

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

Rasa Toleikienė

SOCIALINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMO VALDYMAS
TEISINIO ŠVIETIMO ASPEKTU

Magistro darbas

Šiauliai, 2006

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VADYBOS KATEDRA

SOCIALINIŲ GEBĖJIMŲ UGDYMO VALDYMAS
TEISINIO ŠVIETIMO ASPEKTU

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S)

Magistro darbo autorė Rasa Toleikienė

Vadovas doc. dr. Teodoras Tamošiūnas

Recenzentas doc. dr. Ina Dagytė

SANTRAUKA

Rasa Toleikienė

Socialinių gebėjimų ugdymo valdymas teisinio švietimo aspektu

Magistro darbas

Mokslinis vadovas doc. dr. Teodoras Tamošiūnas

Magistro darbe išnagrinėtas socialinio ugdymo pertvarkos procesas kaip strateginio pokyčio valdymas. Ištirta mokinių teisės pagrindų pasirinkimo motyvacija. Surinkta ir išanalizuota metodinė medžiaga, skirta teisiniam švietimui. Atlikta teisės pagrindų mokymo SSGG analizė. Kaip viena iš socialinio ugdymo priemonių, išnagrinėtas Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomas projektas „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“.

Pagrindiniai magistro darbo teiginiai: teisinis švietimas – pilietinio ir socialinio ugdymo dalis, apimanti įvairius amžiaus tarpsnius; teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės teisinio švietimo principai; savalaikis teisinės informacijos teikimas bei teisinės sąmonės ugdymas – svarbi andragogikos dalis; teisės pagrindų mokyme reikia remtis aktyvaus mokymosi metodais, praktinių situacijų analize, padedančia ne tik įgyti teisinių žinių, bet ir išsiugdyti kritinį mąstymą bei socialinius bendravimo gebėjimus; reikia parengti pedagogus, gebančius kompetentingai dirbti su iškritimo rizikos bei antros galimybės ieškančiais mokiniais; reikia sukurti mokiniams psichologiškai patrauklią mokymosi aplinką, teikti pagalbą mokymosi motyvacijai skatinti.

SUMMARY

Rasa Toleikienė

Social Competence Education Management by Juridical Education Aspect

Master`s Theses

Research advisor Assoc. Prof. Dr. Teodoras Tamošiūnas

Master`s Theses inspect on the process of social education as strategic alteration management. The motivation of law basics of students was investigated. The methodological material which is appointed to juridical education is collected and analysed. The analyses of SWOT juridical basics teaching is made. One project „The prevention of „Elimination“ from comprehensive school system in Siauliai education institutions“ which is carried out by Siauliai municipality is analysed as one of social educational means.

The principal theses of Master Work are: juridical education – civic and social part of education, which includes different age stages; presentation of juridical information on time, the development of juridical awareness and development of this process – fundamentals of juridical education of society; timely offering of juridical information and the development of juridical awareness is an important part of andragogics; it is essential to refer to active teaching approaches and methods in teaching juridical basics, to analyze practical situations, which help not even to gain juridical knowledge but also acquire critical thinking and social skills; it is necessary to instruct educators who are capable to do skillful work with Elimination risk and second chance students; it is necessary to create the surrounding to study which is psychologically appealing, to give help to initiate the motivation level in studying.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI	9
1.1. Pagrindinių sąvokų analizė.....	9
1.2. Fenomenologija	11
1.3. Hermeneutika.....	17
1.4. Socialinių gebėjimų ugdymo valdymo kaip strateginio pokyčio samprata.....	18
1.5. Socialinio ugdymo pertvarkos procesas strateginių pokyčių valdymo teorijų požiūriu.....	20
1.6. Andragogikos samprata	25
1.7. Socialinės apsaugos politikos analizė.....	28
2. TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	37
2.1. Teisės pagrindų mokymo sistema	37
2.2. Mokinių motyvacija mokantis teisės pagrindus	43
2.3. Teisės pagrindų mokymas naudojant IKT.....	46
2.4. Teisės pagrindų mokymo SSGG analizė.....	55
2.5. Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomo projekto „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ veiklos tikslų ir priemonių analizė	62
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	70
LITERATŪRA	73
PRIEDAI	78
1 priedas. Sociologinės apklausos anketa.....	78
2 priedas. Teisiniame švietime naudojamos interneto svetainės	79
3 priedas. Teisės pagrindų SSGG reitingavimo lentelė.....	86

ĮVADAS

Tyrimo problema

Teisinių žinių ir jomis pagrįsto dalyvavimo visuomeniniame gyvenime įgūdžių poreikis įvairiose visuomenės grupėse yra didžiulis. Įgyvendinant teisinio švietimo projektą „Teisė kiekvienam“, siekiama mokiniams suteikti informacijos, kuri padėtų išvengti teisinių problemų ir kuria remdamiesi mokiniai suprastų, kaip elgtis joms kilus. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programoje numatyta įgyvendinti visuomenės teisinio švietimo sistemą, leidžiančią kiekvienam moksleiviui dar vidurinėje mokykloje pasirinkti teisės pagrindų kursą, suteikiantį esminių teisinių žinių apie šeimą, darbo santykius ir santykius su valdžios institucijomis.

Mokslinė problema: teoriniuose šaltiniuose plačiai išnagrinėta teisinio švietimo problematika. Tačiau tai pasireiškia konceptualiaame lygmenyje, nepritaikant konkrečiai Lietuvos situacijai. Todėl Lietuvoje teisinis švietimas yra nauja, dar tik pirmąjį dešimtmetį besiformuojanti sritis ir teorinės koncepcijos jai dar nėra pakankamai adaptuotos.

Praktinis problemos aspektas: mokyklose teisės pagrindų mokymas dar neturi savo tradicijų. Moksleiviai ir jų tėvai yra nepakankamai informuojami apie teisės pagrindų mokymo turinį. Moksleiviams trūksta motyvacijos rinktis teisės pagrindų mokymąsi. Mokytojai neturi šio mokomojo dalyko įdirbio. Nėra parengtų teisės ugdymo programų.

Tyrimo aktualumas

JAV 1972 m. Džordžtauno universiteto studentai ėmėsi iniciatyvos dėstyti praktinę teisę mokyklose. 1975 m. buvo išleistas pirmasis praktinės teisės vadovėlis.

Teisės programa Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose buvo vykdoma nuo 1994 m. Jos pagrindinis tikslas - remti iniciatyvas ir projektus, skatinančius Lietuvos teisės sistemos, teisės aukštojo mokslo reformą ir pažangą.

Vienas pirmųjų programos žingsnių buvo Teisės bibliotekos įkūrimas. Ji buvo atidaryta 1995 m. kaip atskiras ALF struktūrinis padalinys. Biblioteka kaupė naujausią teisės literatūrą įvairiomis kalbomis, suteikė skaitytojams galimybę naudotis Lietuvos ir pasaulio kompiuterinėmis duomenų bazėmis.

2000 m. biblioteka ir jos sukauptas kelių tūkstančių pavadinimų knygų ir žurnalų, duomenų bazių fondas buvo perduotas Nacionalinei M. Mažvydo bibliotekai, kurioje įkurta ALF Teisės skaitykla.

Pastaraisiais metais programa teikė prioritetą tokioms kryptims kaip teisinės pagalbos prieinamumas, baudžiamosios teisės, policijos veiklos ir antikorupcinės veiklos stiprinimas

(2000 m. ALF įsteigė tarptautinės organizacijos *Transparency International* Lietuvos skyrių, <http://www.transparency.lt>), nusikaltimų prevencija, žmogaus teisių apsauga, teisinis švietimas ir teisės mokymas.

Programa buvo įgyvendinama bendradarbiaujant su Konstitucinės ir įstatyminės politikos institutu Budapešte (*Constitutional and Legislative Policy Institute, COLPI*), kartu remiant bendrus projektus arba dalyvaujant COLPI siūlomose iniciatyvose. Teisės programa atspindėjo ir kartu vadovavosi realiais šalies prioritetais ir poreikiais - sukurti kokybišką teisinę sistemą. Įgyvendinant šiuos tikslus programa glaudžiai bendradarbiavo su Lietuvos teisininkų bendruomene ir valstybinėmis teisės ir teisėtvarkos institucijomis. Mes tikime, kad dauguma Teisės programos iniciatyvų prisidėjo prie šalies pastangų reformuoti aktualias Lietuvos teisės sritis.

2003 m. pabaigoje Atviros Lietuvos fondas įsteigė Žmogaus teisių stebėjimo institutą, kuriam paramą suteikė ir Atviros visuomenės institutas. Naujoji institucija tęsia ir gilina žmogaus teisių problematiką, kuri visą laiką buvo ne tik Teisės, bet ir kitų fondo programų akiratyje.

Fundamentalūs Žmogaus teisių stebėjimo instituto tikslai yra ugdyti pilietinės visuomenės gebėjimus stebėti ir daryti įtaką valstybinei žmogaus teisių politikai bei praktikai, kelti žmonių sąmoningumo lygį informuojant apie žmogaus teisių pažeidinėjimo priežastis ir pasekmes bei motyvuoti valstybės institucijas ir pareigūnus, kad jie efektyviai tobulintų teisės aktus, programas bei paslaugas, orientuotas į žmogaus orumo bei žmogaus teisių apsaugos įtvirtinimą.

Lietuvoje šis teisinio švietimo projektas pradėtas įgyvendinti 1998 m. kaip viena iš daugelio Atviros Lietuvos fondo iniciatyvų švietimo srityje. Nuo 2000 m. balandžio mėn. projekto koordinavimo ėmėsi Europos Tarybos informacinis biuras Vilniuje, bendradarbiaudamas su Atviros Lietuvos fondu, Atviros visuomenės institutu Niujorke, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Projekto metu buvo organizuota daugiau kaip 20 šalies ir tarptautinių seminarų, dalyvaujant ekspertams iš JAV, Rusijos, Čekijos ir kitų šalių, kuriose įgyvendinama ši programa.

Teisingumo ministras Vytautas Markevičius kartu su švietimo ir mokslo ministru Algirdu Monkevičiumi išreiškė viltį, kad pagaliau mokyklos galės parengti gyvenimui savo teises išmanančius jaunos žmones. Moksleiviai bus supažindinami su svarbiausiomis šeimos, darbo, vartotojų, pacientų ir kitomis teisėmis.

Teisingumo ministerijos strateginis tikslas – analizuoti ir tobulinti teisėkūros procesą Lietuvoje laikantis europietišku tradicijų, remiantis tęstinumo ir perimamumo principais ir derinant skirtingus teisinio reguliavimo metodus ir priemones. Visuomenės teisinio švietimo programa (2004) yra prioritetinga Teisingumo ministerijos programa, nes jos įgyvendinimas sudarys sąlygas veiksmingam teisėkūros principų įgyvendinimui Lietuvoje, kuris lems teisėkūros proceso efektyvumą ir

kokybiškesnių teisės aktų projektų parengimą bei jų priėmimą, teisės aktų stebėsenos mechanizmo sukūrimą. Šia programa yra siekiama pakelti gyventojų teisinių žinių lygį, taip sudarant jiems galimybes geriau ginti savo teises, padidinti teisinės informacijos prieinamumą visuomenei ir sukurti ilgalaikį pagrindą teisei sąmonei ugdyti. Programa taip pat padės įgyvendinti Vyriausybės prioritetą – užtikrinti visuomenės saugumą ir viešąją tvarką bei skatinti visuomenės teisinį švietimą.

Programos pabaiga nėra numatoma, nes būtina nuolat vykdyti teisės aktų stebėseną ir gyventojų teisinį švietimą.

Tyrimo objektas

Teisinis švietimas bendrojo lavinimo mokyklose ir suaugusiųjų mokyje.

Tyrimo dalykas

Socialinių gebėjimų ugdymo valdymas bendrojo lavinimo mokyklų ir suaugusiųjų teisiniame švietime.

Tyrimo tikslas

Ištirti socialinių gebėjimų ugdymo valdymą teisinio švietimo aspektu.

Tyrimo uždaviniai

1. Išnagrinėti teisės pagrindų mokymo sistemą.
2. Ištirti mokinių motyvaciją mokantis teisės pagrindus.
3. Išnagrinėti teisės pagrindų mokymą naudojant IKT.
4. Atlikti teisės pagrindų mokymo SSGG analizę.
5. Išnagrinėti Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomą projektą „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“.

Mokslinė hipotezė

Socialinių gebėjimų ugdymo valdymą teisinio švietimo aspektu pagrindžia šie teiginiai:

- Teisinis švietimas – pilietinio ir socialinio ugdymo dalis, skirta įvairaus amžiaus žmonėms.
- Teisės pagrindų mokyje reikia remtis aktyvaus mokymosi metodais, praktinių situacijų analize, padedančia ne tik įgyti teisinių žinių, bet ir išsiugdyti kritinį mąstymą, socialinius bei bendravimo gebėjimus.

- Parengti pedagogus, gebančius kompetentingai dirbti su iškritimo rizikos bei antros galimybės ieškančiais mokiniais.
- Sukurti mokiniams psichologiškai patrauklią mokymosi aplinką, teikti pagalbą mokymosi motyvacijai skatinti.
- Savalaikis teisinės informacijos teikimas bei teisinės sąmonės ugdymas – svarbi andragogikos dalis.
- Teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės teisinio švietimo principai.

Tyrimų bazė

Metodika

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros šaltinių analizė
2. Dokumentų analizė
3. Anketinė apklausa.
4. Statistinė tyrimo duomenų analizė (atlikta taikant SPSS 8.0 for Windows statistinių duomenų apdorojimo programą).

Strategija

1 semestras:

- Ø Įvadinės magistro darbo dalies parengimas.
- Ø Empirinių duomenų ir teorinių šaltinių rinkimas.

2 semestras:

- Ø Empirinių duomenų rinkimas ir pirminė analizė.

3 semestras:

- Ø Tiriamosios dalies ir teorinės dalies parengimas.

4 semestras:

- Ø Tyrimo rezultatų apibendrinimas.
- Ø Išvadų, rekomendacijų pateikimas.
- Ø Magistro darbo galutinio varianto maketavimas.

1. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI

1.1. Pagrindinių sąvokų analizė

Andragogika – pedagogikos sritis, tirianti suaugusių žmonių lavinimo ir lavinimosi problemas; suaugusiųjų žmonių pedagogika. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Asocialus (a + lot. socialis - visuomeniškas) - kenkiantis visuomenei, abejingas visuomeniniams santykiams.

Globalizacija – procesas, reiškiny, nusakantis pokyčius pasaulio ir regionų ekonomikoje, kylančius dėl laisvo (finansinio, žmogiškojo ir kitokio) kapitalo judėjimo, intensyvios tarptautinės prekybos, kultūrinių ir kitokių mainų (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Juridinis (lot. *juridicus* - teisminis) - teisminis, susijęs su teise, jos mokslu. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Juridizacija - teismo pobūdžio suteikimas įvykiams ar faktams; perdėtas teisinės reikšmės teikimas kuriam nors klausimui ar reiškiniui. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Jurisdikcija (lot. *jurisdictio* - civilinė teisena): 1. teismo ar administracinio organo teisė teisti, spręsti teisinius ginčus ar klausimus; 2. klausimai, kuriuos kuri nors įstaiga turi teisę spręsti. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Jurisprudencija (lot. *jurisprudentia*), teisės mokslas. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Juristas (vok. Jurist < lot. jus, kilm. Juris - teisė) - įstatymų, teisės žinovas, teisininkas. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Kompetencija (lot. *competentia* - priklausomybė (pagal teisę)): 1. funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos; 2. kurio nors organo ar pareigūno teisių ir pareigų, kurias numato to organo statusas ar nuostatai, visuma. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Kompetentingas (lot. *competens*, kilm. *competentis* - atitinkantis, gebantis): 1. gerai ką išmanantis, nusimanantis; 2. turintis teisę ką spręsti ar daryti. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Nusikalstamas - įstatymo uždraustas, baudžiamas, neleistas, padarytas kaltai. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993).

Permanentinės švietimo sistemos (lot. *permanens* – nuolatinis, nenutrūkstamas, tolydus) samprata Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme perteikiama per švietimo sistemos principus: švietimo sistema kiekvienam asmeniui laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei

pirmosios kvalifikacijos įgijimą, sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują (lygių galimybių principas); švietimo sistema glaudžiai siejasi su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu ir kartu su juo atsinaujina ir atitinka nuolat kintančios visuomenės reikmes (kontekstualumas); švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika, sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą (tęstinumas) (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 1998).

Pilietinis → pilietis: ~ė pareiga. ~ė drąsa. Pilietinis karas (ginkluota kova valstybės viduje). (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993).

Pilietiškias → pilietis: Pilietiškias galvojimas (deramas piliečiui). (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993).

Socialinis (lot. *socialis* - visuomeninis) - susijęs su visuomeniniu gyvenimu, visuomeninis. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Socializacija – tai procesas, kurio metu individai išmoka ir internalizuoja tam tikros kultūros tinkamus požiūrius, vertybes, įsitikinimus ir elgesio būdus (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Sociologija (lot. *societas* - visuomenė + gr. *logos* - mokslas) - mokslas, tiriantis visuomenę kaip vientisą sistemą, jos struktūrą, raidos dėsnius, visuomenės grupių sugyvenimo formas. (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Toleruoti - 1. pakęsti priešingą nuomonę, svetimus įsitikinimus, pažiūras. 2. med. pakelti vaistus ar nuodus. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993).

Veika - veikimas, veikla: Nusikalstama veika (teis.). (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993).

1.2. Fenomenologija

Fenomenologija (gr. *phenomenon* – reiškinys, *logos* – mokslas) – mokslas apie reiškinius, fenomenus. Pasak G. W. F. Hegelio, dvasios fenomenologija aprašo visą sąmonės raidą, pradedant pirmykščiu sąmonės ir objekto priešingumu ir baigiant absoliučiuoju žinojimu, kuriame subjektas ir objektas sutampa. Iš pradžių mąstymas būna subjektyvus: objektas stovi priešais subjektą kaip jam svetimą ir nesuprantamą. Subjektui savo matančiu mąstymu bei mąstančiu matymu (arba pažinimu) besiskverbiant gilyn į reiškinį pagal jam įgimtą dialektinį dėsningumą, jo santykis su objektu kinta. Pažinimas įgauna vis didesnę objektyvumą.

Pasak E. Husserlio (1859 – 1938), fenomenologija yra mokslas, kuris aiškina fenomenų esmę ir kuriuo turi būti grindžiama ne tik filosofija, bet ir visi mokslai. Fenomenai – tiesioginiai sąmonės duomenys. Pamatinis fenomenologijos teiginys: „Pasaulis neturi kitos reikšmės be tos, kurią jis gauna iš sąmonės. Tačiau santykis yra abipusis: sąmonė neturi kitos reikšmės be tos, kurią ji gauna iš pasaulio“.

Nors E. Huserlis savo filosofijoje siekė gana apibrėžtų tikslų, vieningos, užbaigtos sistemos jis nesukūrė, nes daugiau rūpinosi vis gilesniu svarbiausių savo principų pagrindimu, negu nuosekliu jų išvystymu. Galima išskirti tris E. Huserlio filosofijos raidos periodus:

1) priešfenomenologinį (1894–1900), kuriame, nepavykus mėginimui psichologiškai interpretuoti matematiką, suformuluojama grynosios logikos, apvalytos nuo psichologijos, programa („Loginiai tyrinėjimai“, I dalis),

2) paprastos deskriptyvinės epistemologinės fenomenologijos (1901–1906, „Loginiai tyrinėjimai“, II dalis),

3) grynosios fenomenologijos (1906–1938), kuriame filosofas siekia išvystyti universalius filosofijos bei mokslo pagrindus ir fenomenologinės redukcijos keliu formuluoja transcendentalinės fenomenologijos principus („Grynosios fenomenologijos ir fenomenologinės filosofijos idėjos“ ir kiti veikalai).

Savo mokslinės veiklos pradžioje, dirbdamas matematikos srityje, E. Huserlis buvo psichologizmo įtakoje ir laikėsi požiūrio, kad logikos ir matematikos principai, kaip žmogaus proto kūrinys, priklauso nuo psichologinių mąstymo dėsnių. Bet greitai kai kurie matematikos, ypač aritmetikos, kaip mokslo, pagrindimo sunkumai bei iš to kilęs įsitikinimas, kad matematika ir gamtos mokslai yra metodologiškai neužbaigti, kad jiems trūksta vidinio aiškumo, pagrįstumo, teorinio užbaigtumo, patikimų moksliško kriterijų, paskatino E. Huserlį nuo matematikos pereiti

prie logikos bei filosofijos ir atsisakyti psychologizmo. Matematikas, fizikas ar astronomas savo mokslo srityje iš principo negali paaiškinti savo metodų logiško teisingumo, negali atsakyti į klausimą, kas yra tiesa. Mokslas kuria dėsnius, formules, teorijas, padedančias mums orientuotis pasaulyje, o filosofija tiria, kaip iš viso galima teorija, kas iš esmės yra „daiktai“, „įvykiai“, „dėsniai“. Gamtamokslinės žinios nėra teisingas žinojimas tikrąja prasme, nėra tiesa, nes nė vienas šių mokslų teiginys, nė vienas dėsnis nėra aprioriškai akivaizdus ir absoliučiai privalomas. Visuotinio traukos dėsnio nė vienas mokslininkas nelaiko absoliučiai teisingu dėsniu. Tik filosofija ir logika, teigia E. Huserlis, gali sukurti metodologinius visos mokslų sistemos pagrindus, gali būti mokslinio pažinimo logika, mokymu apie mokslą. Tačiau tai turi būti visai nauja filosofija, „pirmoji filosofija“, kuri teiktų visiems mokslams prielaidas, bet pati neturėtų ir nereikalautų jokių prielaidų, atsisakytų bet kokių išankstinių hipotezių ir konstrukcijų, remtųsi tik tuo, kas akivaizdu ir neabejotina. Šitokią filosofiją E. Huserlis pavadino fenomenologija.

Siekdamas suformuoti naująją filosofiją, E. Huserlis griežtai reikalavo atsisakyti psychologizmo, painiojančio du skirtingus dalykus: psichinių faktų sferą ir pažintinių aktų prasmės sferą. Jis nurodė, kad psychologijos objektas yra mąstymas, kaip psichinis procesas, o logikos objektas – idealioji šio proceso prasmė, dėl to logikos dėsniai nepriklauso nuo psychologijos dėsnių. Psichologizmas, tvirtindamas, kad logikos pagrindas yra psichologija, veda į antropologizmą, reliatyvizmą ir skepticizmą, atima galimybę išeiti už empirinių faktų ir apibendrinimų ribų ir suvokti tiesą. Tiesa, tame tarpe ir loginė, negali priklausyti nuo žmonių psichikos aktų ir proto sprendimų, nuo žmogaus prigimties apskritai, taip pat nuo bendražmogiškos pažintinės veiklos. Tiesos – tai idealios žmogiškojo pažinimo galimybės, idealios absoliučios normos visokiems protams ir jų sprendimams. Tiesa taip pat nepriklauso nuo empirinio pasaulio struktūros, erdvės ir laiko sąlygų, nuo realiosios objektyviosios būties ir nuo ją pažįstančios sąmonės. Tiesos sfera – tai idealios būties, „grynųjų dėsnių“, idealios vienybės, priešingos realybės įvairovei, sfera. Kiekviena tiesa – tai „reikšmės vienybė viršlaikinėje tiesos karalystėje“, kuri realiai neegzistuoja, o tikrai reiškia. Šitą viršindividualią, viršistorinę sferą turi tirti filosofija. Toks tiesos atskyrimas nuo objektyviosios tikrovės ankstyvąją E. Huserlio filosofiją priartina prie objektyviojo idealizmo (platonizmo). Daugeliu klausimų pagrįstai kritikuodamas psychologizmą, E. Huserlis pasisako ne tik prieš subjektyvistinį tiesos supratimą, „bet ir prieš materialistinį – pirmiausia dialektinį-materialistinį – jos aiškinimą“.

Psichologizmo kritikos tikslas – paruošti pagrindus „grynajai logikai“, kuri turi padėti fenomenologijai išaiškinti tiesos pažinimo esmę ir struktūrą. „Grynosios logikos“ uždavinys — deskriptyviai išanalizuoti įvairius mąstymo tipus ir intuityvios sąmonės formas: išaiškinti pirmines mokslų sąvokas (sąvoka, padėtis, tiesa, daiktas, vienybė, santykis ir kt.), kaip „grynos reikšmės kategorijas“, ir nustatyti jų ryšius; atskleisti šiose pirminėse sąvokose slypinčius dėsnius ir teorijas (išprotavimų teorija, grynoji daugybių teorija, santykių logika ir kt.); išnagrinėti teoriją apie galimas teorijų ir dėsnių santykių formas.

Šios programos, kuriai skirtas antrasis „Loginių tyrinėjimų“ tomas, E. Huserlis iki galo neįvykdė, tačiau suformulavo keletą svarbių fenomenologijos principų, pavyzdžiui, reikšmės teoriją, ideacijos ir abstrakcijos teoriją, sąmonės intencionalumo koncepciją ir kita. šiame veikalė iškeliamos kai kurios svarbios logikos problemos, stimuliuojančiai paveikusios šiuolaikinės logikos, pirmiausia matematinės logikos, raidą.

Kritikuodamas empiristines abstrakcijos teorijas, E. Huserlis aiškina, kad bendrybę mes suvokiame ne abstrakcijos, o vadinamosios ideacijos, t. y. intelektualinės intuicijos, betarpiško intelektualinio „esmės įžiūrėjimo“ (Wesensschau) būdu. „Grynoji esmė“ – eidos – yra sąmonei „idealiai duodama“, t. y. intuityviai įžiūrima realaus ar galimo patyrimo, stebėjimo, prisiminimo, fantazijos duomenyse, taip pat „nepatyriminių, neapimančių egzistavimo“, „grynai įsivaizduojančių“ suvokimų duomenyse. Jeigu vaizduotėje sukuriame kokią nors erdvinę formą ar melodiją, tai ideacijos keliu galime jose įžiūrėti atitinkamas – erdvinės formos, melodijos – „grynasias esmes“. Be to, visiškai nesvarbu, ar esame ką nors panašaus patyrę iš tikrųjų.

Šitokia situacija yra aukščiausia stebėjimo rūšis, kai iš vidaus patiriama tiesos vienybė, pastovumas, bendrareiškmiškumas. Norėdami to pasiekti, turime atlikti eidetinę redukciją, t. y. pašalinti iš sąmonės, „suskliausti“ visa, kas faktiška, individualu, atskira, nesvarbu, ar tai būtų realaus ar idealaus pobūdžio, atmesti visokį tokios rūšies žinojimą, ypač mokslinį. „Grynosios esmės“, suvokiamos tokios redukcijos dėka, nėra platoniškos, realios, amžinos, nekintamos esybės; jas sudaro pati subjektyvioji sąmonė, suvokdama atskirybės. Šią operaciją papildė fenomenologinė arba transcendentalinė redukcija (fenomenologinė epoche), kurioje, kartu su realiuoju ir idealiuoju pasauliu, yra pašalinama ir psichologinė sąmonė, t. y., individualusis „Aš“ su jo realiais psichologiniais bruožais ir išgyvenimais. Pasilieka „grynas sąmonės srautas“, tiesos išgyvenimo procesas jos vidinės logikos ir „grynosios“ struktūros požiūriu. Tai ir yra fenomenologinės analizės objektas.

E. Huserlio filosofija kelia ir sprendžia daugelį realių ir svarbių logikos ir pažinimo teorijos problemų. Pirmiausia, Huserlis mėgino įveikti spragą tarp mąstymo ir stebėjimo, jutiminės veiklos, kuri buvo klasikinėje racionalistinėje filosofijoje. Tačiau, būdamas subjektyviojo, vėliau objektyviojo idealizmo pozicijose, atsiribodamas nuo istorinės pažintinės žmonių praktikos, jis negalėjo šių problemų reikiamai teoriškai suformuluoti ir išspręsti.

Analizuodamas „grynos“ sąmonės srauto struktūrą, E. Huserlis nustato, kad jo elementarios sudėtinės dalys yra specifinės visybės – fenomenai, turintys savyje betarpiškos vienybės su tiesa, esme momentų. Pagrindinis „grynujų“ sąmonės aktų bruožas yra jų intencionalumas, nukreiptumas į ką nors, kas skiriasi nuo pačios sąmonės. Tačiau intencionalūs sąmonės aktai, intencijos nepriklauso nuo realiųjų objektų patyrimo, jie yra autonomiški proto aktai, imanentiška sąmonės savybė, kurios vienintelis šaltinis yra pati sąmonė. Sąmonės intencionalumas nereiškia santykio tarp jos ir išorinio objekto arba santykio tarp pačios sąmonės turinio momentų. Intencionalūs aktai tikrai suteikia daiktams objektyvią prasmę, bet patys daiktai tampa neatsiejamais prasmės momentais, virsta tik intencionalių aktų sudaryta prasmės struktūra. Daikto objektyvumas virsta subjektyvumo funkcija.

Pagal intencionalumo koncepciją yra skiriamos dvi sąmonės sferos: noezė (graik. noesis – mąstymas) – intencionalių išgyvenimų visuma, subjektyvioji sąmonės realybė; noema (graik. noema – sumanymas, ketinimas) – tai, į ką intencionalūs sąmonės išgyvenimai yra nukreipti, objektyvioji daikto prasmės struktūra. Grynosios sąmonės struktūrą aiškinama noetinių ir noematinių komponentų ir nė į vieną iš jų nesuvedamo „grynojo Aš“ deriniu.

Vėlesniuose E. Huserlio darbuose, išleistuose jau po mirties, vietoj ankstesnės gnoseologinės problematikos, daugiausia keliami so-cialiniai-humanistiniai klausimai. Veikale „Europos mokslų krizė ir transcendentalinė fenomenologija“ autorius nagrinėja klausimą apie pažinimo socialinę prasmę ir daro išvadą, kad dabartiniai Europos mokslai pergyvena krizę, nes netgi humanitariniai mokslai atsisako viso to, kas liečia žmogaus dvasinį pasaulį, poreikius ir gyvenimo prasmę. Krizės neišvengia ir filosofija, nes ji krypsta į iracionalizmą bei skepticizmą ir tolsta nuo savo racionalios paskirties. Todėl filosofas griežtai smerkia pozityvistinį mokslo sferos apribojimą. Jis pabrėžia, kad yra prarandamas ir tikėjimas protu, istorijos ir gyvenimo prasme. O tai reiškia idėjinę visos europietiškos kultūros ir visuomenės krizę. Europą jis supranta kaip dvasinių vertybių, mąstysenos ir pasaulėžiūros vienybę, kurios istorijoje realizuojasi telos (graik. telos – tikslas) – pirmapradis tikslas

ir prasmė. Nepaisant šios idealistinės koncepcijos, E. Huserliui pavyksta iškelti daug svarbių buržuazinės visuomenės socialinių problemų.

Nedarydamas pesimistinių išvadų apie visuomenės ateitį, E. Huserlis peržiūri fenomenologijos uždavinius ir pabrėžia, kad filosofas turėtų būti atsakingas už savo visuomenės likimą, turėtų tyrinėti jos krizės priežastis, ieškoti kelių jai įveikti. Todėl mąstytojas nori peržiūrėti mokslinio pažinimo kriterijus ir nurodo, kad tokie kriterijai randami žmonių praktinėje veikloje, kasdieninėje patirtyje, „gyvenimo pasaulyje“ („Lebenswelt“), kuriuo remiasi mokslinis pažinimas. Keliami ir žmogaus egzistencijos bei gyvenimo prasmės klausimai, kurie vėliau sudarė iracionalistinės egzistencializmo filosofijos branduolį.

Fenomenologija yra viena įtakingiausių šiuolaikinės idealistinės filosofijos srovių. Gausūs E. Huserlio pasekėjai fenomenologijos idėjas ir metodus vysto estetikos, etikos, psichologijos, religijos, teisės ir kitose srityse. Žymiausias jų yra M. Šeleris (Scheler, 1874 – 1928), sukūręs savarankišką mokyklą. Iš kitų žymesni yra šie: M. Gaigeris (Geiger, 1880—1937), M. Diufrenas (Dufrenne, g. 1910) estetikos srityje; A. Pfenderis (Pfander, 1870—1941), L. Binsvangeris (Binswanger, g. 1818) – psichologijoje ir psichiatrijoje; A. Rainachas (Reinach, 1883 – 1917) – teisėje; D. fon Hildebrandas (Hildebrand, g. 1889), R. Polenas (Polin, g. 1911) – etikoje ir aksiologijoje; taip pat R. Rikioras (Ricouer, g. 1913), E. Šteinas (Stein, 1891 – 1942), H. KonradasMarcijus (Conrad-Martius, 1888 – 1966), K. Stavenhagenas (Stavenhagen, 1885 – 1951), R. Ingardenas (Ingarden, g. 1893) ir kiti.

Fenomenologija tiesiogiai veikė egzistencialistus M. Haidegerj, Ž. P. Sartra, kurie buvo E. Huserlio mokiniai, taip pat G. Marselį (Marcei, g. 1889), M. Merlo-Pontį (Merleau-Ponty, 1908 – 1961) ir kitus.

Tarp E. Huserlio pasekėjų yra didelių skirtumų, tačiau visiems jiems būdingas požiūris, kad filosofija turi būti deskriptyvus mokslas, aprašinėjantis fenomenus tiesioginio suvokimo (Anschauung) būdu.

E. Huserlio (1950) tikinimu, nors apie nepriklausomą daiktų būtį ir negalime pasakyti nieko tikro, galime neabejoti tuo, kad jie tiesiogiai pasirodo mūsų sąmonėje, nesvarbu, ar mūsų patiriamas daiktas tikras, ar tik iliuzija. Į objektus galima žiūrėti ne kaip į daiktus savaime, bet kaip į formuojamus ar „numatomus“ sąmonėje.

Sąmonė visada yra ko nors suvokimas: mąstydami suprantame, kad mintis „nurodo“ į kokį nors objektą. Mąstymo veiksmas ir minties objektas yra vidujai susiję bei priklausomi vienas nuo kito.

Sąmonė ne tik pasyviai fiksuoja pasaulį, bet ir aktyviai jį formuoja ar „numato“. Tad, siekdami tikrumo pirmiausia turime ignoruoti ar „išskelti tarp skliaustų“ visa, kas yra anapus mūsų tiesioginio patyrimo; išorės pasaulis privalo išsitemti tik mūsų sąmonės ribose. Ši vadinamoji „fenomenologinė redukcija“ yra pirmas svarbus E. Huserlio žingsnis. Visa, kas nėra „imanentiška“ sąmonei, turi būti be dvejonių atmesta; visa tikrovė, kokia ji patenka į mūsų sąmonę, tėra gryni „fenomenai“, ir tai vienintelis absoliutus faktas, nuo kurio pradėjus galima eiti toliau. Tačiau, šito mūsų keliamiems klausimams išspręsti nepakanka. Nes bemaž visa, ką aptinkame žvalgydami savo sąmonės turinį, tėra atsitiktinių fenomenų kaita, chaotiškas sąmonės srautas, ir vargu ar rasime čia nors kiek tikrumo. Vis dėlto E. Huserlio „grynieji“ fenomenai yra daugiau nei atsitiktinės individualumo apraiškos. Jie sudaro universalių esmių sistemą, nes fenomenologija kiekvieną objektą rutulioja vaizduotėje tol, kol suranda jame tai, kas nekinta.

Fenomenologija – viena epistemologijos kryptių filosofijoje. Krypties pavadinimas kilęs iš graikiško žodžio *phainomenon* – „reiškinys“. Tai filosofavimo metodas, kuris skiriasi nuo kasdieniškų orientavimosi realybėje būdų. Fenomenologinė pažiūra skiriasi nuo natūralių savo a priori atmetimu. Natūraliame nusistatyme mes turime kažkokias prielaidas, teorijas, spėliojimus, spekuliacijas. Fenomenologija bando jas atmesti, kad pažiūrėtumėme į pasaulį taip, kaip jis mums apsireiškia. Neturi būti jokių: „Tarkime, kad...“ ir pan. Tam ir yra epoche – fenomenologinė redukcija, t.y. to, kas man apsireiškia turinio „apvalymas“ nuo išankstinių nusistatymų. Epoche turi padaryti, kad sąmonė taptų tyra kaip destiliuoto vandens lašas (be jokių prielaidų ir t.t.) ir pasaulį traktuotumėme vien kaip fenomenus, reiškinius.

Sunku kalbėti apie fenomenologiją kaip apie kažkokią filosofinę sistemą. Fenomenologija tai visų pirma metodas. Nuo Husserlio laikų susilaukė įvairių panaudojimo formų, interpretacijų ir korektūros. Ji teigia, jog svarbiausia yra atrasti fenomeną – tą, kuris „apsireiškia“. Fenomenologija taip pat nesiekia suformuluoti kažkokios definicijos, aksiomos. Svarbiausias yra patyrimas, o ne informacija.

Už Vokietijos ribų fenomenologija susidomėta vėliau, o jos šalininkų radosi dar vėliau.

Antrojo pasaulinio karo metu Vokietijos emigrantai fenomenologiją atnešė į Ameriką. Jau 1939 m. atsirado „International Phenomenological Society“, kuris buvo nacionalsocializmo laikotarpiu uždrausto vokiško leidinio tęsinys.

Pagrindiniai fenomenologijos priešininkai buvo empiristai, natūralistai ir reistai. Nuo pat susiformavimo pradžios fenomenologija juos kritikavo, vėliau jie kritikavo fenomenologiją. Su ja kovojo ir marksistai. Opozicija sugebėjo išryškinti silpnąsias fenomenologijos vietas.

Fenomenologija tikėjosi įveikti moderniosios istorijos košmarus pasitraukdama į spekuliatyvią nišą, kur turėjo glūdėti amžinas tikrumas.

Reikšmės istoriškumo pripažinimas buvo toji priežastis, dėl kurios vokiečių filosofas Martinas Heideggeris, žymiausias Husserlio mokinys, nutraukė ryšius su šia filosofine sistema. Heideggeris atsparos tašku pasirenka neišvengiamą žmogaus egzistencijos „duotybę“ ar, kaip jis sako, *Dasein*.

Pereiti nuo Husserlio prie Heideggerio – vadinasi, persikelti iš grynojo intelekto valdų į filosofinius apmąstymus apie tai, ką reiškia būti gyvam.

Heideggeris įvardija savo filosofinę sistemą kaip „Būties hermeneutiką“; „hermeneutika“ čia reiškia interpretavimo mokslą arba meną.

1.3. Hermeneutika

Religiniai tekstai iš esmės skiriasi nuo kitų. Jų prasmę aiškina hermeneutika.

Hermeneutika – tai mokslo kryptis, kilusi iš religinių tekstų aiškinimo. Jos pavadinimas susijęs su graikų mitologinės būtybės, Hermio, vardu. Ši būtybė paprastai siejama su paslaptimi, uždarumu (plg. hermetiškas). Hermis buvo ryšininkas tarp dievų ir žmonių pasaulio. Vėliau hermeneutika pradėta vadinti tekstų (dažniausiai paslaptinių) aiškinimo mokslą. Šiuolaikinė hermeneutika nutolo nuo savo ištakų. Ji tyrinėja ne tik tekstų aiškinimą, bet ir apskritai supratimo, interpretacijos reiškinius. Todėl ji dar vadinama interpretacijos, supratimo teorija. Plačiausiu požiūriu hermeneutika yra filosofijos kryptis, nagrinėjanti pasaulio, tikrovės interpretacijos būdus. Ji yra viena iš vyraujančių šiuolaikinės filosofijos krypčių.

Hermeneutika – tai filosofijos kryptis, kilusi iš religinių tekstų aiškinimo. Kartais dar vadinama „hermeneutine filosofija“.

Šiuolaikinė hermeneutika nutolo nuo savo ištakų. Ji tyrinėja ne tik tekstų aiškinimą, bet ir apskritai supratimo, interpretacijos reiškinius. Todėl ji dar vadinama interpretacijos, supratimo teorija. Hermeneutika svarsto galimybę suprasti tekstą kaip išraišką per prasmės atkūrimą arba sukūrimą naujoje – jau interpretatoriaus interpretacijoje. Teksto prasmės supratimas hermeneutui yra savotiškas kūrybinio akto pakartojimas, pasiekiamas įsigyvenant į jo sukūrimo istorinę epochą ir

įsijaučiant į autoriaus ketinimus. Supratimo sklaida – aiškinimas ir interpretavimas. Taigi, hermeneutikos tikslas – padaryti mąstymo prielaidas kiek galima aiškesnes, tuo pačiu įtraukiant į aiškinimo vyksmą.

Plačiausiu požiūriu hermeneutika yra filosofijos kryptis, nagrinėjanti pasaulio, tikrovės interpretacijos būdus. Ji yra viena iš vyraujančių šiuolaikinės filosofijos krypčių. Pastaruoju metu, tekstų koncepcija buvo išplėsta iki pasisakymo ar kalbos, įvairių pasirodymų, dailės kūrinų ir, netgi, įvykių.

Gadamer (1972) pabrėžia, kad hermeneutinis metodas buvo ir yra bazinis humanitarinių mokslų metodas.

1.4. Socialinių gebėjimų ugdymo valdymo kaip strateginio pokyčio samprata

Anot R. Stacey (1996) pokyčiai - tai nevaldomas, sudėtingas, o daugeliu atveju ir „nepažįstamas“ procesas.

D. Hopkins, M. Ainscow, M. West (1998) pokyčius apibrėžia, kaip dažnai nenuspėjama, nuolatinį ir visa apimančią procesą.

P. Pascale (1998) teigė, kad pokyčiai – tai procesas, kylantis iš to, kas slypi tarp perdėtos kontrolės ir chaoso. Chaosas mokslinė prasme nėra tinkama. Jis suvokiamas, kaip procesas, kur prieštaravimai ir sudėtingumai sudaro tam tikras grupes.

M. Fullan, remdamasis P. Pascale, R. Stacey (2001) pokyčių sampratomis, pokyčius apibrėžia, kaip „nežinomos traukos jėgų“ visumą, kuri iš chaotiškų būklių kuria sisteminius vaizdus. „Nežinomos traukos jėgų“ procese svarbiausia moralinis tikslas, nes prasmės ieškojimas ir jos išgryninimas susistemina sudėtingus reiškinius. „Nežinomos traukos jėgos“ nesuteikia procesui krypties, jos procesą išryškina.

Stebint pateiktas pokyčių proceso definicijas, išryškėja viena iš pokyčių savybių - sudėtingumas. P. Senge (1990), apibūdinamas pokyčių sudėtingumą, išskyrė dvi sąvokas: „detalusis sudėtingumas“ ir „dinamiškas sudėtingumas“.

„*Detalusis sudėtingumas*“ - visų kintamųjų, galinčių padaryti įtaką problemai, nustatymas. Šio sudėtingumo sąvoka nėra siejama su tikrove.

„*Dinamiškas sudėtingumas*“ - tai tikroji pokyčių erdvė, kuri apibrėžiama kaip priešasčių ir pasekmių visuma, skirtingai nutolusi laike bei erdvėje, su dinamiškai įsiterpiančiais nenumatytais

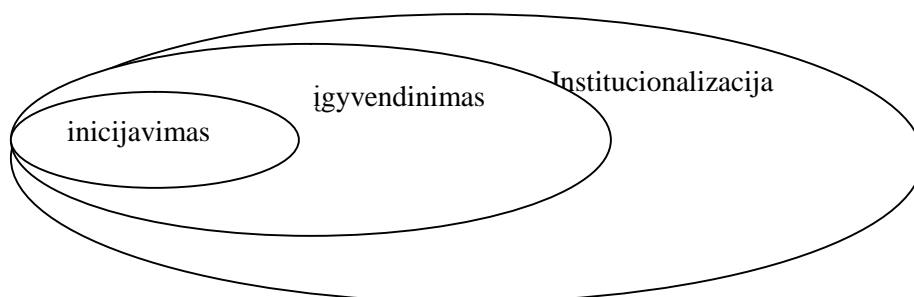
veiksniais. Dominuojant pokyčių „dinamiškam sudėtingumui“ akivaizdus įsikišimas nesukelia lauktų padarinių.

M. Wallace ir K. Pocklington (2002) pokyčių sudėtingumą apibrėžia kaip požymį, atskleidžiantį pokyčio dvilyumą, tai yra pokyčio procesą sudaro pats pokytis ir pokyčio sudedamųjų dalių rinkinys. Tai, jog sudėtingi pokyčiai suvokiami kaip dvilyčiai, rodo, kad pokyčiai, kaip vienetas, yra pakankamai vienalyčiai, kad juos būtų galima vadinti konkrečiais pokyčiais. Konkretaus pokyčio sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios ir sudaro reikiamą vientisumo išpūdį, todėl pokytis, kaip vienetas, ir jo sudedamosios dalys tėra du to paties reiškinių aspektai.

Didėjant ir kintant pokyčių sudėtingumui, reikalingas pokyčių, kaip proceso, suskaidyto į kelių stadijų seką, suvokimas. Mokyklų tinklo pertvarkos metodinėse rekomendacijose (2004) pokyčių procesas skirstomas į tris stadijas, kurios išsidėsčiusios chronologine tvarka:

- inicijavimas – tai derybų, įtikinėjimo, kad pokyčius būtina tvarkyti, viešųjų konsultacijų ir sprendimo priėmimo etapas;
- įgyvendinimas – tai stadija, kuri prasideda po sprendimų dėl pokyčių priėmimo ir tęsiasi iki pokyčių įgyvendinimo pabaigos. Ši stadija - praktinis pokyčių diegimas;
- įtvirtinimas (institucionalizacija) – apima veiksmus, reikalingus užtikrinti, kad įdiegtieji pokyčiai taptų kasdienės veiklos dalimi ir nebūtų suvokiami kaip naujiena. Šios stadijos metu itin svarbu padėti naujai įdiegtiems pokyčiams įsitvirtinti, sukaupti patirti, o jei reikia, ir tobulinti, siekiant aukštos mokyklos kultūros ir ugdymo kokybės.

Nors pokyčių proceso stadijoms būdingas eiliškumas, jos nėra išsidėsčiusios tiesia linija. Teoriškai jas apibūdinti yra patogiau skyrium, tačiau praktiškai fazės: inicijavimas, įgyvendinimas, įtvirtinimas (institucionalizacija) egzistuoja kartu. M. Miles, M. Ekholm ir R. Vandenberghe pokyčių proceso fazes pavaizdavo, kaip iš dalies sutampančius apskritimus (žr. 1 pav.):

1 pav. Planuoto pokyčio proceso trys fazės pagal M. Miles, M. Ekholm ir R. Vandenberghe (Hopkins, Ainscow, West, 1998, p.58)

Anot M. Miles (1998), pokyčių proceso inicijavimą lemia šie veiksniai:

- pokyčio ryšys su vietos uždaviniais, svarbiu vietos poreikiu;
- aiškus, geros struktūros kaitos modelis;
- aktyvus šalininkas (gynėjas), suprantantis pokyčio esmę ir skatinantis jį diegti;
- aktyvus skatinimas pradėti pertvarkos procesą (tam tikromis aplinkybėmis tinka nuleisti „iš viršaus į apačią“).

Pokyčių proceso tinkamas valdymas lemia aukštus proceso rezultatus. Valdymas ir administravimas yra tapatūs žodžiai: valdytojas valdo, administratorius administruoja vadovaudamiesi aukštesniųjų institucijų išleistais teisės aktais bei kitais norminiais dokumentais (G. Šaparnis, 2000). N. Wiener (1948) mokslą, tiriantį bendruosius valdymo procesus, vykstančius renkant, perduodant, laikant bei perdirbant informaciją, pavadino kibernetika (iš graikų kalbos *kybernetike* – valdymo menas). Taip nusakoma valdymo samprata: valdymas – bet kokio objekto ar proceso būklės keitimas, siekiant numatyto tikslo.

1.5. Socialinio ugdymo pertvarkos procesas strateginių pokyčių valdymo teorijų požiūriu

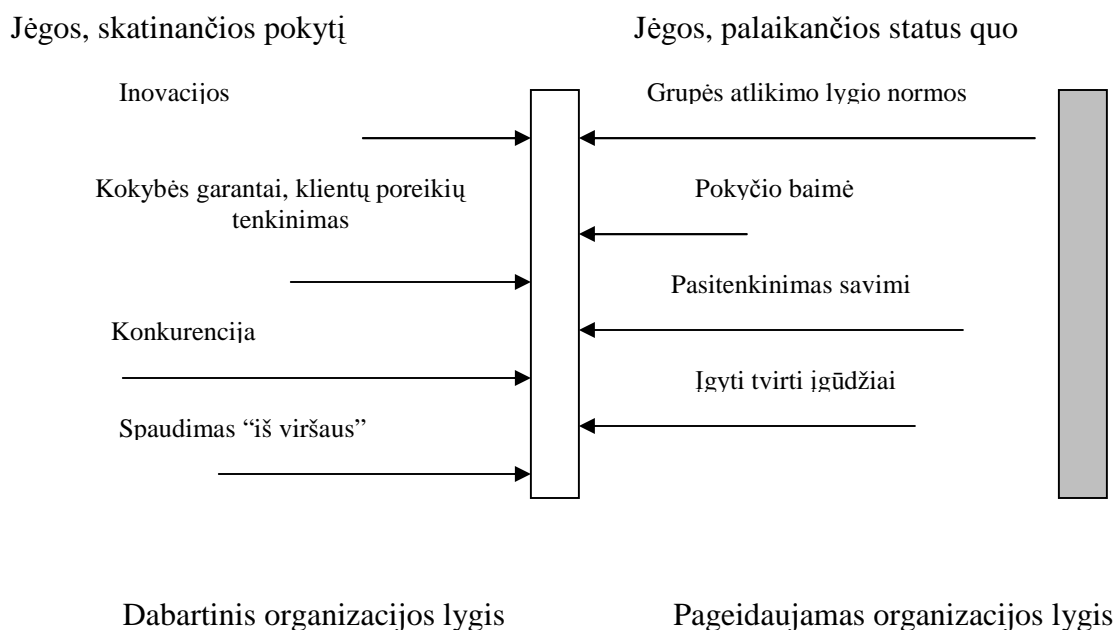
Teoriškai gilinantis į socialinių gebėjimų, o tuo pačiu ir teisinio švietimo, kaip sudėtingų pokyčių proceso konteksto, sampratos atskaitos tašku pasirinkome strateginių pokyčių valdymo teorijas. Šių teorijų požiūriu socialinių gebėjimų ugdymą traktuojame kaip strateginius pokyčius, susijusius su socialinių gebėjimų bei teisinio švietimo diagnostikos būtinumu.

Strateginių pokyčių valdymo metodologijoje išskiriamos dvi kryptys: nustatytinė (pokyčių numatymo) bei plėtotinė (pokyčių įgyvendinimo), apimančios konkrečias teorijas, kurių požiūris į strateginių pokyčių procesą yra skirtingas (A. Vasiliaskas (2002).

Nustatytinėje metodologijoje dominuoja K. Lewin pokyčių valdymo modelis, pateiktas R. Jucevičius (1998), – „jėgos lauko“ teorija, kuri, nagrinėjant socialinių gebėjimų ugdymo valdymo pakučius, yra palanki dviem požiūriais:

1. Pokyčiai yra dviejų priešingo poveikio jėgų veikimo rezultatas, o status quo – jų pusiausvyros taškas.
2. Pokyčių realizavimo procesas apima tris etapus: senos elgsenos „atšildymas“, transformacija (judėjimas naujos elgsenos statuso link), naujos elgsenos „užšaldymas“.

Pirmuoju požiūriu pusiausvyra tarp priešingo poveikio jėgų yra būdinga visiems fiziniams bei socialiniams procesams (taip pat ir mokyklų tinklo pertvarkai), o nukrypimus nuo jos sąlygoja šių jėgų poveikio pasikeitimas. Tai svarbu pokyčio veiksnių identifikavimui ir poveikio projektavimui. Organizuojant pokyčius, K. Lewin pirmiausia siūlo susilpninti arba panaikinti stabdančiąsias jėgas ir tik tuomet stiprinti varomąsias jėgas. Skatinančiųjų jėgų stiprinimas, prieš tai nesusilpninus trukdančiųjų jėgų, paprastai sukelia pastarųjų atsakomąją reakciją, kuri didina įtampą, nepajudindama iš vietos pusiausvyros taško. Stabdančiosios jėgos yra potencialus pasipriešinimo pokyčiams šaltinis, nes jos siekia išlaikyti esamos būklės stabilumą, teigia A. F. Stoner, R. Freeman, R. Daniel (2001). E. F. Huse ir T. G. Cummings, analizuodami K. Lewin "jėgos lauko" teoriją, minėtų jėgų sąveiką pavaizdavo tokiu schematiniu modeliu (žr. 2 pav.):

2 pav. Jėgos lauko diagrama pagal E. F. Huse, T. G. Cummings
(Stoner, Freeman, Daniel, 2001, p. 408)

Pateikdamas „jėgos lauko“ teorijos modelį, pasipriešinimo pokyčiams šaltinius K. Lewin suklasifikavo į tris grupes:

- organizacijos kultūra;
- asmeniniai interesai;
- individualus organizacijos tikslų ir strategijų suvokimas.

Organizacijos kultūra – tai pirminė jėga, lemianti žmonių elgesį. Organizacijos nariams darbas padeda pasiekti gyvenimo tikslus, asmenines pažiūras bei įsitikinimus sutapatinti su organizacijos kultūra. Daugelis darbuotojų sutapatina save su organizacija ir priima jos tikslus ar pradimus kaip savo. Dėl šios priežasties jaučiama praradimo baimė, kuri iššaukia priešišumą pokyčiams.

Asmeniniai interesai, kai darbuotojai nors ir sutapatina save su organizacija, jie vis tiek labiausiai rūpinasi savimi. Kiekvienas organizacijos narys tikisi atitinkamo užmokesčio, patenkinamų darbo sąlygų, saugumo garantų, tam tikro pripažinimo bei pagarbos. Atsiradus institucinio statuso pokyčiams, išgyvenamas potencialiai nepatogus laikotarpis, todėl, anot K. Lewin, dauguma organizacijos narių gali tapti pokyčių stabdančiosiomis jėgomis.

Organizacijos tikslų ir strategijų suvokimas. Tikslai ir strategijos turi didelę įtaką organizacijos pokyčiams organizuoti bei koordinuoti. Darbuotojų veiksmai gali remtis misijos teiginiais, net jei nėra formalios politikos ir procedūros. Tačiau tai gali tapti galinga pastovumo jėga, kuri sunkiai pakeičiama. K. Lewin teigia, kad kartais organizacijos nariai nesupranta naujų tikslų poreikio, nes jie neturi tos informacijos, kurią turi vadovai, nurodo A. F. Stoner, R. Freeman, R. Daniel (2001).

R. C. Appleby (2003). Antruoju požiūriu K. Lewin „jėgos lauko“ teorija padeda apibūdinti pokyčių procesą kelių stadijų aspektu:

- I etapas („atšildymas“) – organizacijos nariai pajunta pokyčio poreikį. Jo būtinumą išryškina problemos.
- II etapas (keitimas) – požiūrių, vertybių bei elgsenos modelių, susijusių su nauju organizacijos statusu, kūrimas. Organizacijos nariai suvokia institucinio statuso pokyčių naudingumą organizacijos veiklai, priima naujas vertybes, keičiasi jų požiūris į pertvarką, transformuojama elgsena naujo organizacijos statuso link.
- III etapas („iššaldymas“) - pokyčių veikiami organizacijos nariai priima pokyčius kaip naują organizacijos statusą, naujas elgsenos modelis paverčiamas norma, remiantis sustiprinimo ir rėmimo mechanizmais.

Vėliau K. Lewin idėją, pokyčių procesą skaidyti į etapus, E. Schein (1987) išplėtojo psichologiniu aspektu. Pasak jo, „atšildymo“ etapo paskirtis yra sukurti išorinį pasirengimą ir motyvaciją numatomiems pertvarkos pokyčiams. E. Schein išskyrė tris analizuojamo etapo uždavinius:

- suformuoti netikrumą ir tuo sukelti diskonfortą;
- sukurti susirūpinimo ir kaltės už esamą situaciją pojūtį;
- pasiūlyti psichologinio saugumo viziją.

Antrąjį etapą E. Schein pavadino transformacija per pažinimo pakeitimą. Šiame etape suformuojamas realybės matymo, vertinimo, jautimo ir reagavimo į naują organizacijos statusą būdas. Organizacijos nariai turi identifikuoti save naujoje situacijoje bei gauti adekvačią informaciją iš aplinkos.

Trečiajame etape „užšaldoma“, stabilizuojama pasiekta būseną atliktų veiksmų rezultatyvumo įvertinimui.

R. Jucevičius (1998) nurodo, jog kiek kitokią K. Lewin teorijos sampratą pateikė R. Lippit, J. Watson, B. Westley, siūlydami septynis pokyčių proceso etapus:

- poreikio keisti esamą statusą suformavimas;
- pasikeitimų atlikimo santykių suformavimas;
- organizacijos problemų identifikavimas;
- alternatyvių veiklos variantų patikrinimas;
- tiesioginis pokyčių veiksmų organizavimas;
- pokyčių elementų sintezavimas ir stabilizavimas;
- pasiekto būvio įvertinimas ir sistemos pervedimas į naujo statuso būvį.

R. L. Daft (1995) modifikuotoje „jėgos lauko“ teorijoje išskyrė šias organizacijos statuso transformavimo pakopas:

- organizacijos statuso kaitos būtinybės suvokimo suformavimas;
- organizacijos transformavimo būdų į naujo statuso sferą sukūrimas;
- pokyčių proceso realizavimas;
- visų reikiamų resursų suderinimas.

R. L. Daft teigė, kad socialinių gebėjimų ugdymo valdymo pradinis etapas turi būti poreikio keisti visuomenės kompetencijas nustatymas. Jei nematoma pasikeitimų prasmės, praktiškai visuomet išryškėja atviras arba paslėptas pasipriešinimas. Socialinių gebėjimų ugdymo valdymo atveju, į teisinį švietimą žiūrima palankiai, jei jis vyksta visuomenės pageidaujama linkme. Pokyčių krypties apibrėžtis „iš viršaus“ nepadedą suformuoti visuomenės kompetencijos kaitos būtinybės suvokimo. Tačiau pokyčių suvokimas, neturint idėjos, kaip reikia keistis, taip pat yra nenaudingas. Didelio masto pokyčių idėjas dažniausiai generuoja centrinė valdžia, tai yra aukščiausio lygio vadovai. Planuodami teisinės sistemos pokyčius, jie numato ir jų kryptį.

H. I. Ansoff išsamiai analizavo pasipriešinimų, kylančių vykstant visuomenės kompetencijos pokyčius, kilmę. Kaip geriausia priemonė, įveikti pasipriešinimą, H. I. Ansoff siūlė pokyčius sieti su visuomenės narių poreikiais bei lūkesčiais, nurodo R. Jucevičius (1998).

Teisinio švietimo atveju, didelis dėmesys skiriamas komunikavimui, pokyčio kaitos būtinumo bei būsimosios naudos išryškiniui, visuomenės narių tiesioginiam įtraukimui į pertvarkos procesą.

Apibendrinant K. Lewin „jėgos lauko“ teorijos modifikuotus modelius, galima teigti, kad sėkmingo socialinių gebėjimų valdymo komponentai bei veiksniai yra šie:

- pokyčių motyvacija;
- naujo visuomenės narių statuso vizijos suformavimas;
- proceso dalyvių palaikymas;
- tinkamas pertvarkos proceso valdymas;
- pokyčių proceso analitinis pagrindumas bei aprūpinimas reikiamais ištekliais.

Esamą organizacijos statusą keisti labiausiai motyvuoja objektyvus kaitos būtinybės suvokimas. Suvokimas apie pokyčio objektyvumą, neišvengiamumą bei patrauklumą suformuojamas analitinio pagrindumo būdu lyginant visuomenės įgytų gebėjimų prognozuojamą ateities būseną su esama situacija.

R. Jucevičius (1998) pokyčių procese išskiria tris pagrindinius elementus: dabartinė socialinių gebėjimų būklė, norimas būvis ir tiesioginis pokyčio procesas. Anot R. Jucevičiaus, būtinybė keisti socialinius gebėjimus į naują statusą kyla iš nepasitenkinimo esama arba būsima jos padėtimi. Esamų socialinių gebėjimų analitinis pagrindumas padeda sukurti norimą jų ateities viziją. Norimos ateities vizijoje turėtų atsispindėti du skirtingi aspektai: sėkmė ir prielaidos, kurias kuria konkreti visuomenės elgsena.

Anot A. Vasiliausko (2002), subalansuotas požiūris į pokyčius padeda prisitaikyti prie visuomenės socialinių gebėjimų kaitos būtinumo ir sėkmingai projektuoti valdymą. Strateginių pokyčių penkių veiksmų teorijoje kiekvienas veiksnys papildomas reikalingomis sąlygomis, kurios skirstomos į dvi grupes:

- pirminės sąlygojančios savybės;
- antriniai mechanizmai, veikiantys tik tada, kai užtikrinamos pirminės sąlygos.

Strateginių pokyčių penkių veiksmų teorija padeda surinkti ir struktūrizuoti faktus apie socialinių gebėjimų ugdymo valdymo padėtį. Šis teorinis modelis atskleidžia papildomas sritis, kurias reikia tirti, o trūkstant informacijos apie vieną iš penkių veiksmų, modelis tą sritį išryškina.

Apibendrinant strateginių pokyčių valdymo teorijas, galima teigti, kad dėl teisinio švietimo sistemos pokyčių sudėtingumo, socialinių gebėjimų ugdymo valdymo pertvarkos conceptualiuoju pagrindu negali būti kokia nors viena teorija. Norėdami suvokti sudėtingus socialinių gebėjimų bei

teisinio švietimo valdymo aspektus, turime pasinaudoti keliais modifikuotais koncepciniais modeliais. Be to, anot D. Beach (1995), strateginių pokyčių teoriniai principai dar tik formuojasi, todėl vykstantys pokyčiai dažniausiai grindžiami ne teorinėmis prielaidomis, o subjektyvia kelių mokslininkų nuomone.

1.6. Andragogikos samprata

Andragogika – pedagogikos sritis, tirianti suaugusių žmonių lavinimo ir lavinimosi problemas; suaugusiųjų žmonių pedagogika¹.

Suaugusiųjų mokymosi ypatumai tapo mokslinių tyrimų objektu tik atsiradus Amerikos suaugusiųjų švietimo asociacijai (1926 m.), kuri finansavo tyrimus bei publikacijas. Galima pažymėti esminius teiginius, kurie jau tuo metu buvo išryškinti kalbant apie naujo tipo mokymą(si). Juos ryškiausiai suformulavo Lindemanas (1926 m.) pagal M. Knowles. Pirmiausia, suaugusiųjų švietime turėtų keistis požiūris į mokymo objektą – juo turėtų būti ne dalykai, o situacijos. Pagal tradicinį mokymą, studentas turi prisitaikyti prie nustatytos programos, o suaugusiųjų mokyme programa yra sudaroma pagal studento norus ir poreikius. Kiekvienas suaugęs žmogus susiduria su tam tikra aplinkybe – darbe, poilsyje, šeimyniniame gyvenime, bendruomenėje ir t. t., prie kurios reikia prisitaikyti. Suaugusiųjų mokymas prasideda čia. Dalyko turinys yra perkeliamas į situaciją, kai tai yra reikalinga. Tekstai ir mokytojai vaidina naują ir antraeilį vaidmenį tokiame mokyme.

Kitas teiginys, apibūdinantis suaugusiųjų mokymą, tai, jog vertingiausias šaltinis suaugusiųjų švietime turėtų būti mokinio patirtis. Didelę mokymosi dalį turėtų sudaryti kitų besimokančiųjų patirtis ir žinios. O autoritarinis mokymas, egzaminai, kurie užkerta kelią originaliam mąstymui, griežtos pedagogikos formulės suaugusiųjų švietime turėtų būti atmesti.

Suaugusiųjų švietimą kaip socialinį reiškinį įvardijęs Knowles (1980) numatė tris galimas jo sampratas:

1. Suaugusiųjų švietimas gali būti suprantamas kaip procesas, kurio eigoje suaugusieji tobulina patirtį ir tokiu būdu įgyja naujų žinių, pagilina supratimą, įgūdžius, praplečia požiūrį, interesus ir normas konkrečioje srityje. Šio proceso iniciatoriai gali būti patys suaugusieji arba įvairių rūšių institucijos, siekiančios įtraukti į jį savo darbuotojus ir klientus. Jiems turėtų rūpėti suaugusiųjų požiūris į mokymąsi, mokymosi poreikiai, tikslai, barjerai ir t. t.

¹ Tarptautinių žodžių žodynas. Ats. red. A. Kinderys. Vilnius, 2001.

2. Suaugusiųjų švietimas suprantamas kaip tam tikros edukacinės veiklos formos (t.y. studijų grupės, paskaitos, seminarai, suplanuotos skaitymo programos, valdomos diskusijos, konferencijos), kuriose dalyvauja suaugusieji. Taigi toks suaugusiųjų švietimas apima įvairių institucijų organizuojamus renginius specialiai suaugusiems. Šiuo atveju dėmesys sutelkiamas į galimybių suaugusiems mokytis sukūrimą ir darbo būdų bei metodų parinkimą.

3. Trečioji samprata apima dvi pirmąsias (suaugusiųjų švietimą kaip procesą ir kaip veiklą) ir suvienija jas į specifinį socialinės praktikos lauką, kuriame siekdami bendro tikslo darbuojasi individai, institucijos ir įvairios asociacijos. Taip suvokiamas suaugusiųjų švietimas tampa judėjimu bendam kultūros lygiui kelti. Šia samprata dažniausiai remiasi švietimo politikai, ji pasitelkiama besimokančios visuomenės scenarijams kurti.

4. Ščedrovickis (1993) iš šių trijų sampratų veiklos aspektą ir numato tris suaugusiųjų švietimo lygmenis, kurie apima skirtingos suaugusiųjų švietimo funkcijas:

- švietimo procesų projektavimą,
- ugdymo programų kūrimą,
- konkrečių mokymosi situacijų kūrimą.

Naujovės samprata

Naujove šiuolaikiniame kontekste laikoma „minties būseną, reikalaujanti kūrybiškumo, plataus akiračio, verslo dvasios, drąsos rizikuoti“ (Pirmasis Europos inovacinių veiksmų planas, 1997). Būdama naujojo mąstymo rezultatu ta naujovė tampa bendro kultūros lygio, kurio plėtra priklauso nuo švietimo dalimi.

Veiklos sampratoje (Rac ir Ojzerman, 1991) atsisikleidžia trimatė naujovės prigimtis: ji kuriama mintimis, vertinama atsižvelgiant į sociokultūrinį kontekstą, o įgyvendinama materialiam lygmenyje (kuriant konkrečias priemones ir modeliuojant situacijas).

De Bono (1990) yra pasiūlęs naujovių tipologiją, padedančią fiksuoti visų trijų minėtos naujovės matmenų sąsajas: joje atsispindi skirtingas požiūris į sociokultūrinio konteksto ir naujovės derinimą minties pagrindu ir konkrečia veikla. Čia įvardijami septyni naujovių tipai (Valiuškevičiūtė, 2001): žvalgyba, „lopymas“, naujovės pritaikymas, prijungimas, prisitaikymas prie naujovės, improvizacija, atgimimas.

Šis naujas požiūris į suaugusiųjų švietimo tikslą, M. Knowles (1980) teigimu, ypač reikšmingas siekiant padėti suaugusiems prasmingai gyventi nuolat kintančiame pasaulyje. Andragogikoje švietimo tikslų įgyvendinimui didelę reikšmę turi suaugusiųjų socialinis išprusimas bei teisinių žinių turėjimas.

Perėjimas nuo mokymo prie mokymosi

Kitas svarbus požiūrio į švietimą pokytis – prioriteto perkėlimas nuo mokymo prie mokymosi. Padedant šiuolaikiniams psichologams (Piaget, Vygotskij, Bruner) vis daugiau dėmesio skiriama natūraliam mokymosi procesui, koncentruojamasi ties tai, kaip vyksta mokymasis, o ne į mokytojo veiklą. Iš šio požiūrio išryškėja naujas besimokančiojo vaidmuo, kur iškeliamas savarankiškas mokymasis. Andragogui lieka mokymosi sąlygų kūrėjo mokymosi pagalbininko vaidmuo.

Naujas požiūris į mokymosi trukmę

Pakitusi švietimo tikslo ir prioritetų samprata pakeitė ir pačią švietimo koncepciją: švietimo sistemos organizaciniu principu tampa visą gyvenimą trunkančio mokymosi idėja. Pagrindinė tokio požiūrio prielaida ta, kad mokymasis nuolat kintančiame pasaulyje privalo būti visą gyvenimą trunkantis procesas. Todėl mokymas(is) mokykloje pirmiausiai turėtų lavinti informacijos paieškos įgūdžius, o šviečiant suaugusius siekiama aprūpinti informacijos šaltiniais ir remti savarankiškas paieškas.

Naujos švietimo paslaugų teikimo sistemos

Naujovė teorinėje koncepcijoje apie suaugusiųjų švietimą išryškėjo tada, kai buvo susirūpinta naujais švietimo paslaugų teikimo būdais individui, kad jis galėtų mokytis visą gyvenimą sau patogiu laiku ir patogioje vietoje. Į švietimą jau nebežiūrima kaip į švietimo institucijų monopolį. Vienu iš šiuolaikinių suaugusiųjų švietimo uždavinių yra naujų ryšių tarp besimokančiojo ir mokymosi šaltinių paieška.

Kitas uždavinys turėtų būti specialistų, parengtų dirbti su suaugusiais, paruošimas. Šią problemą apibūdina profesorius G. Merkys (2004). Jis teigia, kad „akivaizdžiai trūksta specialistų, parengtų dirbti su suaugusiais. Nors dėl demografinės krizės mažėja bendrojo lavinimo mokyklos pedagogų poreikis, tačiau suaugusiųjų mokymosi visą gyvenimą sistema šalyje tebėra užuomazgos fazėje“.

Šiame kontekste suaugusiųjų švietimas tampa andragogikos objektu, keturiais pagrindiniais kriterijais, besiskiriančiais nuo tradicinio švietimo: švietimo tikslu, didaktika, trukme ir paslaugos teikimo būdu. Todėl tai, kad andragogika atsiskiria nuo pedagogikos ir pasidaro savarankiška švietimo mokslo šaka, gali būti laikoma kaip suaugusiųjų švietimo naujove, sukuriančia prielaidas moksliniams šio reiškinio tyrimams.

1.7. Socialinės apsaugos politikos analizė

Pagrindiniai šio skyriaus uždaviniai buvo susipažinti su socialinių teisių prieinamumu Europoje, valdymo ir procedūrinėmis kliūtėmis. M. Akehurst ir P. Malanczuk (2000) teigia, kad tokiu būdu galima išsiaiškinti kaip veikia socialinių teisių užtikrinimo sistema, kokia jų prieinamumo gerinimo praktika, teisinis reglamentavimas ir nuostatų struktūra bei forma. Tuo pačiu galima argumentuotai pagrįsti socialinių teisių svarbą šiuolaikinėje visuomenėje.

Socialinių teisių tendencijos ir pokyčiai šių dienų Europoje

Leidinyje „Lietuva stojant į Europos Sąjungą“ (2004) nurodyta, kad socialinė apsauga tai:

1. Viešosios politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis gyvenimo situacijose ir sąlygose, kuriose jų gyvenimui gali kilti pavojus.

2. Apsauga, kurią visuomenė naudodama įvairias priemones, teikia savo nariams nuo ekonominių ir socialinių nelaimių, kurias gali sukelti žymus darbo užmokesčio sumažėjimas ar jo mokėjimo nutraukimas dėl ligos, motinystės atostogų, suluošinimo darbe, nedarbo, invalidumo, senatvės ar mirties. Ji dar apima medicininę paramą ir paramą šeimoms su vaikais.

Socialinė atskirtis nurodo socialines grupes, kurios yra menkiau integruotos į visuomenę ir kurios turi mažiau arba visai neturi galimybių dalyvauti politiniame, socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame visuomenės gyvenime.

Socialinių teisių Europos Sąjungoje pagrindinės kryptys

Socialinės teisės Europoje turi du lygius. Tai nacionalinis lygis ir tarptautinis lygis.

Nacionaliniam lygiui priklauso mokesčių programos, skirtos pajamų saugumui bei skurdui mažinti. Paramos būdai – minimalios pajamos, pensijos, nedarbo išmokos, motinystės ir šeimos pašalpos, kurias finansuoja darbdaviai ir valdžios institucijos. Nacionaliniam lygiui taip pat priklauso socialinių paslaugų tinklas, remiantis gyvenimo kokybės gerinimui skirtas paslaugas, bei darbo rinkos reguliavimas, remiantis su darbu susijusias teises bei jų gynimą.

Tarptautinį lygį sudaro Europos Tarybos rezoliucijos, Jungtinių tautų rezoliucijos bei ES rezoliucijos ir rekomendacijos.

1965 metais įsigaliojo Europos socialinė chartija. Chartijoje numatytos ekonominės teisės, susijusios su užimtumu ir darbo rinka, bei socialinės teisės, siejamos su sveikata ir gerove.

Centrinė chartijos sritis yra užimtumas. Pabrėžiama svarba laisvai pasirinktu darbu užsidirbti pragyvenimui. Akcentuojama teisė į saugias darbo sąlygas bei teisingą atlyginimą ir socialinę apsaugą.

Numatoma laisvė jungtis į organizacijas ir teisė į kolektyvines derybas. Gina teises, susijusias su profesiniu tobulėjimu. Specifinėms grupėms numatoma socialinė apsauga. Jiems priskiriama: neįgalieji, motinos, vaikai ir darbuotojai migrantai bei jų šeimos.

Europos konvencija „Dėl darbuotojų migrantų teisinio statuso“ (1977) reglamentuoja darbuotojų migrantų statusą, siekiant palankesnių gyvenimo bei darbo sąlygų. Ragina užtikrinti vienodo profesinio rengimo, naudojimosi įdarbinimo paslaugomis, darbo sąlygomis. Tikslas - padėti pasinaudoti socialine apsauga.

Europos konvencija „Dėl socialinės paramos ir medicinos pagalbos“ (1953). Joje siekiama užtikrinti tam tikrą teisių abipusiškumą (ją pasirašiusių šalių piliečiai, teisėtai esantys kitos šalies teritorijoje, turi teisę gauti socialinę paramą ir medicinos pagalbą tomis pačiomis sąlygomis kaip šalies piliečiai).

1999 m. įsigaliojo Pataisytoji Europos socialinė chartija. Joje minimos pagrindinės teisės:

- Teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį darbo ir profesinės veiklos srityje nediskriminuojant dėl lyties.
- Teisė į informaciją ir konsultacijas.
- Teisė dalyvauti nustatant ir gerinant darbo sąlygas.
- Pagyvenusių žmonių teisė į soc. apsaugą.
- Teisė į apsaugą nutraukus darbo sutartį ir darbdavio nemokumo atveju.
- Teisė į orumą darbe.
- Darbuotojų atstovams suteikiama apsauga nuo priešišku veiksmų ir teisė į tinkamas sąlygas savo veiksams atlikti.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (2000) išskiriamos šios pagrindinės vertybės: orumas, laisvė, lygybė, solidarumas, piliečių teisės, teisingumas.

Teisės glaudžiai susijusios su šiomis vertybėmis:

1. Teisė ir laisvės bei procesinės garantijos (lygybė ir pagarba privačiam gyvenimui, spaudos laisvė, sąžinės ir jungimosi laisvės).
2. Teisės, suteikiamos ES piliečiams (rinkimų, diplomatinė, kreiptis į Europos Parlamentą)

3. Ekonominės ir socialinės teisės (nuostatos dėl darbo teisės, neįgalųjų žmonių teisės į profesinę integraciją, socialinę apsaugą ir teisę į sveikatos priežiūrą).
4. Šiuolaikinės teisės (asmens duomenų apsauga, teisė į gerą administravimą).

Socialinės teisės ir kintančios Europos visuomenės

Europos šalių visuomenės sparčiai kinta. Pokyčiai sugriovė valstybės nacionalinio ir vietos lygmens veiklos pagrindus ir paskatino susimąstyti iki kiek reikalingas socialinis pilietiškumas.

Pokyčius lėmė:

- Globalizacija – tai procesas, sukeliantis didesnę ekonominę konkurencingumą pasaulyje, kuriame sparčiai vystosi technologijos, ir kuriame sienos neatlieka užkirtimo kelio nepageidaujamiems pokyčiams funkcijos. Globalizacija verčia atkreipti dėmesį į socialinės apsaugos finansavimo išlaidas, siejama su pastangomis mažinti teises į socialinę apsaugą. Globalizacija siejama su rizika, galimybėmis, iššūkiais.
- Politiniai ir ekonominiai pokyčiai Rytų ir Vidurio Europoje – visoje Europoje padidino susirūpinimą centralizuoto valstybinio aprūpinimo pavojais, atsižvelgiama į neigiamą poveikį rinkai ir asmens savarankiškumui. Išbandymas – didėjantis nacionalizmas.
- Pakitęs socialinės apsaugos pobūdžio suvokimas – galimybė rinktis – sukelia kliūtis pasinaudoti paslaugomis ir išmokomis.
- Kintantis požiūris į valstybės vaidmenį – kintanti politika, sudarė sąlygas iš naujo apmąstyti solidarumo ir socialinio bendradarbiavimo pagrindus.
- Valstybės, individo ir visuomenės santykis – vertybių pokyčiai. Panaikinus valstybių reguliavimą, pasirinkimą imama vertinti kaip svarbią viešąją gėrybę.
- Ekonominės veiklos metodai ir socialinės vertybės – pripažinti tam tikrų grupių skirtumus, skiriamų pagal lytį, etninę kilmę, rasę, klabą, kultūrą. Čia svarbus grupių lygybės klausimas.

Socialinės teisės yra ryškus dabartinės Europos visuomenės bruožas.

Socialinių teisių prieinamumo Europoje realijos

Oficiali galimybė naudotis socialine teise negarantuoja, kad teise bus arba gali būti praktiškai naudojama.

Yra įvairių kliūčių, trukdančių pasinaudoti socialinėmis teisėmis. Jos yra tarpusavyje susiję ir persipina, todėl reikia vertinti kaip kliūčių grandinę:

- Kliūtys, atsirandančios dėl teisių neapibrėžimo ir teisinių bei kitokių nuostatų neatitikimo.
- Nepakankamas monitoringas ir vykdymo kontrolė.
- Ištekliai.
- Valdymas ir procedūros.
- Informavimas ir ryšiai.
- Psichologinės ir socialinės kultūrinės kliūtys.
- Nepakankamai dėmesio skiriama pažeidžiamoms grupėms ir regionams.

Kliūtys, atsirandančios dėl teisių neapibrėžimo ir teisinių bei kitokių nuostatų neatitikimo

Nepakankamai tiksliai apibūdinta teisė arba sąlygos ja pasinaudoti. Atliktas būsto tyrimas (BIPE 2000) padeda išskirti keturis skirtingus teisių (apibūdinimo) lygius: teisė, įtvirtinta Konstitucijoje; teisė, numatyta įstatymuose; vykdoma politika, kuria siekiama užtikrinti teisę; praktiškai garantuojama teisė.

Tyrimas parodė, kad galimybės realiai pasinaudoti teise didėja pereinant nuo pirmojo iki ketvirtojo teisės apibūdinimo lygio. Įtvirtinus teisę Konstitucijoje ir norint ją praktiškai pasinaudoti reikia nueiti ilgą kelią.

Teisės, suteikiamos konkrečioms gyventojų grupėms ir konkrečiais atvejais. Teisės gali būti suteikiamos tik tam tikroms gyventojų kategorijoms, taip atskiriant kitas. Pavyzdžiui, mokesčių lengvatos teikiamos tik tiems, kas moka mokesčius.

Dar vienas pavyzdys: su būstu susijusios teisės kartais suteikiamos tik šalies piliečiams. CS-LO duomenimis, būtent Vidurio ir Rytų Europos šalys turi daugiausia teisių aprėpiančias oficialias sistemas, susijusias su būstu.

Klasikinis pavyzdys – nuolatinės gyvenimo vietos neturėjimas. Tai yra būtina sąlyga gauti beveik visas išmokas ir paslaugas. Dėl laikinos padėties, kuri gali būti susijusi su darbovietės, gyvenamosios vietos ar šeimyninės padėties pasikeitimu, žmogus taip pat gali atsidurti už socialinių teisių srities ribų. Gali būti ir amžiaus kliūčių.

Valstybėse galima išskirti keletą socialinės apsaugos tinklo spragų, kurios blogina žmonių gebėjimus pasinaudoti savo socialinėmis teisėmis arba juos visai atskiria. Sunkumai gali reikštis nereguliais išmokų mokėjimais dėl valstybės lėšų stokos, darbuotojų trūkumu arba prašymų apdorojimo vilkinimu.

Kuo didesnės spragos, tuo labiau tikėtina prašymų atmetimo arba atskirties galimybė.

Spragų gali atsirasti ir dėl politinės valios stokos. Kartais trūksta drąsos priimti nepopuliarius sprendimus. Pasiryžimo ar politinės valios gali pritrūkti bet kokiame vyriausybės ar valdymo lygyje.

Viena iš spragų gali būti nepakankamai tiksliai apibūdinta bazinė pakopa arba minimalus standartas. Kai kuriose elementariųjų poreikių srityse nėra nustatytas minimalus priimtinas standartas arba nustatytas standartas yra per žemas. Su tuo susijusi problema – neaiškiai apibrėžtos valdžios institucijų funkcijos, teikiant paslaugas arba išteklius elementariems poreikiams patenkinti.

Demografiniai ir kiti pokyčiai vyksta taip sparčiai ir yra tokie dideli, kad verčia reguliariai peržiūrėti paslaugas ir išmokas. Jei tai nedaroma, nuostatos nebeatitinka reikalavimų ar poreikių, kuriuos siekia tenkinti.

Dar viena galima kliūtis yra susijusi su teisei keliamomis sąlygomis arba jos įteisinimo būdu. Čia vienas svarbiausių klausimų yra nustatytos naudojimosi teise sąlygos. Pagal jas gali būti reikalaujama atitikti normas, kurių kai kurios gyventojų grupės arba kategorijos negali atitikti.

Galima programų ir išmokų struktūros problema yra ta, kad neįvykdžius sąlygų vienai išmokai ar paslaugai gauti, atmetami ir kiti prašymai arba asmuo netenka galimybės jomis pasinaudoti.

Kita susijusi problema siejama su išmokos priėmimu ir tuo, kad priėmus vieną išmoką galima netekti kitų galimybių.

Kliūtys dėl nepakankamo monitoringo ir vykdymo kontrolės

Nepakanka turėti gerus įstatymus ir nuostatas, reikalingas monitoringas bei vykdymo kontrolė.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje Lietuvos teisinėje sistemoje (2000) teigiama, jog esant nepakankamam monitoringui per mažai stebima ar išmokos ir paslaugos yra praktiškai veiksmingos. Todėl dažnai nežinoma ar paslaugos atitinka joms keliamus tikslus. Be to, neaišku kaip jos prisideda prie vartotojų ar galimų vartotojų poreikių tenkinimo.

Nepakankama apsauga nuo kliūčių pasinaudoti teisėmis sukelia praktinių sunkumų.

Pirmiausia reikėtų panagrinėti, ar yra numatytos apskundimo ir teisių atkūrimo procedūros ir koks jų pobūdis. Svarbu pabrėžti, kad kai kurios šalys nėra numačiusios jokios pagal tam tikrus kriterijus skiriamų išmokų apskundimo procedūros.

Apskundimo procedūros yra ne tik žalos atlyginimo priemonė, bet ir atlieka kitą svarbią funkciją – padeda gauti atsiliepimą apie paslaugų ar išmokų rezultatyvumą.

Nevienodų sąlygų taikymas ir (arba) diskriminavimas gali būti susijęs su įstatymų trūkumais ar spragomis, labiau galimas dalykas, kad skirtingų sąlygų taikymas ir diskriminavimas egzistuoja dėl prasto monitoringo ir vykdymo kontrolės. Labiausiai paplitusios nevienodų sąlygų taikymo priežastys yra rasinė ir etninė kilmė bei lytis.

Socialinės apsaugos institucijų ir viešųjų paslaugų tarnybų darbas turėtų būti labiau sutelktas į vartotojų poreikius. Reikia numatyti procedūras paslaugų efektyvumui vertinti ir stebėti. Šiuo metu daug kur dirbama ne taip ir nėra duomenų, rodančių, kad būtų plačiai taikomas metodas, pagal kurį būtų nustatomi teisių turinčių asmenų prioritetiniai poreikiai

Kliūtys dėl išteklių

Kliūtims priskiriami finansiniai ištekliai ir žmogiškųjų išteklių bei asmeninių gebėjimų trūkumai ar nepakankamumas.

Vienas svarbiausių išteklių yra kvalifikuoti ir tinkamai apmokyti darbuotojai. Svarbi ne tik profesinė kvalifikacija, bet ir darbuotojų gebėjimas bei noras su žmonėmis elgtis oriai ir padoriai.

Taip pat gali būti trūkumas lėšų, patalpų ir techninių priemonių.

Dar viena svarbi socialinių teisių kliūtis atsiranda dėl nesubalansuotų regioninių ar vietos išteklių. Dauguma vietos savivaldos institucijų Vidurio ir Rytų Europoje yra per mažos, kad galėtų atlikti visas joms skirtas užduotis ir funkcijas, net jei jų atsakomybė už paslaugas numatyta įstatyme.

Kliūtys dėl asmenų, siekiančių pasinaudoti teisėmis, išteklių trūkumo pasireiškia tuo, kad siekiantiems pasinaudoti teisėmis, reikia suteikti išteklių arba jie turi jų turėti, kad galėtų pasinaudoti teise. Kai kurios gyventojų kategorijos neturi elementarių darbo paieškos arba kreipimosi dėl darbo įgūdžių. Dažnai šie įgūdžiai laikomi savaimė suprantamu dalyku. Žmonės sugeba pasinaudoti savo teisėmis tik tada, jei gali pasinaudoti konsultavimo ir asmeninės paramos paslaugomis.

Valdymo ir procedūrinės kliūtys

Kliūčių gali atsirasti ir dėl to, kaip yra vykdomos programos ir organizuojamas aprūpinimas.

Valdymo lygių ir paslaugų suskaidymas pasireiškia, kai socialinės paslaugos teikiamos skirtinguose vyriausybės ir valdymo lygiuose. Todėl nevisiškai aiškiai apibūdinti įgaliojimai ir atsakomybė yra didelė kliūtis žmonėms pasinaudoti savo socialinėmis teisėmis.

Be valdymo lygių susiskaidymo, gali būti suskaidytos ir pačios paslaugos. Labai retai būna taip, kad paslaugos ir išmokos sudarytų vientisą ar integruotą visumą, todėl vartotojai retai gali pasinaudoti įvairiomis galimomis paslaugomis vienoje vietoje arba įstaigoje.

Veiksnių, galinčių sukliudyti pasinaudoti socialinėmis teisėmis, grupė susijusi su labiau praktinio pobūdžio dalykais, pavyzdžiui, prieinamumas žmonėms su negalia, pagyvenusiems arba atokiose vietovėse gyvenantiems žmonėms. Sunkumai susiję su fizine prieiga, pavyzdžiui naudojimusi viešuoju transportu arba galimybe įeiti į pastatus, kurie nėra pritaikyti žmonėms su judėjimo sutrikimais, yra tik viena sunkumų rūšis.

Daug sunkumų siekdamas pasinaudoti savo teisėmis patiria moterys, turinčios mažų vaikų.
Dar vienas sunkumas – nederinamas tarnybų darbo laikas su vartotojų darbo valandomis.

Kliūtys, susijusios su informacija ir ryšiais.

Piliečiai ne visada žino kokios yra jų teisės. Todėl labai svarbu, kad informacija apie socialines teises būtų lengvai prieinama vartotojams ar galimiems vartotojams ir kad būtų atsižvelgiama į teisių turėtojų nuomones.

Labai svarbu, kad būtų vartojama suprantama kalba ir stilius. Veiksmingoje visuomenės informavimo strategijoje turi būti numatyta tokia informacija, kuri būtų ne tik suprantama ir kokybiška, bet ir parengta remiantis konkrečių bendruomenės grupių ir kategorijų poreikiais arba jiems pritaikyta.

Psichologinės ir socialinės – kultūrinės kliūtys, su kuriomis susiduria paslaugų teikėjai ir vartotojai

Oficialių pareigūnų elgesys su žmonėmis gali turėti lemiamos įtakos tam, kaip žmonės gali pasinaudoti savo socialinėmis teisėmis. Kliūtys atsiranda ne tik dėl sunkumų bendraujant su žmonėmis, bet ir dėl nepakankamo mažumų kultūrų išmanymo ir suvokimo.

Oficiali aplinka gali sukelti vartotojų baimę ir nesaugumo jausmą.

Daugelis vartotojų menkai pasitiki savimi ir savo gebėjimais.

Kliūtys dėl nepakankamo dėmesio pažeidžiamoms grupėms ir regionams

Kiekvienoje visuomenėje yra daug pažeidžiamų grupių. Joms priskiriami pabėgėliai, pagyvenę žmonės, etninės ir rasinės mažumos, žmonės su negalia, benamiai, vieniši tėvai, jauni žmonės, vaikai.

Pažeidžiamos grupės išgyvena įvairius nepriteklius, kurie dažniausia būna daugialypiai. Pavyzdžiui, kalbėdami apie ilgalaikį nedarbą, atkreipkime dėmesį į nepriteklių spiralę, kurioje persipina daugybė veiksnių: išėjimas iš mokyklos jos nebaigus, išsilavinimo problemos, savigarbos stoka, laiko valdymo, gebėjimo dirbti su kitais ir vykdyti nurodymus bei priimti sprendimus įgūdžių neturėjimas

Visas darbas, susijęs su socialinių teisių prieinamumu, skatina atkreipti dėmesį į tai, kad yra regionų ir vietovių, kurios nesivysto sėkmingai. Taip yra kiekvienoje šalyje. Nesėkmingą vystymąsi sukeliantys veiksniai yra įvairūs. Dažniausia jie yra infrastruktūriniai – prastas aptarnavimas, darbo vietų trūkumas. Taip pat klimato sąlygos, buvimas periferijoje (prastas susisiekimas), vietovėse kapitalo investicijų nebuvimas.

Socialinių teisių prieinamumo gerinimo gera praktika

Pirmiausia, – į vartotoją orientuotas paslaugų teikimas, kai viešosios paslaugos yra kuriamos kuo arčiau žmonių. Svarbiausias jų bruožas – neturėtų būti kliūčių jomis pasinaudoti ir dalyvauti priimant sprendimus.

Atsiranda daug integruotų švietimo ir paramos formų. Jų pagrindinė mintis – paslaugas reikia pritaikyti, kad jos atitiktų konkrečius poreikius, ypač kai jos teikiamos pažeidžiamiesiems žmonėms. Kreipiamas dėmesys į pažeidžiamų grupių poreikius bei padėti, nes šių žmonių išgyvenami sunkumai turi rimtų padarinių jų gebėjimui pasinaudoti socialinėmis teisėmis. Norint padėti tam tikroms grupėms ar regionams kartais būtina taikyti palankesnes sąlygas vykdam tikslines programas.

Galimybių ir galių suteikimas bei raida

Metodas, kuriuo siekiama suteikti galių sutelktas į poreikio tenkinimą tuo pačiu metu didinant gebėjimus ir suteikiant galių. Galių turėjimas suteikia tiesioginio dalyvavimo galimybę. Norint suteikti galių, reikia dirbti su konkrečiomis grupėmis ar regionais, kurie laikomi pažeidžiais, ir vykdyti bendrąsias skurdo ir socialinės atskirties mažinimo programas.

Vyraujant šiai dinamiškai sampratai, tampa aišku, kad pokyčiai yra pageidaujami, nes skatina raidą. Kadangi raida – nuolat egzistuojantis reikalavimas, tai ji suvokiama kaip teisė augti, primena tokius procesus kaip asmeninis tobulėjimas, švietimas, nuolatinio mokymosi galimybė.

Socialinė integracija, įvairių interesų sutelkimas, ypač ekonominio ir socialinio planavimo tikslais, yra Europos išradimas. Jos privalumai nesuskaičiuojami.

Skaidrumas ir atvirumas

Daugelyje valstybių politikos sričių vyrauja „vidaus – išorės“ ir „saviškių – pašalinių“ filosofija. Dėl to atskiriami ne tik darbuotojai ir paslaugų vartotojai, bet ir pačios paslaugos suskaidomos į skirtingas grupes, skyrius. Dėl to dirbama nepaslankiai ir kraštutiniais atvejais įtvirtinami „mūsų“ ir „jų“ interesų konfliktai. Tokioje aplinkoje atsakomybė, dalijimasis informacija ir kiti geros procedūrų praktikos aspektai dažniausiai traktuojami kaip vidiniai dalykai. Paslaugų vartotojus linkstama vertinti kaip vienalytę masę. Tai yra nepakankamo dėmesio vykdymo kontrolei ir vartotojų pasiteikinimo stebėjimui priežastis ir padarinys. Be to, informavimui ir dalijimuisi informacija niekada neskiriamas prioritetas ir tai nelaikoma problema.

Skaidrumo ir atvirumo politika reiškia, kad organizacijos turi strategiją, kuri turi būti daugiapakopė ir kompleksinė (skirta įvairioms „auditorijoms“ ir pasitelkianti įvairius kanalus) bei suteikti žmonėms galimybę pateikti savo reakcijas. Reikia įtvirtinti atvirumo politikai būtinus elementus (pvz.,

kontrolierius, skundų procedūras, aiškias paslaugų teikėjų ir sektorių atsakomybę). Tačiau šiuo metu taip būna retai.

Vietos užimtumo iniciatyvos Lietuvoje

Daugiausia dėmesio skiriama darbo vietų kūrimui. Čia minima gausybė Lietuvos Respublikos Vyriausybės inicijuotų ir vietose taikomų bei kovai su bedarbyste skirtų priemonių. Visos minimos priemonės yra labai svarbios vietos lygmeniu. Jos ne tik skirtos vietos bendruomenių poreikiams tenkinti, bet ir reikalauja esminės savivaldybių paramos. Be to, šių priemonių taikymą organizuoja vietos darbo biržos. Taikomi ganėtinai griežti vertinimo kriterijai. Vietinių užimtumo iniciatyvų projektai – naujų darbo vietų kūrimo projektai, įgyvendinami aukščiausio nedarbo teritorijose. Šie projektai padeda sutelkti vietos bendruomenės socialinių ekonominių partnerių pastangas didinti atskirų savivaldybių gyventojų grupių užimtumą bei vystyti vietos socialinę ekonominę infrastruktūrą.

Darbdaviai, atitinkantys projekto teikėjams keliamus reikalavimus, paraiškas teikia teritorinėms darbo biržoms.

Kitas svarbus šio pavyzdžio principas yra naujovių diegimas ir galimybė diegiamas priemones pritaikyti kitose srityse.

Antrosios galimybės mokyklos

Šis pavyzdys yra tarptautinis. Antrosios galimybės mokyklos yra dar viena proga pažeidžiamam jaunimui įgyti mokslo. Esminis šių mokyklų bruožas yra tai, jog jos siūlo prie asmens poreikių pritaikytus mokymo kursus. Kursai pritaikomi atsižvelgiant į asmens kultūrinę aplinką, ypač, jei jis yra tautinės mažumos atstovas. Tokį į asmenį orientuotą mokymą papildo patyrusio mokslo ar darbo vadovo veikla. Antrosios galimybės mokyklos iš kitų išsiskiria tuo, kad jose švietimas ir mokymas persipina su praktine veikla ir įdarbinimu.

Antrosios galimybės mokyklos sudaro „antrąją galimybę“ „iškritusiems“ iš nuosekliojo mokymosi sistemos (įskaitant ir darbingo amžiaus suaugusiuosius, neturinčius pagrindinio mokslo baigimo pažymėjimo). Tai gražinimo į švietimo sistemą mechanizmų kūrimas ir diegimas, finansinė parama mokiniams, nelankantiems mokyklos (subsидijos vadovėliams, papildomajam ugdymui, užimtumui vasaros metu), siekiant pagerinti mokinių lankomumą ir jų motyvaciją.

2. TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

2.1. Teisės pagrindų mokymo sistema

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose nurodoma, jog švietimo turinys turi būti susiejamas su asmens ir visuomenės gyvenimui būtinų vertybinių nuostatų, bendrųjų gebėjimų ir kompetencijų suteikimu. O taip pat turi būti kryptingai ugdomi pagrindiniai raštingumo gebėjimai, socialinė, kultūrinė ir komunikacinė kompetencija, kritinio mąstymo ir problemų sprendimo įgūdžiai, gebėjimas mokytis. Tai apima ir socialinės atskirties įveikimą bei teisiųjų žinių suteikimą.

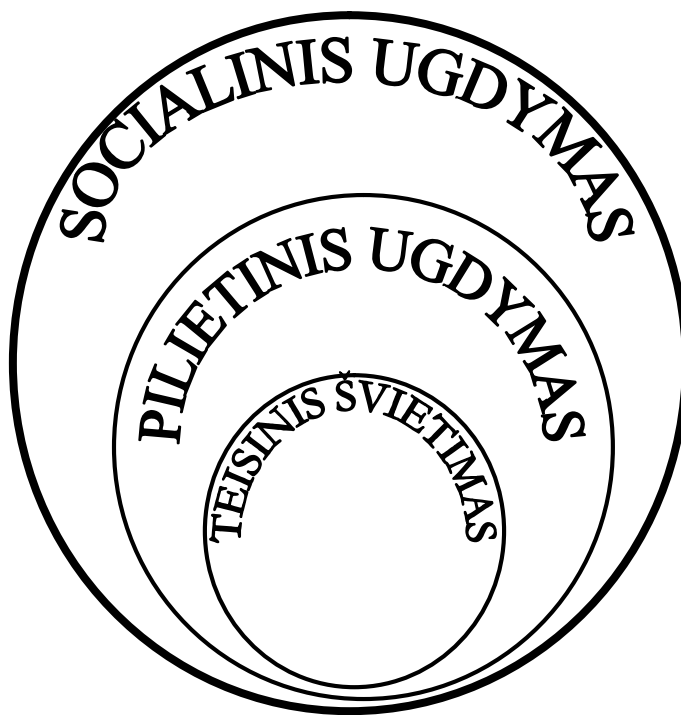
Socialinis ugdymas pagrindinėje mokykloje yra integrali moksleivių bendrojo ugdymo dalis. Jis apima ne tik socialiniam asmens ugdymui skirtus mokomuosius dalykus, bet ir daugelį kitų mokomųjų dalykų, kurių ugdomasis poveikis puoselėjant jauno žmogaus socialinę kultūrą yra labai reikšmingas. Be to, socialinę moksleivio brandą skatina visos mokyklos bendruomenės gyvenimas: ugdymo proceso organizavimas, papildomas ugdymas, partneriškas mokyklinės bendruomenės narių bendravimas ir bendradarbiavimas, jos ryšiai su vietos bendruomene.

Socialinis moksleivių ugdymas, sudarantis esminę moksleivių bendrojo ugdymo pagrindinėje mokykloje sritį, yra grindžiamas šiais mokomaisiais dalykais: istorija, geografija, filosofija, psichologija ir religijotyra. Kartu moksleiviams suteikiama galimybė rinktis integruotus socialinių mokslų dalykus. Socialiniam ugdymui iš dalies priskiriamas ir moksleivių ekologinės kultūros, sveikos gyvensenos įgūdžių ugdymas, ekonominio išprusimo pradmenų formavimas bei rengimasis profesinei veiklai, darbui. Socialinis ugdymas glaudžiai siejamas su gyvenimo praktika, šių dienų visuomenės gyvenimo aktualijomis ir problemomis, todėl organizuojama užklasinė socialinė praktika.

Bendrojo lavinimo kontekste **pilietinis ugdymas** suprantamas kaip sudedamoji, integrali vaikų ir jaunimo socialinio ugdymo dalis („Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai“, 2003). Pilietinio ugdymo tikslas – padėti jaunuoliams įgyti pilietinių žinių ir ugdytis gebėjimus šias žinias panaudoti praktiškai. Pilietinis ugdymas Europos Sąjungos direktyviniuose dokumentuose bei Lietuvos švietimo strategijoje keliamas kaip vienas iš pagrindinių švietimo sistemos tikslų, todėl pagrindinėje mokykloje pilietiniam ugdymui skiriamas išskirtinis dėmesys: pilietinę tematiką siūloma integruoti į įvairių mokomųjų dalykų turinį. Pilietinės sąmonės brandinimas remiasi pagrindinėmis filosofijos, etikos, politikos, teisės ir ekonomikos mokslų idėjomis, leidžiančiomis pirmiausia suvokti ir vertinti save ir savo santykį su kitais žmonėmis. Integruotas pilietinis ugdymas sudaro galimybes mokiniams išvelgti integruotos socialinių reiškinių teorinės analizės galimybę – kiekvieną problemą nagrinėti daugeliu aspektų: istoriniu kultūriniu, teisiniu politiniu, socialiniu ekonominiu.

Teisinės informacijos teikimas laiku, teisinės sąmonės ugdymas ir šio ugdymo plėtra – pagrindiniai visuomenės **teisinio švietimo principai**. Pritarimas socialinėms normoms glaudžiai susijęs su asmens ir visuomenės vertybėmis. Taigi siekiant minėtų tikslų, numatoma šviesti ir jaunimą, kurio vertybės tik formuojasi. Visuomenės teisinis švietimas glaudžiai susijęs su žmogaus teisių ir laisvių apsauga. Tinkamas teisinio švietimo priemonių naudojimas, kaip ir pačių priemonių egzistavimas ir kokybė, priklauso nuo visuomenės teisinio švietimo veiksmingumo. Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. ISAK-1015 (Žin., 2003, Nr. 77-3525) patvirtintos Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos ir 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. ISAK-1086 (Žin., 2004, Nr. 108-4058) patvirtinta Bendroji pilietinio ugdymo programa sudaro galimybes bendrojo lavinimo mokykloms teisinių žinių kursą dėstyti kaip pilietiškumo pagrindų dalį arba mokyklos nuožiūra kaip atskirą dalyką, naudojantis parengtu ir išleistu vadovėliu, kitomis pilietiškumui ugdyti skirtomis metodinėmis ir mokymo priemonėmis.

Todėl galima teigti, kad teisinis švietimas yra pilietinio, o tuo pačiu ir socialinio ugdymo dalis (žr. 3 pav.).

3 pav. Teisinio švietimo vieta socialiniame ir pilietiniame ugdyme

Bendrojo lavinimo mokyklose nuo 2004 - 2005 mokslo metų pradėta dėstyti disciplina, kuri supažindina mokinius su Lietuvos teisinės sistemos pagrindais, jų teisėmis, laisvėmis, pareigomis bei

atsakomybe prieš visuomenę už tų pareigų nevykdymą. Tuo būdu jauniems žmonėms diegiamas atsakomybės (moralinės, teisinės) už savo poelgius jausmas, vystoma jų teisinė sąmonė ir teisinė kultūra.

Svarbiausias šio mokomojo dalyko principas - supažindinti su praktine teise, t.y. su tokia teise, su kuria jie susiduria kasdieniniame gyvenime, išaiškinti jiems, kaip valstybėje galiojantys įstatymai įtakoja žmonių kasdieninį gyvenimą (pvz., kai žmogus ką nors perka, nuomoja butą, sudaro santuoką ar skiriasi, kaltinamas nusikaltimo ar teisės pažeidimo padarymu ir pan.). Siekiama duoti žmonėms atsakymą į daugelį su teise susijusių klausimų: kokias teises ir laisves asmuo turi, kaip jomis tinkamai naudotis, kur kreiptis konkrečių teisių ir laisvių pažeidimo atveju? Kaip valstybėje egzistuojanti teisinė sistema ir įstatymai gali apsaugoti juos, jų teises ir interesus? Kaip žmogus turi elgtis konkrečiose gyvenimo situacijose, pavyzdžiui, jei tampa nusikaltimo auka, yra sulaikomas, suimamas, kaip elgtis, kad netapti nusikaltimo auka?

Kiekviena pamoka, kaip ir visa „Teisės kiekvienam“ programa, turi trijų tipų tikslus, orientuotus į:

- 1) žinių įgijimą;
- 2) bendrųjų asmens gebėjimų ugdymą;
- 3) vertybių formavimą;
- 4) gebėjimą taikyti žinias ir pačiam susirasti reikalingos informacijos.

Vadovėlyje sąmoningai nepateikiamas (necituojamas) konkrečių įstatymų ar jų straipsnių tekstas arba tai daroma tik tuo atveju, jeigu įstatymų ištrauka reikalinga konkrečios teisinės situacijos analizei. Tą lėmė kelios priežastys. Pirma, tai, kad Lietuvoje pastaraisiais metais buvo priimami nauji įstatymai. Antra, teisinė kalba, vartojama įstatymų tekstuose, yra gana specifinė ir sudėtinga. Trečia, įstatymai ir kita norminė medžiaga yra skelbiami viešai, įvairiomis formomis („Valstybės žiniuose“, Seimo interneto puslapyje) ir yra prieinami visiems.

Todėl pamokose mokiniams būtina pateikti informaciją apie galimybę plačiau susipažinti su nagrinėjama tema.

Remiantis teisės pagrindų programos sudarytojais, šis mokomasis dalykas:

1. pagrindinėje mokykloje sietinas su pilietinės visuomenės pagrindų kursu;
2. 11 – 12 klasėse:
 - 1) gali būti naudojamas socialinio ugdymo srityje, dėstant istorijos ir politologijos, geografijos ir politologijos, integruotą socialinių mokslų kursą,
 - 2) gali tapti savarankišku, pasirenkamu dalyku (moduliu), taip pat panaudojama moksleivių papildomam ugdymui, projektiniam darbui.

Dėstant teisės pagrindų mokomąjį dalyką kaip savarankišką (specializuotą) discipliną, turinčią specialiai parengtus mokytojus, tvarkaraštyje užfiksuotas pamokas, mokymo medžiagą, privalumas tas, kad moksleiviai žinias gauna sistemingai, taikant jų amžiui tinkančius metodus.

Teisės pagrindų vadovėlyje pateikta medžiaga – tiek teisiniai tekstai, tiek praktinės užduotys – atrinkti vadovaujantis dviem pagrindiniais motyvais: stengtasi pristatyti pagrindines teisės šakas ir pateikti tokias problemas, su kuriomis, tikėtina, kiekvienas žmogus gali susidurti, ir paaiškinta, kaip susidūrus reikėtų elgtis.

Teisės pagrindų dėstymas yra sudedamoji socialinio ir pilietinio ugdymo dalis. Jei teisės pagrindų dėstymas bendrojo lavinimo mokyklose pradėtas tik nuo 2004 metų rugsėjo mėnesio, tai socialinis ir pilietinis ugdymas vyksta ne pirmi metai.

Pažymėdama Jungtinių Tautų paskelbtus Tolerancijos metus ir pradėdama Švietimo dekadą žmogaus teisių klausimais (1995-2000) UNESCO išleido trijų dalių knygą, skirtą tolerancijos ugdymui. Į lietuvių kalbą išverstoje Betty A.Reardon „Tolerancija – taikos pradžia“ stengiamasi įteigti, kad tolerancija švietime turėtų užimti reikšmingą vietą. Mokytojams reikėtų greičiau pastebėti nepakantumo apraiškas ir išmokyti mokinius gerbti žmonių įvairovę, įveikti konfliktus, atsakingai elgtis.

Knygoje nagrinėjami šie ir kiti tolerancijai ugdyti svarbūs klausimai.

Pilietinės visuomenės pagrindų knyga, Nijolės Letukienės „Aš – žmogus tarp žmonių“, skirta 7 ir 8 klasių moksleiviams, drauge ir mokytojams. Ji suteikia žinių apie žmogaus ir vaiko teises, supažindina su tarptautinėmis organizacijomis, padeda suvokti demokratinės visuomenės principus, moko kurti demokratiją mokykloje, sudaro galimybę diskutuoti, skatina spręsti problemas ir rasti tinkamiausią sprendimo būdą.

Knygoje daug įvairiausių žaidimų ir užduočių.

Dar viena knyga, skirta pilietiniam ugdymui, tai Eigil Kjaergaard ir Rimos Martinėnienės „Penki sveikinimai demokratijai“. JAV ir Europoje pilietinio ugdymo sąvoka įgijo sinonimą - demokratinis ugdymas. Stengiamasi, kad jaunimas pažintų pilietinio dalyvavimo mechanizmus, išmoktų atstovauti savo grupės interesams ir išsiugdytų atsakomybę už savo veiksmus, t.y. išmoktų gyventi ir veikti demokratiškai. Vadinasi, moksleivių savivalda, suteikianti jiems realią galimybę priimti sprendimus ir juos įgyvendinti, galėtų būti reikšmingas mokyklos pilietinio ugdymo sistemos elementas.

Egzistuoja dvi pagrindinės moksleivių savivaldos formos: atstovaujamoji (renkama) ir tiesioginė. Lietuvoje vyraujanti renkama moksleivių savivalda gali turėti žalingų pasekmių asmenybei: per anksti ryškėja dvi kastos - lyderiai ir pavaldiniai. Labiau priimtina mokyklose kurti tiesioginę savivaldą,

kuriai esant kiekvienas galėtų tarti savo žodį, dalyvauti priimant sprendimus ir juos įgyvendinant. Ne tik lyderius, bet visą jaunimą reikia mokyti kalbėti už save ir grupės vardu.

Pilietinio ugdymo projektas „Pilietis“ skirtas 7-10 kl. mokiniams. Ši pilietinio ugdymo programa (išvertė ir adaptavo Rima Martinėnienė) padeda supažindinti moksleivius su vietos savivaldos darbu ir ugdo jų pilietinio dalyvavimo įgūdžius bei pilietinę savimonę. Mokytojo vadovaujami moksleiviai pasirenka vietos bendruomenei aktualią problemą, renka medžiagą, įvertina egzistuojančias ir kuria savas strategijas problemai spręsti, mokosi apginti savo poziciją. Dirbama aktyviais, netradiciniais metodais, todėl ši programa tinka ir gabiesiems, ir žema mokymosi motyvacija pasižymintiems moksleiviams. Programos trukmė - 10 savaitių, jei klasėje dirbama 1 val. per savaitę. Dirbant intensyviau projektą galima įgyvendinti per trumpesnę laiką. Programa taip pat tinka darbui su jaunimu klubuose ar papildomajam ugdymui.

Mokytojui pateikiami nuoseklūs nurodymai, kurie padeda vadovauti moksleivių grupei.

Dar viena priemonė socialiniam ugdymui – Matthew Lipman ir Margaret Sharp vadovėlis – romanas „Markas“ ir mokytojo knyga „Markas. Visuomenės tyrimas“. Vadovėlį sudaro dvi santykinai savarankiškos dalys:

1. Filosofiniame romane „Markas“, aprašomas vidurinės mokyklos vyresniųjų klasių moksleivių gyvenimas, kuriame formuojasi, kinta ir yra analizuojamos įvairiausiose situacijose kylančios socialinės problemos: nuo klasės, mokyklos, vietos bendruomenės savitarpio santykių iki Jungtinių Valstijų, globalinių ekologinių bei bendražmogiškų etinių, filosofinių bei pilietinių klausimų. Šį romaną kolektyviai skaitant pamokose - po atitinkamą skyrių - kartu nagrinėjamos problemos ir kiekvienas klasės narys gali kelti jam rūpimus klausimus.

2. Šių klausimų analizė ir diskusijų organizavimo metodika pateikiama su filosofiniu romanu glaudžiai susijusioje mokytojo knygoje „Markas. Visuomenės tyrimas“, kurioje dėstoma detali dialogų, disputų, analizės metodų, klausimų, situacinių testų-žaidimų praktinė sistematika ir teorinė apžvalga. Romane ir atitinkamai mokytojo knygoje esanti metodinė-teorinė-praktinė medžiaga apima aštuonis skyrius.

G. Dambrauskienė, A. Marcijonas, E. Monkevičius ir kiti parašė vadovėlį „Lietuvos teisės pagrindai“.

Vadovėlyje sutelkta bei koncentruotai pateikta reikalingiausia žmogaus gyvenime ir jo praktinėje veikloje teisinė informacija, apimanti pagrindines Lietuvos teisinės sistemos struktūrines dalis – pradedant trumpa teisės teorijos apžvalga bei pratęsiant išsamia atskirų teisės šakų (konstitucinės, administracinės, civilinės, civilinio proceso, mokesčių, darbo, aplinkos apsaugos, žemės,

baudžiamosios, baudžiamojo proceso, tarptautinės ir Europos Sąjungos) analize. Jo autoriai – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto ir Lietuvos teisės universiteto profesoriai ir docentai – leidinį skiria pirmiausia Lietuvos aukštųjų mokyklų ne teisės specialybės studentams. Kadangi vadovėlyje pateikta informacija pagrįsta naujausių kodeksų ir įstatymų nuostatomis, jis yra naudingas ir praktikuojantiems teisininkams bei kitų sričių specialistams, kurių domėjimosi sritis ar praktinė veikla susijusi su teisiniais dalykais ar (ir) praktiniu jų panaudojimu. Vadovėlis rekomenduotas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Aukštųjų mokyklų bendrųjų vadovėlių leidybos komisijos.

Svarbu tai, kad mokytojai, planuodami savo darbą, gali naudotis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. ISAK – 1086 patvirtinta „Bendraja pilietinio ugdymo programa“ ir „Pilietinio ugdymo išsilavinimo standartais 8 ir 10 klasėms“.

Pilietinio ugdymo pagrindinėje mokykloje paskirtis – ugdyti(s) pilietinę savimonę, apimančią savęs patis pažinimą, praktinę patirtį šeimoje ir bendruomenėje, vertybines nuostatas bei gebėjimus.

Pilietinio ugdymo tikslas – padėti jaunuoliams įgyti pilietinių žinių ir ugdyti gebėjimus šias žinias panaudoti praktiškai.

Pagrindinėje mokykloje pilietinis ugdymas apima visas su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo ugdymo sritis: ugdymo turinį (atskiro pilietiškumo pagrindų dalyko mokymas VIII ir X klasėse, pilietinių idėjų integravimas į kitų mokomųjų dalykų turinį), bendruomeninį gyvenimą, papildomojo ugdymo veiklą, partnerišką bendravimą ir bendradarbiavimą su vietos bendruomene.

[vairių idėjų pasisemti galima ir Jolantos Strutinskaitės knygoje „Vaiko teisių konvencijos nagrinėjimo pradinėse mokyklose metodika“. Pagrindinis knygelės tikslas - pradinių klasių moksleiviams ir mokytojams suteikti papildomą galimybę arčiau ir išsamiau susipažinti su pagrindinėmis vaiko teisėmis ir pareigomis.

Vaiko teisių mokymas yra ne tik Vaiko teisių konvencijos straipsnių aiškinimas. Sudarytojos nuomone, jo paskirtis - ugdyti visapusišką asmenybę, žinančią ir suvokiančią savo teisių ir pareigų esmę, padėti sėkmingai integruotis į visuomenę.

Ričardo Totoraičio ir Liutauro Degėsio sudarytame leidinyje „Pilietinis ugdymas Lietuvoje“ /seminaro medžiaga/ Vaiva Vėbraitė teigia, kad mes dar patys nesijaučiame esą tokie pilnaverčiai piliečiai, kokius norėtume matyti būsimosios Lietuvos žmones. O jei pilietiškumo mūsų širdyse nėra, kaip mes atrodome vaikams, kurie sėdi išrikiuotuose suoluose ir klausosi uždaro veido mokytojo samprotavimų? Laisvos valstybės saugumas priklauso nuo išsilavinusių piliečių, o piliečių laisvės garantas - savos visuomenės pripažintos demokratinės vertybės, pagrįstos savitarpio pasitikėjimu.

Tame pačiame leidinyje Ričardas Totoraitis apibudina Švietimo ir mokslo ministerijos pilietinio ugdymo politiką. Jo teigimu, parengus ir patvirtinus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrąsias programas ir sudėtinę jų dalį - pilietinės visuomenės pagrindų programą, buvo pasiektas tam tikras „politinis konsensusas“ dėl šios disciplinos ir pilietinio ugdymo mokykloje turinio platesne prasme. Žinoma, dėl šios aiškaus akademinio atitikmens mokslo pasaulyje neturinčios disciplinos kyla ir, ko gero, ateityje kils politikų, intelektualų, pedagogų ir kitų piliečių diskusijų. Viena populiariausių diskusijų temų yra pilietinio ugdymo tautinės ir, sakytume, kosmopolitinės dimensijos santykis. O pastarojo laikotarpio svarbiausias ministerijos uždavinys buvo ne tik diskutuoti, bet ir sukurti praktinius pilietinio ugdymo įgyvendinimo mechanizmus, kad parengtas pilietinio ugdymo mechanizmas pradėtų realiai funkcionuoti. Taigi ministerijos parengta ir Vyriausybės patvirtinta programa parodė valstybės švietimo politikos prioritetus bei Lietuvos gebėjimą ne tik formaliai prisijungti prie tarptautinių organizacijų priimamų dokumentų, bet ir praktiškai įgyvendinti jų nuostatas. Svarbu pabrėžti, kad Lietuvoje vykdoma politika atitinka europinį demokratinio pilietiškumo kontekstą.

Bet rašytojas Alfredas Lordas Tennysonas 1892 metais užrašė tokias mintis: „Didžiausias kosmopolitas yra karščiausiai savo kraštą mylintis žmogus.“ Todėl taip galima taip manyti ir apie pilietines vertybes. Juk psichologijos pradmenys tikina, kad nesuvokęs savęs nesuvoks ir kito, nepažįstantis savęs negalės pažinti kito, negerbiantis savęs negerbs ir greta esančio žmogaus.

Pirmosios sistemingos valstybės ir piliečių ugdymo idėjos aptinkamos Platono „Valstybėje“. Filosofiniu aspektu - tai logiškas Platono idėjos, kaip substancijos sampratos, eksplikavimas. Tiek Platono idėja, tiek ir Demokrito atomas - tai savaime pakankama, autonomiška, amžina ir nekintanti substancija, kurios užbaigtumas ir vientisumas ontologiškai grindžia baigtinio, pastovaus pasaulio sampratą. Baigtinių pasaulio objektų atitikmuo, o iš esmės - pasaulio tikslo, priežasties ir struktūrinio modelio idealus analogas, yra idėjos, užtikrinančios baigtinio pasaulio pažinimo galimybę. Idėjos yra tikroji realybė, kurią baigtiniu pavidalu galima pasiekti pažinimo procese.

2.2. Mokinių motyvacija mokantis teisės pagrindus

Manoma, jog teisės pagrindų ugdymas padidins teisinės informacijos prieinamumą visuomenei. Šviečiant jaunimą teisės klausimais tikimasi sukurti ilgalaikį pagrindą teisinio sąmoningumo ugdymui. Teisės pagrindai mokyklose įtraukti kaip laisvai pasirinktina disciplina.

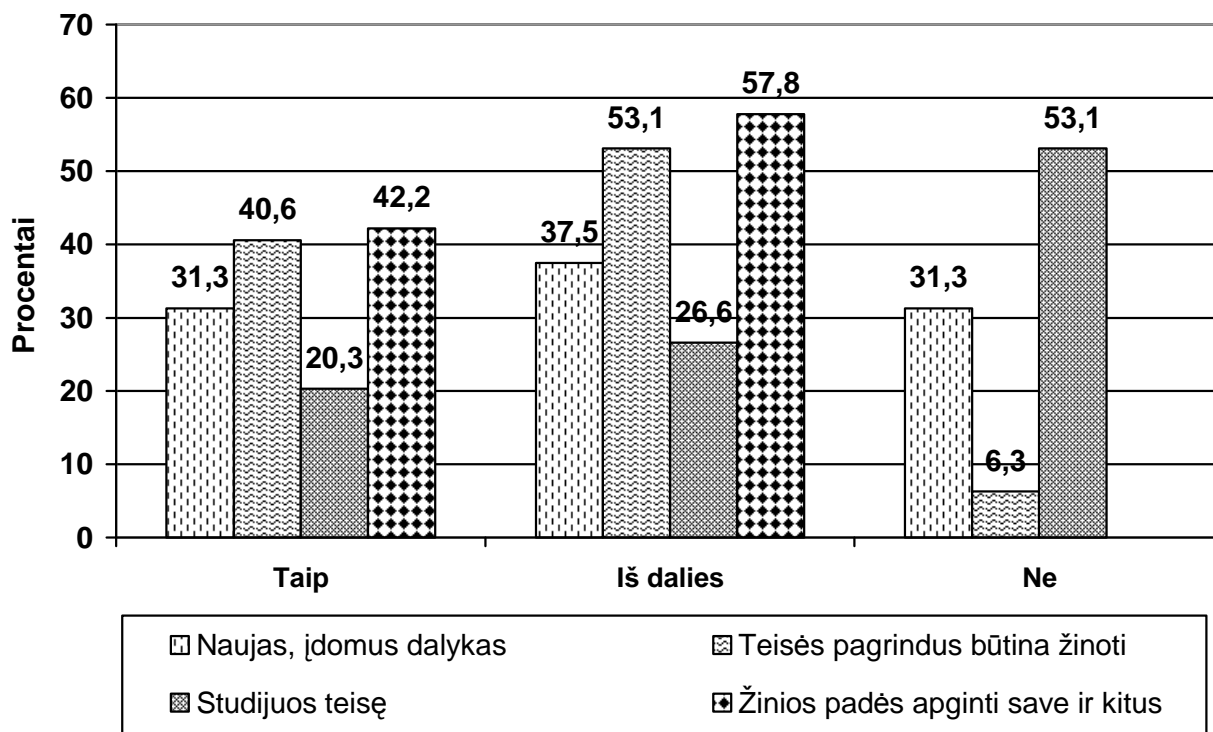
Pirmiausia reikėjo sužinoti, kokie motyvai paskatino mokinius pasirinkti teisės pagrindų mokymąsi. L. Jovaiša teigia, kad motyvas – elgsenos (veiklos ir elgesio) priežastis. Jeigu yra elgsena, yra ir

motyvas. Stimulus (išorinis dirgiklis) sukelia tik reakcijas, bet ne elgseną. Motyvacijos mechanizmai reguliuoja elgseną, teikia jai kryptį.

Tyrimas atliktas Šiaulių miesto Didždvario gimnazijoje ir Stasio Šalkauskio vidurinėje mokykloje. Respondentai – 64 teisės pagrindus pasirinkę mokiniai (34 Didždvario gimnazijos trečios klasės gimnazistai ir 30 Stasio Šalkauskio vidurinės mokyklos devintokų). Anketą (žr. 1 priedą) sudarė trys dalys: biografiniai duomenys, motyvai, padarę įtaką pasirenkant teisės pagrindų mokomąjį dalyką, respondento santykis su teisėtvara.

Anketinės apklausos duomenų statistinė tyrimo analizė atlikta taikant SPSS 8.00 for Windows statistinių duomenų apdorojimo programa.

Apklausoje dalyvavo 64 mokiniai, pasirinkę teisės pagrindų mokomąjį dalyką. Merginų, pasirinkusių teisės pagrindus beveik dvigubai daugiau (61 %) negu vaikinų (39 %). Kokie motyvai mokiniams padarę įtaką pasirenkant teisės pagrindus, vaizduoja 4 paveikslas. Penktadalis (20,3 %) mokinių teisės pagrindus pasirinko, nes planuoja studijuoti teisę. 40,6 % mokinių mano, jog būtina žinoti teisės pagrindus, nes to gali prireikti gyvenime. 42 % sukonkretino atsakymą teigdami, jog įgytos žinios padės apginti save ir kitus. 31,3 % respondentų susidomėjo teisės pagrindais, nes tai atrodo naujas ir įdomus dalykas.

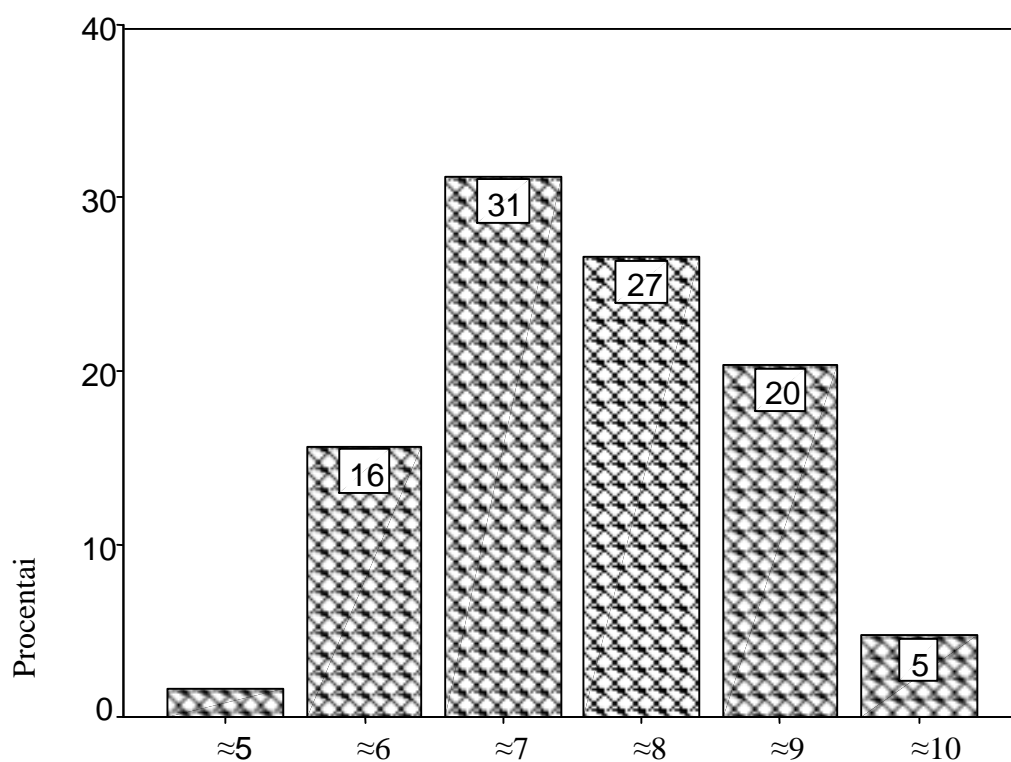

4 pav. Motyvai, padarę įtaką teisės pagrindų pasirinkimui

Galima teigti, jog pastarųjų mokinių motyvai yra susiję su saviaktualizacijos poreikių tenkinimu, nes, kaip teigia D. G. Myers (2000), „ši lygį pasiekęs žmogus stengiasi maksimaliai panaudoti esamą psichologinį potencialą, atskleisti visus turimus talentus, išnaudoti visas jam suteiktas galimybes. Saviaktualizacija – tai nuolatinis savęs tobulinimo procesas, kuris nėra lengvas ir nevyksta savaime. Jis susijęs su nuolatinėmis pastangomis, rizika ir atsakomybe“.

Teisės pagrindų mokomąjį dalyką pasirinko 58 % pakankamai gerai ir gerai besimokantys mokiniai, 25 % - labai gerai ir puikiai besimokančiųjų (žr. 5 pav.). Aukšti ugdymo rezultatai susiję su mokinių kryptinga motyvacija. D. G. Myers (2000) teigia, kad siekti laimėjimų padeda vidinė motyvacija. Ją skatinant reikia pateikti užduotis, kurios yra pakankamai sudėtingos ir žadina smalsumą.

Pasiekimų lygis yra proporcingas mokyklos devintų – vienuoliktų klasių mokinių pažangumo lygiui. Tai rodo, kad teisės pagrindai yra vienodai svarbūs skirtingus pasiekimo lygius turintiems mokiniams.

5 pav. Respondentai pagal pažangumo lygį

Tačiau rezultatų analizė parodė, kad tie, kurių metinio vidurkis didesnis, labiau linkę manyti, jog studijuos teisę.

SPSS rezultatai (kryžminė lentelė) (žr. 1 lentelę) teisės pagrindų žinojimo ir su teise susijusių studijų pasirinkimo parodė, jog tie, kurie ketina studijuoti teisę, yra labiau įsitikinę, kad reikia žinoti teisės pagrindus. Tai yra 13 mokinių (100 % visų, ketinančių studijuoti teisę). Nei vienas iš ketinančių studijuoti teisę nemano, jog teisės pagrindus žinoti nereikia. 3 mokiniai, 8,8 % visų nestudijuosiančių su teise susijusios specialybės, mano, jog teisės pagrindus žinoti nebūtina. Negalima teigti, jog tai absoliučiai teisinga, nes chi kvadratas yra 0,3. O tai reiškia, kad didesnis už 0,1 (reikšmingumo slenkstį pasirenkame 0,1). Statistinio reikšmingumo nėra, nes per mažai apklaustųjų.

1 lentelė

SPSS rezultatai (kryžminė lentelė) teisės pagrindų žinojimo ir su teise susijusių studijų pasirinkimo

			Studijuos teisę			Suma
			Taip	Iš dalies	Ne	
Būtina žinoti teisės pagrindus	Taip	Tiriamųjų skaičius	8	8	10	26
		%	61,5 %	47,1 %	29,4 %	40,6 %
	Iš dalies	Tiriamųjų skaičius	5	8	21	34
		%	38,5 %	47,1 %	61,8 %	53,1 %
	Ne	Tiriamųjų skaičius	-	1	3	4
		%	-	5,9 %	8,8 %	6,3 %
Suma		Tiriamųjų skaičius	13	17	34	64
		%	100 %	100 %	100 %	100 %

Edukologiniuose tyrimuose koreliacijos koeficientui esant nuo 0,40 iki 0,60, galima teigti, kad ryšys yra esminis. Tyrimo rezultatai rodo, kad esminis ryšys yra tarp respondentų metinio vidurkio ir pasirinkimo studijuoti su teise susijusias studijas. Minėtu atveju koreliacijos koeficientas yra 0,53, todėl ryšį galima įvardinti kaip esminį (B. Bitinas, 1998).

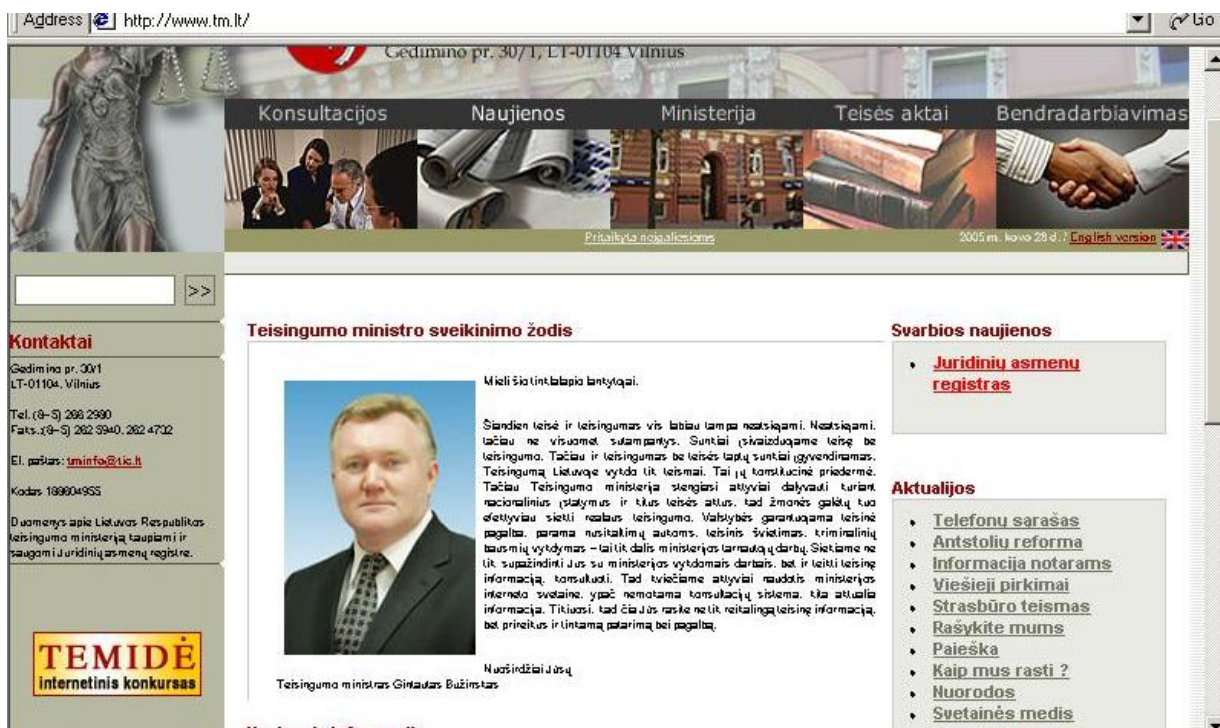
2.3. Teisės pagrindų mokymas naudojant IKT

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose nurodoma, jog tam, kad būtų užtikrinta švietimo plėtotės kokybė, turi būti skiriamas ypatingas dėmesys originalioms mokomosioms kompiuterinėms programoms sudaryti ir pritaikyti, garso ir vaizdo priemonėms kurti, naudoti internetą mokiniams mokyti ir šviesti.

Todėl teisės praktinės veiklos pamokose, naudodamiesi IKT, mokiniai susipažįsta su LR Seimu, Vyriausybe, Prezidentūra, Konstituciniu Teismu, ministerijomis, jų struktūra, organizavimo principais, teisiniais aspektais, ES norminiais dokumentais, Konstitucija. Pabrėžiama galimybė susirasti reikiamą informaciją.

Nagrinėjant pirmąjį skyrių „Kas yra teisė“, mokiniai išsiaiškina, jog šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse ir teisinėse valstybėse griežtai laikomasi požiūrio, jog visi valstybės įstatymai privalo tarnauti valstybės gyventojams. Tai reiškia, kad valstybė, leisdama įstatymus, privalo visapusiškai atsižvelgti į žmonių interesus ir poreikius, sukurti humanišką ir demokratišką teisinę sistemą. Šiuo metu veikiančioje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose žmogaus teisės ir laisvės užima centrinę vietą. Tačiau teisės normos požymis yra visuotinis privalomumas. Tai reiškia, kad teisės nurodymams privalo paklusti ir tie, kurie jiems pritaria, ir tie, kurie nepitaria. Dar vienas požymis, būdingas teisės normai, - tai prievartiškumas. Normos laikymąsi užtikrina valstybė numatydamą atsakomybę už nesilaikymą.

Teisingumo ministerijos interneto svetainėje (žr. 6 pav.) – www.tm.lt – mokiniai turi galimybę susipažinti su trumpa Lietuvos teisinės sistemos istorija, teisinės sistemos organizavimo ištakomis, teisine sistema Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais bei sužinoti apie Teisingumo ministrus po 1990 m. kovo 11 d. Ši informacija randama pereinant iš nuorodos „Ministerija“ į nuorodą „Teisinės sistemos istorija“. Čia pateikta informacija apie Teisingumo ministerijai pavaldžias įstaigas. Tai Centrinė hipotekos įstaiga (svetainė: <http://www.lhr.lt>), Europos teisės departamentas Svetainė: <http://www.etd.lt>, Teisinės informacijos centras (svetainė: <http://www.kodeksai.lt>), Teisės institutas (svetainė: <http://www.teise.org/>), Valstybinis patentų biuras (svetainė: <http://www.vpb.gov.lt/>), Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (svetainė: <http://www.kalejimudepartamentas.lt>), Nacionalinė vartotojų teisių apsaugos taryba prie Teisingumo ministerijos (svetainė: <http://www.nvtat.lt>), Lietuvos teismo ekspertizės centras (svetainė: <http://www.ltec.lt>), Lietuvos metrologijos inspekcija (svetainė: <http://www.metrinsp.lt>), VĮ Registru centras (svetainė: <http://www.registrucentras.lt>).

6 pav. Teisingumo ministerijos interneto svetainė

Teisingumo ministerijos interneto svetainėje mokiniai susipažįsta su galimybe gauti teisinę pagalbą, konsultuotis: įrankių juostoje įėjus į skyrelį „Konsultacijos“ yra nuoroda „Atsakymai į klausimus“ (žr. 2 priedas, 1 pav.). Ten pagal teisės rūšis sugrupuoti atsakymai į teisinius klausimus.

Šalia nuorodos „Atsakymai į klausimus“ yra nuoroda „Noriu paklausti“. Čia pateikta informacija apie teisinės pagalbos gavimą. Pirminė teisinė pagalba – tai teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir teisinio pobūdžio dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms rengimas. Ši teisinė pagalba apima ir patarimus dėl ginčo išsprendimo be teismo, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo bei taikos sutarties parengimą. Tačiau naudojantis šia pagalba negalima tikėtis, kad piliečio interesai bus ginami ir teisme.

Pirminę teisinę pagalbą nemokamai turi teisę gauti visi Lietuvos piliečiai, kitų Europos Sąjungos (ES) valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvoje bei kitose ES valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys ir kiti Lietuvos tarptautinėse sutartyse nurodyti asmenys. Šią informaciją galima gauti adresu <http://www.teisinepagalba.lt> (žr. 2 priedas, 2 pav.).

Įrankių juostoje atidarius skyrelį „Teisės aktai“ (žr. 2 priedas, 3 pav.) galime rasti teisės aktų medžiagą, kodeksus.

Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainė – www.lrs.lt (žr. 7 pav.). Čia pateikta informacija apie Seimo pirmininką, pirmininko pavaduotojus, Seimo valdybą bei galimybė susipažinti su priimtais įstatymais. Kadangi Seimas yra įstatymų leidžiamoji valdžia, tai jis sprendžia, kokią mūsų gyvenimo sritį reikia sureguliuoti tam tikromis elgesio taisyklėmis ir kokios tos taisyklės turi būti. Tokiu būdu Seimas kuria įstatymus.

7 pav. Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainė

LR Seimo interneto svetainėje pateikta išsami informacija apie Seimo Pirmininką, jo darbotvarkę, pranešimus žiniasklaidoje, vizitus užsienyje, apsilankymus Lietuvos miestuose ir rajonuose. O taip pat pateikta informacija apie Seimo Pirmininko pavaduotojus.

Atidarius nuorodą „Parlamento darbas“ galima rasti informaciją apie seimo narių aktyvumą: įstatymų leidybos procese, teisės aktų ir kitų dokumentų pateikime, balsavimuose bei plenarinių posėdžių lankyme. O taip pat yra galimybė pasižiūrėti Seimo posėdžio vaizdo įrašą.

Mokiniai padaro išvadą, kad Seimas svarsto, priima, leidžia įstatymus, pritaria arba nepitaria Prezidento teikiamai Ministro Pirmininko (Vyriausybės vadovo) kandidatūrai, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą bei prižiūri, kaip jis vykdomas, nustato valstybinius mokesčius, skelbia savivaldybių rinkimus, ratifikuoja Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis. Įstatymų

projektams nagrinėti Seimas sudaro komitetus, o siauresnės paskirties reikalams nagrinėti yra komisijos (nuolatinės ir laikinosios).

Prezidentas ir Ministras Pirmininkas – pirmieji mūsų valstybės vykdomosios valdžios asmenys, todėl išsamiai aptariama šių institucijų istorija, teisinis pagrindas, simbolika. Pabrėžiamas skirtumas tarp vykdomosios valdžios ir Seimo.

Informacija apie Lietuvos Respublikos Prezidentą, apie Prezidentūrą pateikta adresu www.president.lt. (žr. 8 pav.).

8 pav. Lietuvos Respublikos Prezidentūros interneto svetainė

Nuorodoje „Prezidento institucija“, o toliau – „Istorija“ galima susipažinti su buvusiais Lietuvos prezidentais: Antanu Smetona, Aleksandru Stulginskiu, Kaziu Griniumi, Algirdu Mykolu Brazausku, Rolandu Paksu, Artūru Paulausku (laikiniai ėjusiu Prezidento pareigas) ir dabartiniu Prezidentu Valdu Adamkumi (žr. 2 priedas, 5 pav.).

Nuorodoje „Prezidento rūmai“ yra puiki galimybė mokiniams dalyvauti neakivaizdinėje kelionėje po Prezidento rūmus, nes yra sukurta „Virtuali ekskursija“ (žr. 2 priedas, 6 pav.). Mokiniai ne tik sužino, jog, Prezidentui esant rūmuose ir Vilniuje, virš Prezidento rūmų vėliava yra pakelta, bet ir turi galimybę Prezidento rūmus apžiūrėti iš išorės, sužinoti įdomius istorinius faktus, reprezentacine laiptine, išklota raudonu kilimu ir papuošta paausuotais laiptų turėklais bei langų aptvarais, patekti į pagrindines patalpas antrame aukšte. Stebėdami pateiktas nuotraukas bei skaitydami informaciją,

mokiniai neakivaizdžiai aplanko Prezidento rūmų Žemėlapių, Delegacijų, Žaliają salę. Baltoji salė – pagrindinė rūmų salė, kurioje vyksta kredencialų teikimas, apdovanojimai, visuomenės susitikimai su Prezidentu. Centrinę salės nišą puošia „Laisvės statula“, kuri yra Laisvės statulos, stovinčios Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus skvere gipsinis modelis (skulptorius Juozas Zikaras, 1881–1944). Derybų salėje vyksta oficialių delegacijų susitikimai, derybos. Mėlynoji salė yra pavadinimą gavusi dėl mėlynos sienų spalvos ir skirta Prezidento konfidencialiems pokalbiams. Posėdžių salėje Prezidentas posėdžiauja su savo patarėjais, Seimo, Vyriausybės bei įvairių visuomeninių institucijų atstovais. Ant sienos kabo „Herbų gobelenas“, kuriame ažuolo lapų fone vaizduojamas Prezidento bei didžiųjų Lietuvos miestų herbai (dailininkai Anicetas, Žilvinas, Jūratė Jonučiai, 1998). Taip pat sienas puošia Lietuvos Respublikos Prezidentų portretai. Galima aplankyti ir Prezidento darbo kabinetą. Šiame kabinete Prezidentas dirba, priima nedideles svečių delegacijas, taip pat iš čia transliuojami jo pasisakymai ir šventiniai sveikinimai per TV. Už darbo stalo stovi Valstybinė ir Prezidento vėliavos bei kabo Lietuvos Respublikos herbas.

Lietuvos Respublikos Prezidentūros interneto svetainėje galima rasti informaciją apie Prezidento šeimą (biografija, laisvalaikis, rezidencija).

Kalbant apie tai, kaip asmuo gali dalyvauti valstybės valdyme, naudinga Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto tinklalapyje (žr. 9 pav.) – www.lrv.lt - susipažinti su pateikta medžiaga apie dabartinę Vyriausybę bei apie ankstesnes vyriausybes, yra galimybė ne tik gauti informaciją apie seimo pirmininką, pirmininko pavaduotojus, seimo valdybą, bet ir susipažinti su ministerijomis (žr. 2 priedas, 7 pav.), priimtais įstatymais.

9 pav. Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto svetainė

Taip pat kaip ir Prezidentūroje yra sukurta virtuali ekskursija po Vyriausybės rūmus. Ji randama lango dešiniajame stulpelyje atidarius nuorodą „Virtuali ekskursija“ (žr. 2 priedas, 8 pav.).

Čia galima pasirinkti kurią Vyriausybės rūmų vietą norima aplankyti ir apžiūrėti. Tai šešios salės: Posėdžių, Žalioji, Didžioji, Mažoji, Spaudos konferencijų, Baltoji. O taip pat Ministro Pirmininko kabinetas, LRV Kanclerio kabinetas bei LRV rūmų fasadai.

Svetainės lango dešiniajame stulpelyje atidarius nuorodą „Vyriausybė – vaikams“ – pateikta statistinė informacija: „Statistikos departamento duomenimis, 2005 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 746,3 tūkst. vaikų, t. y. penktadalis visų gyventojų. Lietuvoje vaikų nuolat mažėja“. O taip pat pateikta informacija apie švietimą, gyvenimo lygį, nusikalstamumą.

Atvėrus nuorodą „Ankstesnės vyriausybės“, galima sužinoti apie 1918 – 1940 metų laikotarpio bei po 1990 metų suformuotas vyriausybes.

Mokiniai padaro išvadas, kad visų vykdomosios valdžios institucijų darbą organizuoja ir koordinuoja Vyriausybė. Vyriausybę sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai, vadovaujantys ministerijoms. Kiekviena ministerija atsakinga už tam tikrą sritį. O tvarkyti šią sritį ministerijai padeda įstaigos prie ministerijų: įvairūs departamentai, institucijos, tarnybos.

Nagrinėjant antrąją vadovėlio skyrių „Konstitucinė teisė“, mokiniai sužino, kad pagal Konstituciją Lietuvoje tik nepriklausomi teismai vykdo teisingumą. Žmogui ar valstybei pažeidus įstatymų

reikalavimus, suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą. Būtent teismai konkrečioje byloje pritaiko galiojančius įstatymus ir apgina pažeistas teises. Teismo priimtų sprendimų teisingumą garantuoja Lietuvoje veikianči keturių pakopų teismų sistema, pagal kurią aukštesnis teismas gali panaikinti žemesniojo sprendimą. Lietuvos Respublikos teismų sistemą sudaro Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, 5 apygardų teismai, 56 apylinkių teismai. Atskirą specializuotų teismų sistemą sudaro Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai. Reikiamą informaciją apie teismų sistemą bei veiklos pobūdį galima rasti Nacionalinės teismų administracijos interneto tinklalapyje www.teismai.lt (žr. 2 priedas, 9 pav.).

Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto svetainėje <http://www.tmi.lt/tmi/> (žr. 2 priedas, 10 pav.) mokiniai sužino apie šios institucijos pagrindinės mokslinės veiklos kryptis – naujausių biotechnologijų taikymą, kuriant šiuolaikines medicininių-biologinių ekspertizių tyrimų metodikas; mirties priežasčių ir laiko nustatymą, taikant specifinius ir kompleksinius tyrimus, naujų metodikų paiešką.

Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai — neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje - www.lrkt.lt - pateikta medžiaga apie Konstitucinio Teismo veiklą, apie Konstitucinio Teismo teisėjus (žr. 2 priedas, 11 pav.). Čia, kaip ir Lietuvos Respublikos Seimo interneto tinklalapyje, pateiktas Lietuvos Respublikos Konstitucijos tekstas. Mokiniai, nagrinėdami skyrių „Konstitucinė teisė“ išsiaiškina kas yra Konstitucija, kokie pagrindiniai jos priėmimo ir keitimo būdai. Mokiniai, remdamiesi pateiktu Lietuvos Respublikos Konstitucijos tekstu, geba įvardyti pagrindines piliečių teises, laisves, pareigas bei valdžios institutų (Seimo, Prezidento, Vyriausybės, teismų) kompetenciją, įtvirtintą Konstitucijoje. Apie konstitucijos atsiradimą F. A. von Hayek (1998) sako: „konstitucija iš esmės tėra antstatas, pastatytas ant jau egzistuojančios teisinės sistemos pagrindo“. Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus sveikinime Konstitucijos dienos minėjimo dalyviams (2005-10-25) pabrėžė, kad „konstitucija dažnam šalies gyventojui vis dar tebėra abstrakčių vertybių ir principų rinkinys, neturintis esminės svarbos nelengvoje gyvenimo kasdienybėje. Tokiam atotrūkiui neturime leisti egzistuoti. Lietuvos Respublikos Konstitucija kiekvienam mūsų šalies piliečiui turi būti sava.“

J. J. Rousseau (1939) teigia, jog „neužtenka, kad susirinkusi tauta vieną kartą nustatytų valstybės konstituciją“.

Tai iliustruoja Egidijus Šileikis (2005) teigdamas, kad „valstybinės bendruomenės „konstitucinis tikėjimas“ reiškiasi, kai, pvz.: a) individai išvelgia Konstitucijos tekste savo savigynos galimybes (K 6 str. 2 d., 30 str. 1 d., 33 str. 2 d., 73 str. 1 d.) ir kelia valstybei konstituciškai pagrįstus reikalavimus, tuo aktualizuodami Konstituciją; b) pagal Konstitucijos nuostatas (55 str., 78 str.) sklandžiai perrenkamas Seimas ar Respublikos Prezidentas, nors dalis rinkėjų neidentifikuoja savęs su konkrečia Seimo narių politine dauguma ar Respublikos Prezidento asmeniu; c) Seimas ir Vyriausybė akceptuoja Konstitucinio Teismo išaiškinimus, kad ginčijami įstatymai ar nutarimai yra antikonstituciniai; d) pilietybė suteikiama natūralizacijos būdu asmeniui, kuris, be kita ko, išlaikė Lietuvos Respublikos Konstitucijos pagrindų egzaminą (Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas (Žin., 1991, Nr. 36-977)).“

Lietuvos žmogaus teisių centro (svetainė: <http://www.lchr.lt>) pagrindiniai tikslai yra skatinti visuomenę domėtis ir gerbti žmogaus teises; įgyvendinti švietimo programas; inicijuoti mokslinius žmogaus teisių srities tyrimus; tirti žmogaus teisių būklę šalyje; kelti žmogaus teisių problemas ir teikti jų sprendimo būdus įstatymų leidėjui ir Vyriausybei; plėtoti šviečiamąją veiklą žmogaus teisių srityje.

Poskyryje „Kur kreiptis“ (žr. 2 priedas, 12 pav.) pateikiamos nuorodos į nemokamą bei valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančių institucijų bei organizacijų svetaines. Taip pat pridodamas sąrašas valstybės institucijų, veikiančių žmogaus teisių apsaugos srityje bei tiriančių asmenų skundus dėl žmogaus teisių pažeidimų tam tikrose veiklos srityse.

Nagrinėjant skyrių „Tarptautinė teisė“, mokiniai sužino kokių pagrindinių principų ir taisyklių laikosi valstybės, bendraudamos tarpusavyje, kokias funkcijas atlieka diplomatinė tarnyba, kokie nusikaltimai laikomi tarptautiniais. Skyriuje pateiktą medžiagą galima papildyti informacija iš INFOLEX Teisės portalo www.infolex.lt/portal/, kuriame pateikta spaudos teisine tema apžvalga, periodikos straipsniai, nuorodos į teisinę literatūrą.

Nagrinėjant skyrių „Šeimos teisė“ didelis dėmesys skiriamas vaiko teisėms ir pareigoms nagrinėti. Vaiko, jo teisių ir teisėtų interesų apsauga yra vienas iš svarbiausių uždavinių keliamų valstybei ir visuomenei. Nors per pastarąjį šimtmetį požiūris į vaikus, kaip labiausiai pažeidžiamus visuomenės narius, labai pasikeitė, taip pat buvo nemažai nuveikta vaiko teisių apsaugos srityse. Tinkama vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga ir gynimas vis dar yra pagrindinis valstybės uždavinys.

Vienas svarbiausių tarptautinių dokumentų, nuosekliausiai ir išsamiausiai reglamentuojančių vaiko teises, yra Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Įgyvendindamas šios, 1954 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuotos, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas, 1996 m. kovo 14 d. Seimas priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, į kurį buvo perkeltos visos esminės Vaiko

teisių konvencijos nuostatos. Siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kituose įstatymuose bei tarptautiniuose susitarimuose įtvirtintas nuostatas bei įsipareigojimus, buvo parengtas ir Seimo 2000 m. gegužės 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, kurio pagrindinis tikslas - sudaryti teises prielaidas, leidžiančias užtikrinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko teisių apsauga susijusių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, taip pat kontroliuoti valstybės, savivaldos, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir privačių asmenų veiklą, dėl kurios gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai. Šios institucijos interneto svetainėje <http://vaikams.lrs.lt> (žr. 2 priedas, 13 pav.) pateikta informacija dėl kreipimosi tvarkos, teisės aktai, susiję su vaiko teisių apsauga.

Lietuvoje nuo 2003 metų vyksta teisinių žinių viktorina – konkursas „Temidė“ <http://www.temide.lt> (žr. 2 priedas 14 pav.). Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ pagrindiniai tikslai: ugdyti mokinių teisinį sąmoningumą, supratimą apie teisinę sistemą; vykdyti tarp mokinių ankstyvąją teisės pažeidimų, narkomanijos, smurto prevenciją; suteikti mokiniams žinių ir praktinių įgūdžių kuriant saugią aplinką; propaguoti sveikos gyvensenos principus, organizuoti prasmingą ir turiningą laisvalaikį; sudaryti papildomas galimybes mokiniams naudotis informacinėmis technologijomis teisinėms žinioms įgyti; skatinti mokinių, mokytojų, tėvų ir teisinių institucijų bendradarbiavimą. Nuo 2005 metų komandos papildomai registruojasi viešosios įstaigos „Jaunimo krantas“ interneto tinklalapyje ir, naudodamosi informacinių technologijų galimybėmis, atsakinėja į interneto tinklalapyje pateiktus klausimus, susijusius su teisėtvara, teisėsauga, žmogaus ir visuomenės laisvėmis, teisėmis ir pareigomis bei kitomis teisės sritimis. Atsakant į pateiktus klausimus galima naudotis įvairių įstaigų, organizacijų interneto tinklapiuose esančia informacija.

Mokiniai, turėję galimybę teisės pagrindų pamokose naudotis minėtų įstaigų, organizacijų interneto tinklapiuose esančia informacija, turi daugiau žinių ir gebėjimų rasti reikiamą informaciją.

2.4. Teisės pagrindų mokymo SSGG analizė

Buvo atliktas teisės pagrindų SSGG tyrimas, sudarytas iš dviejų dalių. Pirmiausia, mokomąjį dalyką pasirinkusių mokinių kontrolinė grupė, kurią sudarė 21 mokinys, pateikė stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių požymius. Susumavus gautus rezultatus, požymių, apibūdinančių stiprybes, silpnybes ir galimybes buvo po 12, požymių, apibūdinančių grėsmes – 4.

Antrasis etapas – 64 respondentai reitingavo pateiktus stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių teiginius. Mokiniai turėjo stipriausią teiginį pažymėti didžiausiu balu, o silpniausią – vienetu. Reitingavimo lentelė pateikta 3 priede. Gauti SSGG analizės duomenys apdoroti taikant SPSS 8.0 for Windows statistinių duomenų apdorojimo programą.

SSGG stiprybių pasiskirstymas pateiktas 2 lentelėje. Teisės pagrindų stiprybes respondentai reitingavo pagal 12 požymių. Tai, kad teisės pagrindų mokyme svarbūs tikri pavyzdžiai, iliustruoja respondentų reitingavimas aukštais balais tokių teiginių kaip „lankėmės tardymo izoliatoriuje“, „susitikome su advokate“ ir „mokytoja pateikia įdomių pavyzdžių“. O teiginiai „tinkamas, geras vadovėlis“ ir „žinant kokios bausmės taikomos, ateityje nedarys nusikaltimų“ buvo įvertinti ypač žemais balais ir gali būti priskirti prie SSGG analizės silpnybių. Tai galima paaiškinti tuo, kad vadovėlis nespaltotas, tekstas pateiktas vientisas. O taip pat mokiniai įsitikinę, kad žinios nelemia žmonių elgesio.

2 lentelė

SSGG stiprybių pasiskirstymas

Stiprybių požymiai	Reitingavimo balai											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Susipažįstame su Lietuvos įstatymais	5		7	9	6	6	4	6	5	4	6	6
Gauname teisinių žinių, kurias galėsime gyvenime panaudoti		4	1	6	11	3	10	8	2	5	11	3
Žinau savo ir kitų žmonių teises ir pareigas	7	2	6	3	5	16	5	1	7	6		6
Tinkamas, geras vadovėlis	12	17	12	6	7	3	1	2	1	1	2	
Pamokose daug diskusijų	3	5	7	5	5	6	8	3	2	7	6	7
Galimybė pamokoje vaidinti bylų nagrinėjimą	4	5	3	6	11	6	5	6	4		4	10
Žinių gali prireikti stojant	8	8	12	14	6	4	2	5		1	2	2
Žinant kokios bausmės taikomos, ateityje nedarys nusikaltimų	23	19	10	7		2		2	1			
Bylą stebėjome teisme, įgijome praktinių žinių	1	3	6	5	5	4	8	7	5	10	3	4
Lankėmės tardymo izoliatoriuje	1			1	3	4	6	8	10	10	15	6
Susitikome su advokate					4	3	5	9	9	10	10	14
Mokytoja pateikia įdomių pavyzdžių				2	2	7	10	7	18	7	5	6

SSGG silpnybių pasiskirstymas pateiktas 3 lentelėje. Teisės pagrindų silpnybes respondentai reitingavo pagal 12 požymių. Rezultatai parodė, kad didžiausios silpnybės yra susijusios su mokomąja priemone – vadovėliu. Kadangi mokyklos gavo tik po 15 vadovėlių, tai kiekvienam mokiniui, pasirinkusiam teisės pagrindų mokomąjį dalyką, vadovėlių nepakanka. Vadovėliais mokiniai naudojami tik klasėje, todėl teorinę dalį turi skaityti klasėje, o ne namuose. Taip pat mokiniai mano, jog

vadovėlio tekstas vientisas, be paryškinių, išskyrimų, struktūravimų. Mažiausiai balų mokiniai skyrė teiginiui „įstatymai keičiasi, todėl neverta jų aiškintis, nagrinėti“. Respondentai mano, jog net ir nuolat besikeičiančius įstatymus verta nagrinėti, išsiaiškinti jų svarbą.

3 lentelė

SSGG silpnybių pasiskirstymas

Silpnybių požymiai	Reitingavimo balai											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Mažokai nagrinėjami teisės kodeksai, konstitucija	5	6	13	12	5	5	5	6	13	12	5	5
Mažai nagrinėjame bylų	11	12	6	2	12	9	11	12	6	2	12	9
Įstatymai keičiasi, todėl neverta jų aiškintis, nagrinėti	13	11	10	8	6	8	13	11	10	8	6	8
Pamokoje pritrūksta laiko viską išdiskutuoti	5	4	1	10	4	5	5	4	1	10	4	5
Vienos savaitinės valandos nepakanka	1	1	2	3	4	5	1	1	2	3	4	5
Trūksta vadovėlių, todėl negalima mokytis namuose					1						1	
Knygose neišskirta pagrindinė informacija				1	1	1				1	1	1
Su teorija susipažįstama pamokos metu, todėl trukdomas pamokos laikas	2		2	2	1	1	2		2	2	1	1
Trūksta tikrų įvykio nagrinėjimo pamokose	7	11	5	5	5	7	7	11	5	5	5	7
Per mažai vaizdinių priemonių	11	9	7	13	9	8	11	9	7	13	9	8
Daug dalykų, kuriuos sunku įsiminti	5	7	13	4	12	8	5	7	13	4	12	8
Teisės pagrindai nėra privalomi visiems	4	3	5	4	4	7	4	3	5	4	4	7

SSGG galimybių pasiskirstymas pateiktas 4 lentelėje. Teisės pagrindų galimybes respondentai reitingavo pagal 12 požymių. Rezultatai parodė, kad stipriausia galimybė yra „jei būtų pakankamai vadovėlių - nereikėtų gaišti laiko ir užsirašinėti į sąsiuvinius“. Tai rodo, kad mokiniams pamokos laikas reikalingas diskusijoms, aptarimams, situacijų analizei. Taip pat aukštais balais respondentai reitingavo teiginius „teisės pamokų turėtų būti mažiausiai du kartus per savaitę“, „pamokos galėtų vykti įvairiose įstaigose“. Respondentų tokį pasirinkimą galima traktuoti tuo, kad teisinis švietimas mokiniams svarbus, įdomus, reikalingas, naudingas.

4 lentelė

SSGG galimybių pasiskirstymas

Galimybių požymiai	Reitingavimo balai											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai, advokatai nebeturės darbo	40	15	5	2	2					40	15	5
Galima būtų stebėti filmuotą medžiagą nusikaltimų arba teismų	4	11	4	10	5	4	4	5	3	4	11	4
Teisės pamokų turėtų būti mažiausiai du kartus per savaitę		2	1	1	4	6	4	5	6		2	1
Galėtų būti spalvoti vadovėliai	4	1	2		5	3	3	7	8	4	1	2
Vadovėlyje teorinė dalis gali būti trumpesnė	1	5	7	5	7	5	11	9	4	1	5	7
Teisės pagrindai turėtų būti privalomi visiems mokiniams	2	4	4	7	7	11	13	7	4	2	4	4
Galėtų būti daugiau praktinių užduočių	1	2	4	5	14	11	9	5	4	1	2	4
Galėtų kai kurias temas vesti tikri teisėtvarkos pareigūnai	2	3	6	9	12	11	6	5	2	2	3	6
Vadovėlyje svarbiausius apibrėžimus reikia rašyti paryškintu šriftu	3	8	18	12	3	3	6	2	4	3	8	18
Galėtų vadovėlyje būti daugiau schemų, o ne tekstų	6	10	10	10	6	4	5	4	1	6	10	10
Pamokos galėtų vykti įvairiose įstaigose	1	3	2	3	2	4	2	11	12	1	3	2
Jei būtų pakankamai vadovėlių - nereikėtų gaišti laiko ir užsirašinėti į sąsiuvinius			1			2	1	3	17			1

SSGG grėsmių pasiskirstymas pateiktas 5 lentelėje. Teisės pagrindų grėsmės respondentai reitingavo pagal 4 požymius. Rezultatai parodė, kad stipriausia grėsmė yra negauti mokomojo dalyko įskaitos. Kita grėsmė, kurią aukštais balais reitingavo respondentai – „įgytas žinias galima panaudoti blogiems kėslams“. Mokiniai aiškino tuo, kad žinant įstatymus galima daugiau rasti būdų šiuos įstatymus apeiti arba juos pažeisti.

5 lentelė

SSGG grėsmių pasiskirstymas

Grėsmių požymiai	Reitingavimo balai			
	1	2	3	4
Įgytas žinias galima panaudoti blogiems kėslams	10	13	19	22
Žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai, advokatai nebeturės darbo	13	20	22	9
Jei nesimokysi - negausi įskaitos	3	15	17	29
Stebint teismo procesą yra grėsmė, kad nusikaltėlis gali užpulti	39	16	6	3

Aprašomosios statistikos stiprybių rezultatai (žr. 6 lentelę) parodė, kad teisės pagrindų mokyje labai svarbus teisėtvarkos specialisto dalyvavimas pamokose. Tuomet mokiniai turi galimybę gauti atsakymus į visus jiems rūpimus klausimus, susijusius su apsilankiusio specialisto darbo pobūdžiu. Šios stiprybės vidurkis - 9,4. Taip pat aukštas vidurkis - 9,0 - pasirinkime „lankėmės tardymo

izoliatoriuje“. Tai rodo, kad ugdytiniais tikrovės stebėjimas realioje vietoje padarė didesnę išpūdį, negu patyrimas bei informacijos gavimas iš vadovėlio. Tačiau, nuo prieš tai minėtojo, rodiklio „bylą stebėjome teisme, įgijome praktinių žinių“ vidurkis žymiai skiriasi - 7,2. Tai galima paaiškinti tuo, kad stebėta byla užtruko labai ilgai, todėl ne visiems tai patiko. Rodiklio „mokytoja pateikia įdomių pavyzdžių“ vidurkis 8,5. Mokiniais visada įdomu, kai vadovėlio teoriją galima iliustruoti Šiaulių arba Lietuvos įvykiais. Žemas vidurkis - 4,4 - rodiklio „žinių gali prirėkti stojant“ rodo, jog mokiniai žino, kad stojamuosiuose nėra teisės pagrindų egzamino. Rodiklio „tinkamas, geras vadovėlis“ vidurkis 3,5. Tai rodo, jog mokiniams vadovėlis nepatinka, nes teorinės dalys nestruktūruotos, vientisos. Todėl skaitant tekstą sunku išskirti esminius dalykus. Vidurkis 2,4 leidžia teigti, kad rodiklis „žinant kokios bausmės taikomos, ateityje nedarys nusikaltimų“ labiau tiktų silpnybėms, o ne stiprybėms.

6 lentelė

Teisės pagrindų stiprybės

Teisės pagrindų stiprybės	Vidurkis	Statistinis nuokrypis
Susipažįstame su Lietuvos įstatymais	6,67	3,34
Gauname teisinių žinių, kurias galėsime gyvenime panaudoti	7,29	2,88
Žinau savo ir kitų žmonių teises ir pareigas	6,25	3,23
Tinkamas, geras vadovėlis	3,48	2,48
Pamokose daug diskusijų	6,76	3,46
Galimybė pamokoje vaidinti bylą nagrinėjimą	6,57	3,44
Žinių gali prirėkti stojant	4,37	2,78
Žinant kokios bausmės taikomos, ateityje nedarys nusikaltimų	2,43	1,78
Bylą stebėjome teisme, įgijome praktinių žinių	7,21	2,99
Lankėmės tardymo izoliatoriuje	9,01	2,28
Susitikome su advokate	9,43	2,12
Mokytoja pateikia įdomių pavyzdžių	8,51	2,02

Aprašomosios statistikos silpnybių rezultatai (žr. 7 lentelę) parodė, kad teisės pagrindų mokyme labai blogai, kai trūksta vadovėlių – vidurkis 10,1. Kitos silpnybės taip pat susijusios su vadovėlio medžiagos sudėtingumu. Didžiausias išsibarstymas, labiausiai skyrėsi atsakymai apie teiginius

„pamokoje pritrūksta laiko viską išdiskutuoti“ – statistinis nuokrypis 3,6, bei „teisės pagrindai nėra privalomi visiems“ – statistinis nuokrypis 3,5.

7 lentelė

Teisės pagrindų silpnybės

Teisės pagrindų silpnybės	Vidurkis	Statistinis nuokrypis
Mažokai nagrinėjami teisės kodeksai, konstitucija	4,77	2,51
Mažai nagrinėjame bylų	4,36	2,77
Įstatymai keičiasi, todėl neverta jų aiškintis, nagrinėti	3,78	2,45
Pamokoje pritrūksta laiko viską išdiskutuoti	7,02	3,57
Vienos savaitinės valandos nepakanka	8,34	2,72
Trūksta vadovėlių, todėl negalima mokytis namuose	10,14	1,59
Knygose neišskirta pagrindinė informacija	9,63	1,75
Su teorija susipažįstama pamokos metu, todėl trukdomas pamokos laikas	8,75	2,59
Trūksta tikrų įvykio nagrinėjimo pamokose	5,36	3,24
Per mažai vaizdinių priemonių	3,86	2,08
Daug dalykų, kuriuos sunku įsiminti	4,75	2,46
Teisės pagrindai nėra privalomi visiems	7,20	3,47

Aprašomosios statistikos galimybių rezultatai (žr. 8 lentelę) parodė, kad teisės pagrindų mokyme teisės pamokų turėtų būti mažiausiai du kartus per savaitę – vidurkis 9. Mokiniam labai svarbus ir vadovėlis, todėl teigia, kad jis galėtų būti spalvotas (vidurkis 8,6). Bet didžiausia respondentų galimybė – pakankamas vadovėlių kiekis mokykloje. Šios galimybės vidurkis – 9,98. Mažiausiai tikima galimybė, kad „žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai, advokatai nebeturės darbo“, šios galimybės vidurkis tik 1,6. Didžiausias statistinis nuokrypis (3,4) pasireiškė vertinant galimybę stebėti nusikaltimų arba teismų filmuotą medžiagą. Tai atsitiko todėl, kad vieni išvelgia laiko gaišimą stebint ilgą filmuotos medžiagos žiūrėjimo procesą, kiti kaip tik norėtų viską stebėti, vertinti, analizuoti.

8 lentelė

Teisės pagrindų galimybės

Teisės pagrindų galimybės	Vidurkis	Statistinis nuokrypis
Žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai,	1,61	0,99

advokatai nebeturės darbo		
Galima būtų stebėti filmuotą medžiagą nusikaltimų arba teismų	5,80	3,37
Teisės pamokų turėtų būti mažiausiai du kartus per savaitę	9,00	2,72
Galėtų būti spalvoti vadovėliai	8,58	3,21
Vadovėlyje teorinė dalis gali būti trumpesnė	6,47	2,94
Teisės pagrindai turėtų būti privalomi visiems mokiniams	6,33	2,64
Galėtų būti daugiau praktinių užduočių	6,42	2,56
Galėtų kai kurias temas vesti tikri teisėtvarkos pareigūnai	5,91	2,73
Vadovėlyje svarbiausius apibrėžimus reikia rašyti paryškintu šriftu	4,70	2,72
Galėtų vadovėlyje būti daugiau schemų, o ne tekstų	4,94	3,16
Pamokos galėtų vykti įvairiose įstaigose	8,25	2,82
Jei būtų pakankamai vadovėlių - nereikėtų gaišti laiko ir užsirašinėti į sąsiuvinius	9,98	1,71

Aprašomosios statistikos grėsmių rezultatai (žr. 9 lentelę) parodė, kad teisės pagrindų mokyme grėsmių galėtų būti tik keturios. Didžiausia grėsmė (vidurkis – 3,1) – negauti įskaitos, kuri susidaro iš aktyvaus dalyvavimo diskusijose bei testų rezultatų. Visų keturių grėsmių statistinis nuokrypis palyginti mažas, nes pasirinkimui buvo tik keturios grėsmės.

9 lentelė

Teisės pagrindų grėsmės

Teisės pagrindų grėsmės	Vidurkis	Statistinis nuokrypis
Įgytas žinias galima panaudoti blogiems kėslams	2,83	1,08
Žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai, advokatai nebeturės darbo	2,42	0,97
Jei nesimokysi - negausi įskaitos	3,13	0,93
Stebint teismo procesą yra grėsmė, kad nusikaltėlis gali užpulti	1,58	0,85

2.5. Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomo projekto „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ veiklos tikslų ir priemonių analizė

Teoriniai tyrimo pagrindai

Pokyčiai, vykstantys švietimo sistemoje, yra priklausomi nuo aplinkybių. Juos įgyvendinti padeda arba trukdo daugybė politinių, istorinių ir kitų aplinkybių, kuriomis jie vyksta. Įgyvendinant pokyčius neišvengiama: sąveika su kitais planuotais ir neplanuotais pokyčiais (centrinės valdžios vykdomai valstybinio sektoriaus reformai turi įtakos daugybė naujai formuojamų politikos krypčių, kurios bet kada gali neigiamai paveikti viena kitą); neatsiejamas pirma įgyvendintų pokyčių poveikis turimiems ištekliams, teigia M. Wallace, K. Pocklington (2002).

Nenorui mokytis įtakos turi vaiko individualūs asmenybės ypatumai, susidedantys iš daugelio kriterijų. O šių dispozicijų įtaką mokymo motyvacijai bei pažangumui patvirtina mokslininkas G. Ganter-Bührer (1991). Mokslininkas G. Rosenfeld (1974) aiškina apie nenoro mokytis formavimosi prielaidas, kurios siejasi su vaikų psichinio vystymosi sutrikimais. Tačiau tokiems vaikams jau reikia specialaus ugdymo. J. Brophy (1998) nagrinėja kiek nenoro priežastys gali būti įgimtos, o kiek – įgytos. Jis teigia, kad šios priežastys yra daugiau ar mažiau nulemtos individualių prigimtinių psichofizinių ypatumų, tačiau pripažįsta ir lemtingą šeimos, mokyklos bei socialinės aplinkos įtaką.

L. Rupšienė (2000) nurodo, jog nenoro mokytis priežasčių analizė gana sudėtinga tuo, kad pačios priežastys pernelyg glaudžiai siejasi vienos su kitom, tarp jų yra ryšiai, o tai lemia, kad gali vienos kitas pastiprinti arba susilpninti. Autorė, siekdama patogumo, visas priežastis suskirsto į keturias grupes: individas, šeima, mokykla, visuomenė. Toks struktūravimas padeda geriau suprasti nenoro mokytis reiškinių bei numatyti jo prevencijos ir koregavimo strategiją.

„Pokyčius valdanti sistema bus veiksminga, jei susies penkis sudėtingumo apibūdinimus (didelį mastą, sudėtingumą, sistemiškumą, skirtingą veikimą ir priklausomybę nuo aplinkybių) ir keturis pokyčių valdymo aspektus (derinimo užduoties užduotis, lankstus planavimas ir koordinavimas, kultūros formavimas ir keitimasis informacija (kai vizijos kūrimas yra tęstinis procesas), ir diferencijuota parama pagal įvairių interesų grupių gebėjimus ir poreikius“, teigia M. Fullan (2001). Apie mokymosi visą gyvenimą ir formaliojo bei neformaliojo švietimo, profesinio rengimo sistemos svarbą profesorius G. Merkys (2004) teigia, jog būtent tai „žinių ekonomikos sąlygomis skatina sėkmingą valstybės raidą“.

Teisinės bazės analizė

2004 m. priimtas Lietuvos 2004-2006 m. bendrasis programavimo dokumentas (BPD), kurio vienas iš pagrindinių tikslų – sąlygų žinių pagrindu veikiančios ekonomikos plėtrai sudarymas. BPD strategijoje numatoma parengti mechanizmus, skirtus skatinti jaunos žmones likti švietimo sistemoje tol, kol jie įgys profesinę kvalifikaciją.

Lietuvos Respublikos Seimo 2003 metais priimtas naujos redakcijos LR švietimo įstatymas orientuotas į besimokantį asmenį – tiesioginį švietimo sistemos paslaugų vartotoją. Kiekvienam asmeniui laiduojamas bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimas ir sudaromos sąlygos tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują. Taip pat nurodoma, jog vaikas iki 16 metų negali nutraukti mokymosi pagal privalomojo švietimo programas.

Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. liepos 4 d. priėmė pagrindinį Lietuvos Respublikos švietimo raidos politinį dokumentą „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų“. Strategijos nuostatose įtvirtintas švietimo plėtotos tikslai – išplėtojama tęstinė, mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti ir prieinama, socialiai teisinga švietimo sistema. Šiame dokumente numatomos pagrindinės švietimo gairės ir rodikliai, tiesiogiai susiję su Europos Sąjungos švietimo gairėmis. Vienas iš siekiamų rodiklių – padidinti sėkmingai įgijusių vidurinį išsilavinimą asmenų skaičių.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2005 metų sausio mėn. patvirtino „Valstybinę švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programą“. Šioje Programoje nustatyti stebėsenos rodikliai ir siekiai, atitinkantys Europos Sąjungos švietimo gaires. Numatoma, kad pagrindinį ar žemesnį išsilavinimą turinčių nesimokančių 18–24 metų asmenų dalis Lietuvoje 2012 metais sieks 9% (2004 m. - 9,5%). Bent vidurinį išsilavinimą įgijusių 22 metų asmenų dalis Lietuvoje 2012 metais sieks 90% (2003 m. - 79,3%).

2004 m. buvo patvirtinta „Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija ir jos įgyvendinimo planas“. Tuo siekiama pritraukti daugiau žmonių į darbo rinką bei daugiau ir veiksmingiau investuoti į žmogiškuosius išteklius bei mokymąsi visą gyvenimą. Dokumentuose numatomos priemonės, kurios padėtų suteikti visiems individams įgūdžius, būtinus šiuolaikiškai darbo jėgai žiniomis grindžiamoje visuomenėje, sudarančias sąlygas jiems kilti tarnyboje bei sumažinti įgūdžių neatitikimą ir kliūtis darbo rinkoje.

Lisabonos strategija, priimta 2000 m. Europos Sąjungos viršūnių susitikime Lisabonoje. Pagrindinis jos tikslas - pasiekti, kad Europos Sąjunga per dešimtmetį taptų konkurencingusia ir dinamiškiausia žinių pagrindu augančia ekonomika pasaulyje, kurioje būtų suderinta darni ekonominė plėtra su didesniu ir geresnės kokybės užimtumu ir tvirtesne socialine sanglauda. Lisabonos strategijos įgyvendinimas yra labai svarbus tolimesnei Europos ekonominei raidai.

Bendra projekto analizė

Europos Sąjungos didžiausias turtas yra švietimo ir mokymo sistemų kokybė bei jos jaunimo kūrybingumas. Pasitelkusi daugybę programų, Sąjunga remia jaunimo, mokytojų, dėstytojų ir mokslininkų mobilumą žinių visuomenėje. Pagrindiniai ES siekiai švietimo ir mokymo srityje yra nusakyti gairėse, teisiniuose dokumentuose, Lisabonos strategijoje.

Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomas projektas „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ bendrai veiks apjungė 16 miesto mokyklų. Projekte dalyvauja Šiaulių miesto Didždvario gimnazija, St.Šalkauskio, S. Daukanto, Santarvės, Suaugusiųjų vidurinės mokyklos, Zoknių, Salduvės, Rėkyvos, Ragainės, Juventos, Jovaro, Dubijos, Medelyno Kudirkos, Vijolių pagrindinės mokyklos ir Jaunimo mokykla.. Projekto įgyvendinimo pradžia 2005 m. kovo 16 d., pabaiga 2008 m. vasario 29 d. Projekto tikslinės grupės: mokytojai (80 žmonių) ir mokiniai (320 žmonių).

Pagrindinis projekto tikslas – aktualiai mokyklos lankomumo problemai tikslingos ir koordinuotos sprendimo strategijos sukūrimas.

Pagrindinis projekto tikslas – ypač aktualios mokyklos lankomumo problemos tikslingos ir koordinuotos sprendimo strategijos sukūrimas. Padarius projekte dalyvaujančių mokyklų be priežasties praleidžiamų pamokų statistikos analizę, paaiškėjo, kad vidutiniškai per mokslo metus vienas 5-8 klasių mokinys praleidžia apie 25, 9-10 klasių mokinys – apie 27, o 11-12 klasių mokinys – 10 pamokų, kurios nėra pateisinamos jokiais dokumentais. Kiekviena mokykla turi savų resursų ir galimybių kelti mokymosi motyvaciją. Atsižvelgiant į lankomumo problemos aktualumo mastą svarbu ir pačios mokyklos bendruomenės tobulėjimas, komandinio darbo įgūdžių plėtotė ir gebėjimas savo gerą patirtimi dalintis su kitomis mokyklomis.

Kaip tik tokios patirties dalijimosi rezultatas ir yra Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomo projekto „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ veiklos programa, sudaryta apibendrinus mokyklose partnerėse vykdomą veiklą, jų išsikeltus tikslus ir numatytas priemones. Visos projekte dalyvaujančios mokyklos akcentuoja, kad lankomumo problema yra sprendina derinant įvairius darbo su tėvais, mokiniais, pedagogais ir kitais mokyklos bendruomenės nariais metodus.

Lankomumo problemos sprendimo tikslai ir uždaviniai daugelyje mokyklų yra nukreipti pirmiausia į mokinį. Mokyklų komandos yra numačiusios atlikti mokyklos nelankymo priežasčių analizę, mokinių savijautos mokykloje, jų socialinių poreikių tenkinimo galimybių, adaptacijos mokyklos aplinkoje tyrimus. Į darbą bus pasitelkiami ir specialistai, organizuosiantys individualias konsultacijas, akcijas, projektus, konkursus, diskusijas ir seminarus. Ir patys mokiniai bus aktyvinami savo sunkumų šalinimo

strategijas kurti modulių pamokose, savitarpio pagalbos grupių susirinkimuose, mokinių tarybos posėdžiuose. Mokyklos yra numačiusios ir įvairių sistemų (lankomumo apskaitos, drausmingumo), profesinio orientavimo grupių veiklos stiprinimą ir net papildomojo ugdymo kaitą, siekiant.

Viena iš svarbiausių lankomumo problemos sprendimo sąlygų yra bendradarbiavimo su tėvais plėtotė. Mokyklos partnerės numatė įvairias (raštiškas, žodines) tėvų informavimo priemones. Tai ir informaciniai leidiniai, lankstinukai, pranešimai. Tėvus į vaikų problemos sprendimą bus siekiama įtraukti ir konsultacijų metu, atvirais renginiais, susirinkimais, pedagoginėmis ir psichologinėmis paskaitomis, seminarais.

„Iškritimo“ prevencijos priemonių vykdytojai yra kiekvienos mokyklos pedagogai. Jie ne tik organizuos tyrimus, skaitys pranešimus mokiniams, tačiau sieks ir savo gebėjimų ir žinių plėtotės. Projekto mokyklų-partnerių pedagogai dalyvaus seminaruose, mokytojų tarybos posėdžiuose, konferencijose dalinsis gerąja patirtimi. Svarbu ne tik laiku pastebėti problemą ir nustatyti jos mąstą. Svarbu ir gebėti tinkamai bei kūrybiškai planuoti pagalbos teikimo procesą.

Kaip sėkmingai bus sukurta kiekvienos mokyklos „iškritimo“ prevencijos strategija, priklauso ir nuo to, kokia veikla apjungs ir visą mokyklos bendruomenę. 2005-2006 m.m. mokyklos partnerės mano esant reikalinga organizuoti bendrus susirinkimus, kuriuose bus aptariamos įvykdytos priemonės ir numatomi tolimesnės veiklos orientyrai.

Išanalizavus visų šešiolikos projekte dalyvaujančių mokyklų pateiktus veiklos planus, paaiškėjo, kad lankomumo problema nėra ignoruojama. Mokyklos stiprina savo galimybes įveikti ją, įtraukdamos į priemonių vykdymą visus mokyklos bendruomenės narius. Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomas projektas „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ padeda mokykloms bendradarbiauti ir tuo pačiu siekti mokyklos kaip institucijos išteklių plėtotės.

10 lentelė

Šiaulių miesto savivaldybės administracijos „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ projekte dalyvaujančių mokyklų taikomos priemonės, mažinančios mokinių „iškritimą“

Darbas su tėvais	Darbas su mokiniais	Darbas su pedagogais	Darbas su bendruomene
<ul style="list-style-type: none"> • Glaudus mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas (šeimos žodinis ir raštinis informavimas jei vaikas nelanko) 	<ul style="list-style-type: none"> • Atlikti anketinį tyrimą „Mokyklos nelankymo priežasčių nustatymas“ • Papildomasis ugdymas ir mokinių saviraiška mokykloje ir už jos ribų • Individualus mokinių konsultavimas • Vasaros poilsio stovyklų projekto vykdymas • Drausmingumo sistemos 	<ul style="list-style-type: none"> • Analizuoti mokinių lankomumą • Pedagogų tarybos posėdžiuose aptarti mokinių lankomumą • Lankomumo kompiuterinės apskaitos naudojimas • Įgyti psichologinių, 	<ul style="list-style-type: none"> • Pozityviai spręsti konfliktines situacijas • Sudaryti darbo grupes – tėvai-mokiniai-mokytojai • Drausminimo ir skatinimo sistema • Lankomumo

<p>mokyklos, tėvų konsultavimas)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šeimų lankymas namuose • Informacinis leidinys tėvams • Atvirų durų dienos • Psichologo paskaitos • Seminaras „Tėvai prieš narkotikus“ 	<p>įgyvendinimas, lankomumo kontrolės priemonių taikymas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skatinti pačius mokinius analizuoti mokyklos nelankymo priežastis ir ieškoti sprendimo būdų • Profesinio informavimo taško įkūrimas • Konfliktų sprendimo modulio įvedimas (modulis, seminaras) • Akcijos „Mums tai pasiseks“, „Nevėluok“, „Lankomumas“ • Diskusija „Mokyklos lankymas - pareiga ar kančia?“ • Anketinis tyrimas „Kodėl man mokykloje nemiela?“ • Mokinių savitarpio pagalbos grupės veikla • Projektas „Suprask save“ • Psichologo konsultacijos-užsiėmimai • Seminaras „Rizikos grupės vaikų socialinių įgūdžių ugdymas“, „Mokykimės įveikti stresą“ • Mokinių profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo naujovės • SPV mokymosi motyvacijos, pasiekimų ir pokyčių įvertinimas, ugdymo programų koregavimas 	<p>pedagoginių žinių, išmokti identifikuoti problemą. Analizuoti ir surasti tinkamiausią sprendimą, susipažinti su socialinių problemų sprendimo būdais ir metodais (mokytojų mokymai, stovykla mokytojams, refleksijos diena)</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Mokyti mokytojus efektyvaus mąstymo metodikos“ (seminaras) • Seminaras „Kritinį mąstymą skatinantys mokymo metodai“ • 5-okų adaptacija: pasiekimai ir problemos (direkcijos pasitarimas). Naujokų adaptacija mokykloje • Hiperaktyvių mokinių socialinių poreikių tenkinimo galimybės mokykloje (mokytojo patirties sklaida) • Mokinių vertybinių nuostatų savireguliacija, socialinių gebėjimų ugdymas klasių auklėtojų veikloje (direkcijos pasitarimas) 	<p>problemos svarstymas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pagalbos teikimas elektroniniu paštu sosmokykla @one.lt • Projektas „Švietimo procesų informavimo sistema „Žinia“ • Bendruomenės susitikimai su teisėsaugos atstovais • Patrauklios mokymosi aplinkos kūrimas • Saugi ir sveika ugdymosi aplinka: pirminės narkomanijos, vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos projektai • Socialinės pedagoginės pagalbos teikimas mokykloje
--	---	--	---

Duomenys iš šaltinio: Projekto dokumentas „Mokyklų veiklos planai priemonėms, mažinančioms mokinių „iškritimą“, Šiauliai, 2005.

11 lentelė

Šiaulių miesto savivaldybės administracijos „iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ projekte dalyvaujančių mokyklų pateikta informacija apie pretendentes į 500 Lt paramą

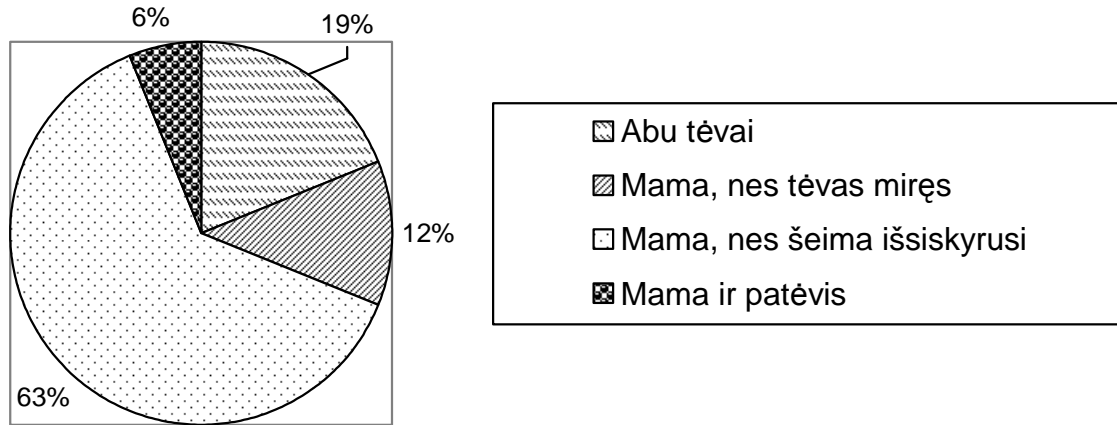
Eil. Nr.	Vaiko lytis	Amžius	Auga su (abiem tėvais, tėvai išsiskyrė – su mama (tėvu), augina globėjai, kt.)	Šeimoje augančių vaikų skaičius	Pajamos 1 šeimos nariui per mėn.	Pastabos
1.	m	1990-01	Mama išsiskyrusi	2	0 Lt	Mama niekur nedirba
2.	b	1989-10	Augina mama, nes tėvas miręs	2	106,55 Lt (našlaičių pensija)	Skelbtos buto varžytinės, įsiskolinimas 2000 Lt
3.	b	1988-10	Augina mama, nes tėvas miręs	2	106,55 Lt (našlaičių pensija)	Skelbtos buto varžytinės, įsiskolinimas 2000 Lt
4.	b	1989-06	Mama išsiskyrusi	2	95,65 Lt	Mama niekur nedirba, vartoja alkoholį, gyvena močiutės bute
5.	b	1987-09	Augina mama, nes tėvas miręs	2	95,65 Lt	Mama niekur nedirba, vartoja alkoholį
6.	b	1990-04	Augina mama, nes tėvas miręs	2	16,66 Lt	Gyvena namo pusrūsyje

7.	m	1987-04	Mama išsiskyrusi	2	175 Lt (vaiko invalidumo pensija)	Mama niekur nedirba
8.	b	1987-11	Mama išsiskyrusi	5	41,66 Lt	Gyvena nakvynės namuose
9.	m	1988-09	Mama išsiskyrusi	2	125,02 Lt	Gyvena nuomojamame bute
10.	m	1988-08	Mama išsiskyrusi	1	120 Lt	Namuose nėra elektros
11.	b	1989-02	Mama išsiskyrusi	1	0 Lt	Mama niekur nedirba
12.	m	1993-03	Abu tėvai	3	140 Lt (dvių vaikų invalidumai)	Tėvai niekur nedirba. Gyvena vieno kambario sodo namelyje
13.	b	1993-07	Mama išsiskyrusi	12	69 Lt	Vienas vaikas turi pilną negalią
14.	m	1995-07	Abu tėvai	3	47,50 Lt	Tėvas nedirba, mama augina mažamečius
15.	m	1989-03	Abu tėvai	2	0 Lt	Tėvai bedarbiai
16.	m	1990-07	Abu tėvai	2	0 Lt	Tėvai bedarbiai
17.	b	1993-02	Motina su antruoju vyru	2	75 Lt (tėvo alimentai)	Mama ir patėvis bedarbiai
18.	m	1997-10	Motina su antruoju vyru	2	75 Lt (tėvo alimentai)	Mama ir patėvis bedarbiai
19.	b	1987-11	Mama išsiskyrusi	1	243 Lt	Nuomojamas butas
20.	b	1989-12	Mama išsiskyrusi	3	37 Lt	Mama išgėrinėja
21.	m	1992-10	Mama išsiskyrusi	3	37 Lt	Mama išgėrinėja
22.	b	1996-07	Mama išsiskyrusi	3	37 Lt	Mama išgėrinėja
23.	m	1989-03	Abu tėvai	3	141,88 Lt	Gyvenamasis namelis šildomas malkomis, vienas vaikas su negalia
24.	b	1993-09	Abu tėvai	3	141,88 Lt	Gyvenamasis namelis šildomas malkomis, vienas vaikas su negalia
25.	b	1993-01	Mama išsiskyrusi	3	85,31 Lt	Du vyresnieji vaikai gauna stipendijas
26.	m	1991-05	Mama išsiskyrusi	3	183 Lt	Vienas vaikas su negalia
27.	m	1992-12	Mama išsiskyrusi	3	183 Lt	Vienas vaikas su negalia
28.	b	1990-01	Mama išsiskyrusi	2	80,83 Lt	
29.	b	1991-09	Mama išsiskyrusi	2	80,83 Lt	
30.	b	1993-08	Mama išsiskyrusi	5	152 Lt	Gyvena nakvynės namuose
31.	m	1991-12	Mama išsiskyrusi	4	0 Lt	Mama ieško darbo
32.	b	1990-10	Mama išsiskyrusi	4	0 Lt	Mama ieško darbo

Šiaulių miesto savivaldybės administracijos „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“ projekte dalyvaujančios mokyklos pateikė informacija apie 32 pretendentes į 500 Lt paramą. Tai 14 mergaičių (44 %) ir 18 berniukų (56 %) nuo 8-erių iki 18-os metų.

Su abiem tėvais auga 6 vaikai (19 %), 20 vaikų (63%) auga su mama, nes šeima išsiskyrusi, 4 vaikai auga su mama, nes tėvas miręs, 2 vaikai (6%) auga su mama ir patėviu (žr. 10 pav.).

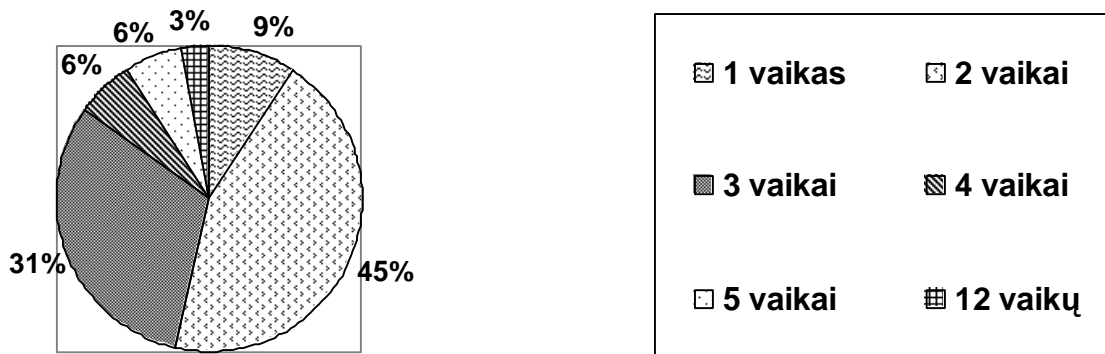
Vaikais šeimose rūpinasi

10 pav. Vaikų šeimyninė padėtis

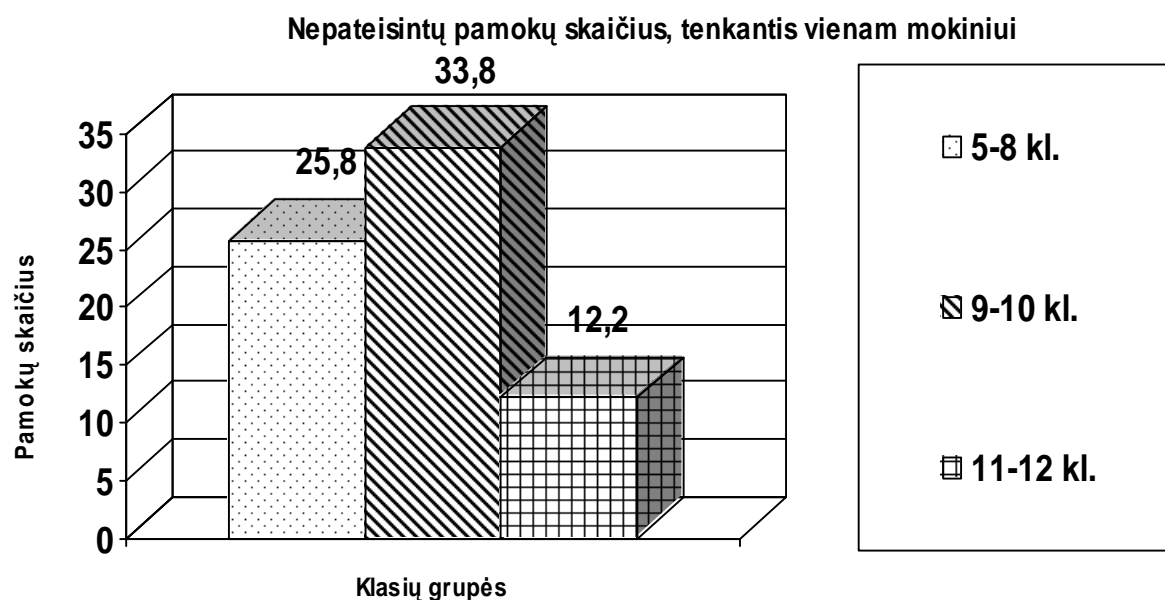
Daugiavaikių šeimų – 15 (47%). Iš jų 3 vaikus augina 10 šeimų (31 %), 4 vaikus – 2 šeimos (6%), 5 vaikus – 2 šeimos (6%), 12 vaikų auga vienoje šeimoje (3 %). Paramos reikia 3 šeimoms (9%), auginančioms po 1 vaiką, bei 14 šeimų (44 %), auginančių po 2 vaikus (žr. 11 pav.).

Šeimose augančių vaikų skaičius

11 pav. Vaikų skaičius šeimose

Per 2004–2005 m.m. be priežasties praleistų pamokų mokyklų partnerių (išskyrus Suaugusiųjų vidurinę mokyklą) 5-8 klasių vienam mokiniui tenka 25,8 pamokos, 9-10 klasių – 33,8 pamokos, 11-12 klasių – 12,2 pamokos. Remiantis gautais duomenimis galima teigti, jog didžiausia „iškritimo“ rizika yra 9-10 klasių mokiniams, nes šio amžiaus tarpsnio mokiniai be priežasties pamokų praleidžia daugiausia (žr. 12 pav.).

12 pav. Vidutinis nepateisintų pamokų skaičius vienam mokiniui

Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai 2005 m. atliko vengiančių lankyti mokyklą moksleivių poreikių tyrimą Trakų savivaldybėje. Tyrimo tikslas – padėti gauti patikimus duomenis apie mokyklos vengiančius mokinius ir vengimo priežastis.

Šis tyrimas akivaizdžiai parodė ir Šiauliuose vykdomo projekto tikslų aktualumą. Vaikų poreikiai ir problemos, susijusios su vengimu lankyti mokyklą yra individualizuotos, tačiau apibendrintai išskiriamos šios: 1) kritinis mokyklos mikroklimato veiksnys, t.y. patyčios besireiškiančios iš pedagogų ir vaikų bendruomenės, kurios turi ryškią prievartos charakteristiką, 2) individualios pagalbos konkrečiam vaikui mokymosi procese trūkumas, 3) pastangų vertinimo stoka, 4) kontrolinių, žinių įvertinimo baimė, 5) pagalba tėvams namų ūkiuose arba vaikų darbas už šeimos ribų, 6) bendraamžių įtaka.

Įgyvendinus šį projektą bus parengti pedagogai, gebantys kompetentingai dirbti su „iškritimo“ rizikos bei antros galimybės ieškančiais mokiniais. Šiems pedagogams devynių seminarų ciklą, kurių metu specialistai bus mokomi dirbti su mokyklos nelankančiais (vengiančiais lankyti) vaikais, pradėjo vesti konkursą laimėjęs Paramos vaikams centras.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Palyginus suaugusiųjų švietimo naujovių Lietuvoje kontekstą su andragoginės praktikos nuostatomis galima teigti, jog suaugusiųjų švietimo naujovės gali būti planuojamos ir atpažįstamos pagal šiuos tris požymius:

- kaip bendro kultūros lygio dalis, kurio plėtra priklauso nuo suaugusiųjų švietimo politikos konteksto,
- suaugusiųjų švietėjų organizacinėje veikloje kaip andragogikos dėsningumais pagrįstos suaugusiųjų mokymo(si) organizacinės naujovės,
- suaugusiųjų švietimo procesuose kaip mokymo(si) naujovės, kurias kuria suaugusiųjų švietėjai, savo praktinę veiklą grindžiantys andragogikos teorijomis ir praktiniais tyrimais.

2. Andragogika gali būti vadinama dvidešimtojo amžiaus edukologijos mokslo naujove, nes skiriasi nuo pedagogikos trimis aspektais:

- teoriniu, suaugusiųjų švietimą kaip savarankišką edukologijos mokslo objektą, remdamasi specifiniais filosofiniais pagrindais, nauja švietimo tikslo koncepcija, prioriteto perkėlimu nuo mokymo prie mokymosi proceso, nauju požiūriu į švietimo trukmę ir į švietimo teikimo sistemą;
- sociokultūriniu, numato naują mokymosi strategiją – visą gyvenimą trunkantį mokymąsi;
- praktiniu – kuria prielaidas naujiems mokymo(si) modeliams, pagrįstiems besimokančiųjų patirtimi ir jų savarankiška veikla.

3. Praktinės veiklos tyrimai yra suaugusiųjų švietimo naujovių sudedamoji dalis ir gali turėti dvejopą paskirtį :

- padėti įvertinti kituose socialiniuose kontekstuose sukurtų andragoginės didaktikos elementų adaptacijos sėkmingumą,
- kurti prielaidas suaugusiųjų mokymosi planavimui, jo vykdymo efektyvumo priežiūrai ir teikti informaciją dėl andragoginės veiklos tobulinimo aspektų.

4. Pagrindiniai uždaviniai socialinių teisių prieinamumui Europoje užtikrinti:

- Stiprinti galimybes naudotis socialinėmis teisėmis ir parengti joms užtikrinti saugias nuostatas;
- Stiprinti socialinių teisių įgyvendinimo priežiūrą ir kontrolę;
- Skirti daugiau išteklių socialinėms teisėms užtikrinti;
- Pakeisti ir patobulinti paslaugų ir išmokų, skirtų įtvirtinti socialines teises, procedūras ir valdymą;

- Pagerinti informaciją apie socialines teises ir su jomis susijusias išmokas bei paslaugas ir jos teikimą;
- Kovoti su psichologinėmis ir socialinėmis – kultūrinėmis kliūtimis, kurios trukdo pasinaudoti socialinėmis teisėmis ir veikia paslaugų teikėjus ir vartotojus;
- Specialiai dirbti su pažeidžiamomis grupėmis ir pažeidžiamais regionais, siekiant padidinti socialinių teisių prieinamumą.

5. Darbas, susijęs su socialinių teisių prieinamumu:

- skatina skirti daugiau išteklių socialinėms teisėms užtikrinti;
- skatina pagerinti informacijos teikimą vartotojams;
- stiprina socialinių teisių įgyvendinimo priežiūrą ir kontrolę;
- keičia ir tobulina paslaugų ir išmokų, skirtų įtvirtinti socialines teises, valdymą.

6. Remiantis socialinių teisių geros praktikos pavyzdžiais, išryškėja, kad teisių kultūra turi būti suvokiama kaip bendra samprata, principai, kurie yra derinami tarpusavyje, kad būtų sudarytas visuotinių vertybių sąrašas ir numatyti bendrieji darbo būdai:

- Nėra mokyklos nelankančių mokinių apskaitos sistemos: neaišku, kiek mokinių nelanko mokyklos, kiek neturi pagrindinio išsilavinimo pažymėjimo.
- Nėra pakankamai alternatyvių mokyklų (mokymosi formų) iš švietimo sistemos iškritusiems mokiniams.
- Nepalankus mokytojų požiūris į blogai lankančius, mokyklą metusius mokinius, žinių stoka dirbant ir bendraujant su šiais mokiniais.
- Nepakankamas pedagoginės psichologinės pagalbos prieinamumas, kokybė ir efektyvumas.
- Gražinti į bendrojo švietimo sistemą iškritusius iš mokyklos mokinius didinant pedagoginės psichologinės pagalbos prieinamumą, efektyvumą ir kokybę.
- Parengti pedagogus, gebančius kompetentingai dirbti su iškritimo rizikos bei antros galimybės ieškančiais mokiniais.
- Sukurti mokiniams psichologiškai patrauklią mokymosi aplinką, teikti pagalbą mokymosi motyvacijai skatinti, vykdyti rėmimą būtinoms mokymosi priemonėms ir kitiems mokyklai lankyti reikalingiems daiktams įsigyti.
- Įgyti psichologinių, organizacinių žinių, išmokti identifikuoti problemą, analizuoti ir surasti tinkamiausią sprendimą, susipažinti su socialinių problemų sprendimo būdais ir metodais.

7. Norint skatinti motyvaciją, reikia įvertinti visuomenės narių motyvus ir jiems vadovauti. Tai priklauso nuo turimų socialinių įgūdžių bei nuo amžiaus.

8. Teisiniame švietime skatinti savigarbos poreikius:

- Pagarbų pažiūrį į save (pasitikėjimas savimi, dvasios stiprybė, savarankiškumas, savosios kompetencijos suvokimas ir kt.).
 - Pagarbų aplinkinių požiūrį (įgytas prestižas, statusas, pripažinimas ir kt.)
9. Teisės pagrindų mokyme reikia remtis aktyvaus mokymosi metodais, praktinių situacijų analize, padedančia ne tik įgyti teisinių žinių, bet ir išsiugdyti kritinio mąstymo, socialinių, bendravimo gebėjimų.
10. Mokyklos turi būti aprūpinamos pakankamu kiekiu vadovėlių teisės pagrindų mokymui.
11. Teisės žinių perteikimui nėra pasirinkimo tarp mokymo priemonių.
12. Lietuvos aukštųjų mokyklų, ruošiančių teisininkus, dėstytojai ir teisės studentai, taip pat praktikuojantys teisininkai turi veiksmingai įsitraukti į visuomenės teisinio švietimo veiklą, bendrojo lavinimo mokyklų mokinius informuoti apie teisės normas, jų įtaką visuomeniniams santykiams.
13. Fenomenologijos metodą kaip pagrindą taikyti teisiniame švietime bei socialinių įgūdžių ugdyme, atsižvelgiant į vaiką kaip į asmenybę.
14. Įveikti „iškritimo“ iš mokyklos strategijas remiantis ES struktūrinių fondų finansuojamais projektais bei užtikrinti jų tęstinumą.
15. Hermeneutinį metodą taikyti kaip kokybinį tyrimą nagrinėjant mokinių, nelankančių ar prastai lankančių mokyklą, psichologinius ypatumus:
- mokymosi motyvacijos ir asmeninių aspiracijų stoka,
 - prastus mokymosi pasiekimus,
 - savigarbos stoka,
 - psichinės sveikatos problemas arba geros priežiūros stoka,
 - alkoholio, narkotikų vartojimą ar priklausomybę.
16. Mokyklose sudaryti sąlygas mokinių „iškritimo“ iš ugdymo sistemos prevencijai:
- Siekti mažinti pamokų praleidimą tiek dėl pateisinamos, tiek be pateisinamos priežasties.
 - Kurti prasmingus ryšius su mokiniiais ir jų šeimomis per rūpinimąsi, pagalbą ir apibrėžtus bendrus lūkesčius.
 - Padėti įgyti žinias ir įgūdžius suteikiančius galimybę baigti mokyklą.

LITERATŪRA

1. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas. Vilnius, 2000.
2. Andragogas - praktikas. /Sud. Juozaitis A. M., Juozaitienė R. Vilnius, 2003.
3. Beach D. Making Sense of the Problems of Change: An Ethnographic Study of a Teacher Education Reform. Göteborg: Acta Universitatis Gøthoburgensis, 1995.
4. Bendroji pilietinio ugdymo programa, patvirtinta LR švietimo ir mokslo ministro 2004 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. ISAK – 1086 [žiūrėta 2005 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pedagogika.lt/Pilietinis.pdf>>.
5. Bendrojo lavinimo mokyklų 2003-2005 metų bendrieji ugdymo planai. Vilnius, 2003.
6. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. Vilnius, 2003.
7. Betty A.R. Tolerancija – taikos pradžia. Vilnius, 1999.
8. Bitinas B. Pedagoginės diagnostikos pagrindai. Vilnius, 2002.
9. Bitinas B. Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius, 1998.
10. Blinstrubas A., Merkys G. Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinio dalykų temų vertinimas: žinių išliekamosios vertės problema. //Pedagogika. Mokslo darbai. 2003. 69. Šiauliai, 2003.
11. Brophy J. Motivating students to learn. New York: The McGraw-Hill Companies, 1998.
12. Brown P., Lauder H. Education, globalisation and economic development //Education Policy, 1996.
13. Bulotas R. Žmogaus ir vaiko teisių mokymo(-si) pedagoginiai pagrindai vidurinėje mokykloje. Jonava, 2003.
14. Cross K. P. Adults as Learners. San Francisco: Jossey –Bass Publishers. 1982.
15. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vyr. redaktorius Keinys St. Vilnius, 1993.
16. Daft R. L. Organizational theory and design. StPaul: West Publishing, 1995.
17. Dagtė I. Mokslo sistemos transformacijos procesai Lietuvoje. Kaunas, 1995.
18. Damašienė V. Valdymo pagrindai. Šiauliai, 2002.
19. Dambrauskienė G., Marcijonas A., Monkevičius E. ir kt. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius, 2001.
20. De Bono E. Lateral thinking for management. Penguin books. 1990.
21. Detali tolesnio darbo, siekiant įgyvendinti Europos švietimo ir mokymo sistemų tikslus, programa. Vilnius, 2002.

22. Europos Sąjungos šalių patirties siekiant mažinti nebaigusiųjų mokyklą mokinių skaičių apžvalga <<http://www.naujosjungtys.lt/projektas/dokumentai/01.doc>>.
23. Europos socialinė chartija (1961) [žiūrėta 2005 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.etib.lt/site_files/zmogaus%20teises/Europos%20socialine%20chartija.doc>.
24. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisinėje sistemoje. Vilnius, 2000.
25. Everard B., Morris G. Efektyvus mokyklos valdymas. Kaunas, 1997.
26. Freire P. Kritinės sąmonės ugdymas. Vilnius, 2000.
27. Fullan M. Leading in a Culture of Change. San Francisco: Jossey - Bass, 2001.
28. Fullan M. Pokyčių jėgos. Vilnius, 1998.
29. Gadamer H. G. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik. Tübingen: Mohr. 1972.
30. Ganter- Bühler G. Wenn Kinder Nein zur Schule sagen. Zürich: Verlag pro juventute, 1991.
31. Guskey T. R. Profesinio tobulinimosi vertinimas. Vilnius, 2004.
32. Hayek F. A. Teise, istatymų leidyba ir laisvė. Vilnius, 1998.
33. Honey P., Mumford A. Manual of Learning Styles. 1982.
34. Hopkins D., Ainslow M., West M. Kaita ir mokyklos tobulinimas. Vilnius, 1998.
35. Husserl E. Husserliana. Gesammelte Werke, 1950-1988 Nijhoff, Den Haag, 1989.
36. Jarvis P. The Practitioner researcher. Developing Theory from Practice. San Francisco: Jossey-Bass Inc. Publishers. 1999.
37. Jovaiša L. Ugdymo mokslas ir praktika. Analitinių straipsnių monografija. Vilnius, 2001.
38. Jucevičius R. Strateginis organizacijų vystymas. Kaunas, 1998.
39. Kardelis K. Kiekybinių ir kokybinių tyrimų problemos šiuolaikiniuose ugdymo mokslo darbuose. Kaunas, 1998.
40. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas, 2002.
41. Knowles M.S. Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy.. Cambridge Adult Education. 1980
42. Kolb D.A., Fry R. Towards an Applied Theory of Experiential Learning. In Theories of Group Processes. Edited by Cory L. Cooper. John Wiley & Sons. 1975.
43. Konstitucija Europai. II dalis – Sąjungos pagrindinių teisių Chartija [žiūrėta 2005 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/constitution/lt/ftocindex2_lt.htm>.
44. Letukienė N. Aš – žmogus tarp žmonių. Vilnius, 1999.
45. Liber H. Žmogaus socialinė raida. Vilnius, 2001

46. Lietuvos 2004–2006 metų bendrasis programavimo dokumentas (BPD) (LR Vyriausybės patvirtintas 2004 m. rugpjūčio mėn.) [žiūrėta 2005 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/es_parama/docs/2004-preliminarus_BPD_02.pdf>.
47. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrieji nuostatai. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. 966 //Valstybės žinios, 72-2246, 1999.
48. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. VIII – 854 //Valstybės žinios, 67-1940, 1998.
49. Lietuva stojant į Europos Sąjungą. Ekonominė, socialinė ir demografinė padėties analizė. /Red. kolegija Lazutka R., Matulionis A. V., Stankūnienė V. Vilnius, 2004 [žiūrėta 2005 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sti.lt/europa/pratarne.pdf>>.
50. Merkys G. Edukologija. //Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos. Sud. Viliūnas G. Vilnius, 2004.
51. Minkuvienė E. Šiaulių Gytarių vidurinės mokyklos institucinio statuso diagnostika. Magistro darbas. Šiauliai, 2005.
52. Myers D. G. Psichologija. Kaunas, 2000.
53. Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. Vilnius, 2001.
54. Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija ir jos įgyvendinimo veiksmų planas (LR švietimo ir mokslo ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministrų patvirtinta 2004 m. kovo mėn.) [žiūrėta 2005 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/c-bin/getgr?C1=bin&c2=230967&c3=7420>>.
55. Naujos redakcijos Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (LR Seimo priimtas 2003 m. birželio mėn.) [žiūrėta 2005 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=238731&Condition2>>.
56. Nepilnamečių resocializacija. Priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje /Sud. G. Merkys, J. Ruškus, A. Juodraitis. Šiauliai, 2002.
57. Neverauskas B., Rastenis J. Vadybos pagrindai. Kaunas, 2001.
58. Porutis A., Bužinskas G. Politologijos pratybų sąsiuvinis. Vilnius, 1997.
59. Pukelis K. Mokytojų rengimas ir filosofinės studijos. Kaunas, 1998.
60. Rac M.V., Oizerman M.T. Razmyshlenie ob inovacijax (rus.) Voprosy metodologii.. No1. 1991.
61. Ranson S. The Politics of Reorganising Schools. London, 1990.
62. Robinson R.D. Helping Adults to Learn and Change. 1995.

63. Rosenfeld G. Theorie und Praxis der Lernmotivation. Berlin: Deuter Verlag der Wissenschaft. 1974.
64. Rousseau J. J. Visuomenės sutartis arba politinės teisės principai. Kaunas, 1939.
65. Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vilnius, 2001.
66. Šaparnis G. Kokybinių ir kiekybinių metodų derinimas diagnozuojant mokyklos vadybą nestandartizuotu atviro tipo klausimynu. Publikuotas disertacijos rankraštis. Šiauliai, 2000.
67. Ščedrovickij G.P. Pedagogika i logika (rus.). Moskva: Kastal, 1993.
68. Schein E. Process consultation: lessons for managers and consultants. Addison – Wesley, 1987.
69. Senge P. The Fifth Discipline. New York, 1990.
70. Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vykdomas projektas „Iškritimo“ iš bendrojo švietimo sistemos prevencija Šiaulių miesto švietimo įstaigose“. Šiauliai, 2005.
71. Simons P.R.-J. Three Ways to Learn in a New Balance. Life Lond learning in Europe (LLine). 1999.
72. Stacey R. Strategic management and organisational dynamics. London: Pitman Publishing, 1996.
73. Stoner A. F., Freeman R., Daniel R. Vadyba. Kaunas, 2001.
74. Stoner A. Vadyba. Vilnius, 2000.
75. Stoškus St. Bendrieji vadybos aspektai. Šiauliai, 2002.
76. Švietimo ir mokymo sistemos modernizavimas siekiant bendrų ES 2010 metams užsibrėžtų tikslų [žiūrėta 2005 m. rugpjūčio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.svietimas.lt/tyrimai/EC_LLL_report_LT_official.doc>.
77. Tamošiūnas T. Projektų metodas ugdymo praktikoje. Šiauliai, 1999.
78. Tamošiūnas T. Regiono plėtros planas kaip didaktinė medžiaga ekonomikos ir vadybos specialistų rengimui. //Pedagogika. Mokslo darbai. 2003. 69. Šiauliai, 2003.
79. Tamošiūnas T. Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: įvado struktūra. Šiauliai, 2003.
80. Tarptautinių žodžių žodynas. Ats. red. Kinderys A. Vilnius, 2001.
81. Teisė kiekvienam. Mokytojo knyga / Sud. Totoraitis R., Ažubalytė R. Vilnius, 2003.
82. Toleikienė R. Motyvacijos įtaka teisės pagrindų mokymui. //Mokome, mokomės, tobulėjame. Ats. Red. Pumputienė O. Šiauliai, 2004.
83. Trakų rajono savivaldybės interneto svetainė. Projektas „Prevencinių mechanizmų, mažinančių moksleivių „iškritimą“ iš bendrojo lavinimo švietimo sistemos, kūrimas ir testavimas“ [žiūrėta 2005 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.trakai.lt/index.php?1174610546>>.

84. Vaičaitis V. A. Konstitucinių įstatymų fenomenas. Vilnius, 2004.
85. Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Vilnius, 1996.
86. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos (LR Seimo patvirtintos 2003 m. liepos mėn.) [žiūrėta 2005 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=215471&Condition2>>.
87. Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa (LR Vyriausybės patvirtinta 2005 m. sausio mėn.) [žiūrėta 2005 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=249299&Condition2>>.
88. Vasiliauskas A. Strateginis valdymas. Vilnius, 2002.
89. Veidenfeldas V., Veselsas V. Europa nuo A iki Z. Europos integracijos vadovas. Vilnius, 1999.
90. Visuomenės teisinio švietimo programa (LR Vyriausybės patvirtinta 2004 m. gruodžio mėn.) [žiūrėta 2005 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=248093>.
91. Visuomenės teisinio švietimo programos įgyvendinimo priemonės (LR Vyriausybės patvirtinta 2005 m. rugpjūčio mėn.) [žiūrėta 2005 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/nutarimai/2005-08-22-920.htm>.
92. Vitkus G. Politologija. Vilnius, 1998.
93. Wallace M., Pocklington K. Managing Complex Educational Change: Large – scale Reorganisation of School. London, 2002.
94. Wiener N. Cybernetics, or Control and Communication in the Animal and the Machine. John Wiley, New York, 1948.
95. Zakarevičius P. Pokyčiai organizacijoje: priežastys, valdymas, pasekmės. Kaunas, 2003.
96. Želvys R. Švietimo organizacijų vadyba. Vilnius, 2003.
97. Želvys R. Švietimo politika ir monitoringas. Vilnius, 2003.
98. Žmogaus socialinė raida / Vyr. redaktorė dr. J. Rimkutė. Vilnius, 2001.

Sociologinės apklausos anketa

Sociologinė apklausa
MOKINYS IR TEISĖS PAGRINDŲ MOKOMASIS DALYKAS

1. Lytis (pažymėkite apskritimą): mot. vyr.

2. Klasė, kurioje mokaisi (pažymėkite apskritimą):

9 10 11

3. Praeitų mokslo metų Tavo metinio vidurkis (pažymėkite apskritimą):

apie 10 apie 8 apie 6 mažiau negu 5
 apie 9 apie 7 apie 5

4. Teisės pagrindų mokomąjį dalyką pasirinkai, nes tai (tinkančius atsakymus pažymėkite šitaip V)

naujas, įdomus dalykas	TAIP	IŠ DALIES TAIP	NE
būtina žinoti teisės pagrindus	TAIP	IŠ DALIES TAIP	NE
studijuosi teisę	TAIP	IŠ DALIES TAIP	NE
žinios padės apginti save, kitus	TAIP	IŠ DALIES TAIP	NE

5. Ar buvai įtariamasis (-oji)?

TAIP NE

6. Ar buvai nukentėjęs (-ioji)?

TAIP NE

7. Ar buvai pažeidėjas (-a)?

TAIP NE

8. Ar buvai įvykio (nusikaltimo) liudininkas (-ė)?

TAIP NE

8.1 Jei TAIP, tai ar praneši apie nusikalstamą veiką teisėtvarkos institucijai?

TAIP NE

DĖKOJAME UŽ ATSAKYMUS!

Teisiniame švietime naudojamos interneto svetainės

Address <http://www.tm.lt/?item=atsak&lang=1>

TEISINGUMO MINISTERIJA
Cedimino pr. 30/1, LT-01104 Vilnius

Teisės aktai

Konsultacijos Naujienos Ministerija Teisės aktai Bendradarbiavimas

Konsultacijos

Atsakymai į klausimus Atnaujinta: 2005-03-24

Civilinė teisė
[Civilinis kodeksas](#)

- 2005-02-25
Klausimas:
Ka turėtų daryti mirusiojo brolis, jeigu mirusysis nepaliko jokio testamento. Koku būdu jis gali paveldėti turta? Kokie yra terminai?
[Atsakymas](#)
- 2005-02-04
Klausimas: Ar paskutinio (viršutinio) aukšto gyventojai turi pirmumo teisę, atsidalinant konkrečias dalis (pagal užimamą plotą) iš bendrosios dalinės nuosavybės? Ginčas kyla su pirmo aukšto bendraturčiu.

1 pav. Teisingumo ministerijos interneto svetainė (Atsakymai į klausimus)

TEISINĖS KONSULTACIJOS

Pirminė teisinė pagalba

Pirminė teisinė pagalba – tai teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir teisinio pobūdžio dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms rengimas.

Ši teisinė pagalba apima ir patarimus dėl ginčo išsprendimo be teismo, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo bei taikos sutarties parengimą. Tačiau naudojantis šia pagalba negalima tikėtis, kad Jūsų interesai bus ginami ir teisme.

Pirminę teisinę pagalbą nemokamai turi teisę gauti visi Lietuvos piliečiai, kitų Europos Sąjungos (ES) valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvoje bei kitose ES valstybėse narėse teisėtai gyvenantys

TEISMINIS ATSTOVAVIMAS

Antrinė teisinė pagalba

Antrinė teisinė pagalba – tai dokumentų rengimas, gynība ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teisme atveju, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas. Be to, ši teisinė pagalba apima bylinėjimosi išlaidų bylose, išnagrinėtose civilinio proceso tvarka, su bylos nagrinėjimu administracinio proceso tvarka susijusių išlaidų ir su baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimu susijusių išlaidų atlyginimą.

Antrinę teisinę pagalbą asmenys gauna tik tuomet, jei jų turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbi gauti pagal šį

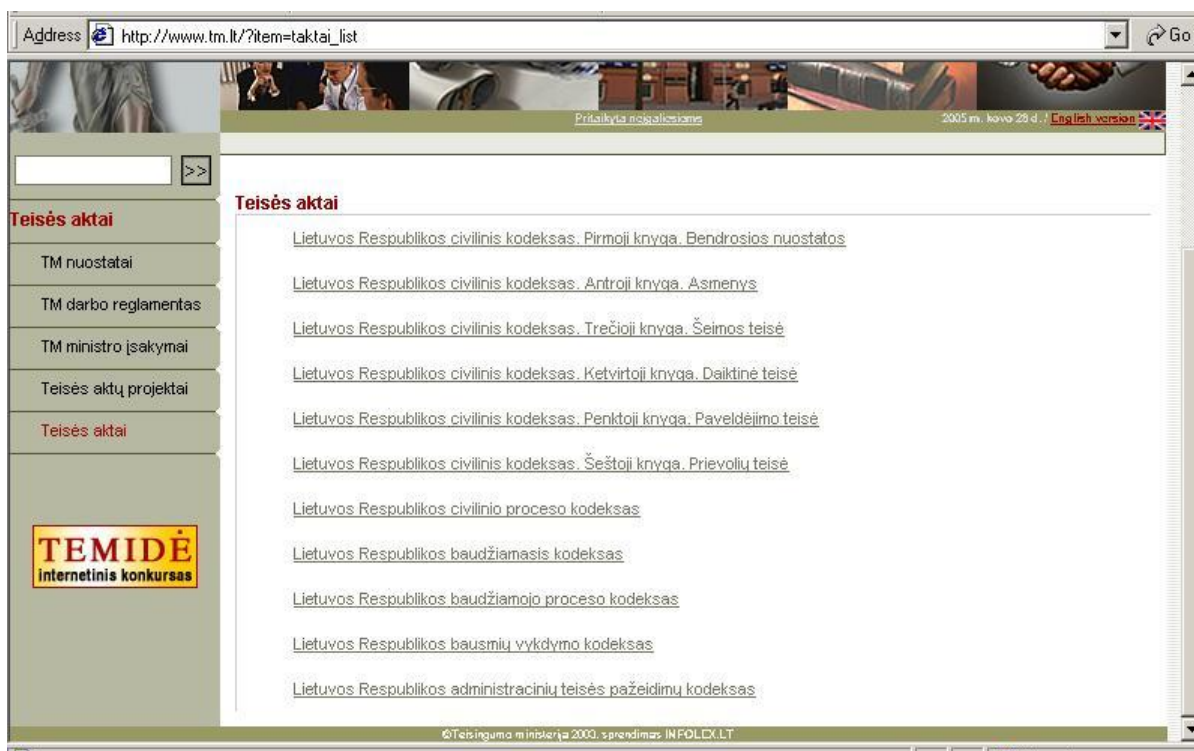
MINISTRO ŽODIS

Mieli svetainės lankytojai,

Nuoširdžiai džiaugiuosi, kad kiekvienas Lietuvos pilietis pagaliau gali gauti realią ir efektyvią valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. 2000 metais buvo priimtas ir 2002 metų pradžioje pradėjo veikti Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas, kuris išplėtė teisinės pagalbos sampratą, nustatydamas tikslias procedūras kaip ją gauti asmenims, kurie dėl sudėtingos savo finansinės padėties negali tinkamai ginti savo teisių ir interesų.

Labai svarbu, kad pagaliau buvo įtvirtinta nuostata, jog teisinė pagalba turi būti teikiama ne tik baudžiamosiose, bet ir civilinėse bei administracinėse bylose.

2 pav. Teisinės pagalbos interneto svetainė

3 pav. Teisingumo ministerijos interneto svetainė (teisės aktai)

4 pav. Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainė (informacija apie Seimo pirmininką)

Address <http://www.president.lt/other/institutionhistory.phtml> Go

English version

Prezidento veikla

[Dekretai](#)

[Kalbos](#)

[Pranešimai spaudai](#)

[Darbotvarkės](#)

[Apdovanojimai](#)

Respublikos Prezidentas

[Biografija](#)

[Alma Adamkienė](#)

[Laisvalaikis](#)

Prezidento institucija

[Istorija](#)

[Informacija kontaktams](#)

Prezidento rūmai

[Istorija](#)

[Virtuali ekskursija](#)

[Atsakymai į klausimus](#)

Lietuvos Respublikos Prezidentas

Prezidento institucija. Istorija

Respublikos Prezidentai:

- 04.01-1920.06.19 [Antanas Smetona](#)
- 12.21-1926.06.07 [Aleksandras Stulginskis](#)
- 1926.06.07-1926.12.19 [Kazys Grinius](#)
- 1926.12.19-1940.06.15 [Antanas Smetona](#)
- 1993.02.25-1998.02.25 [Algirdas Mykolas Brazauskas](#)
- 1998.02.26-2003.02.25 [Valdas Adamkus](#)
- 2003.02.26-2004.04.06 [Rolandas Paksas](#)

1918 metais vasario 16 dieną Lietuvos Taryba Vilniuje paskelbė Lietuvos nepriklausomybę. Vėliau ši institucija pasivadino Valstybės Taryba ir nuo 1918 metų pabaigos pradėjo valdyti nepriklausomybę atkūrusią Lietuvą, 1919 metais balandžio 4 dieną Valstybės Taryba įsteigė Prezidento instituciją ir išrinko Antaną Smetoną pirmuoju Lietuvos Prezidentu.

1920 metais gegužės 15 dieną Steigiamasis Seimas paskelbė Lietuvą demokratine Respublika. 1920 metais birželio 10 dieną paskelbta laikinoji Konstitucija, kurioje įtvirtinta nuostata, jog Respublikos Prezidentą renka Seimas. Iki tol, kol buvo išrinktas Prezidentas, jo pareigas ėjo Seimo pirmininkas Aleksandras Stulginskis.

5 pav. Lietuvos Respublikos Prezidentūros interneto svetainė (informacija apie Lietuvos Respublikos Prezidentą)

Address <http://www.president.lt/other/tour.phtml> Go

English version

Prezidento veikla

[Dekretai](#)

[Kalbos](#)

[Pranešimai spaudai](#)

[Darbotvarkės](#)

[Apdovanojimai](#)

Respublikos Prezidentas

[Biografija](#)

[Alma Adamkienė](#)

[Laisvalaikis](#)

Prezidento institucija

[Istorija](#)

[Informacija kontaktams](#)

Prezidento rūmai

[Istorija](#)

[Virtuali ekskursija](#)

[Atsakymai į klausimus](#)

Lietuvos Respublikos Prezidentas

Ekskursija po Prezidento rūmus

Ekskursijos vyksta:

Grupės dydis - 25 žmonės.
Su savimi turėti asmens dokumentus.
Ekskursijos nemokamos.
šeštadieniais - nuo 9.00 iki 14.30 val. Kreiptis: tel.: (5) 2664011
faks.: (5) 2126210

Pagrindinis Reprerzentacinių rūmų fasadas iš Simono Daukanto aikštės pusės. Ekskursijos patenka į rūmus per įėjimą, esantį kairiajame rizalite. Tai XIX a. vėlyvojo klasicizmo stiliaus dviaukščiai rūmai, kurie kartu su administraciniais pastatais iš Universiteto gatvės pusės bei parkų sudaro vientisą uždara ansamblį Vilniaus senamiestyje.

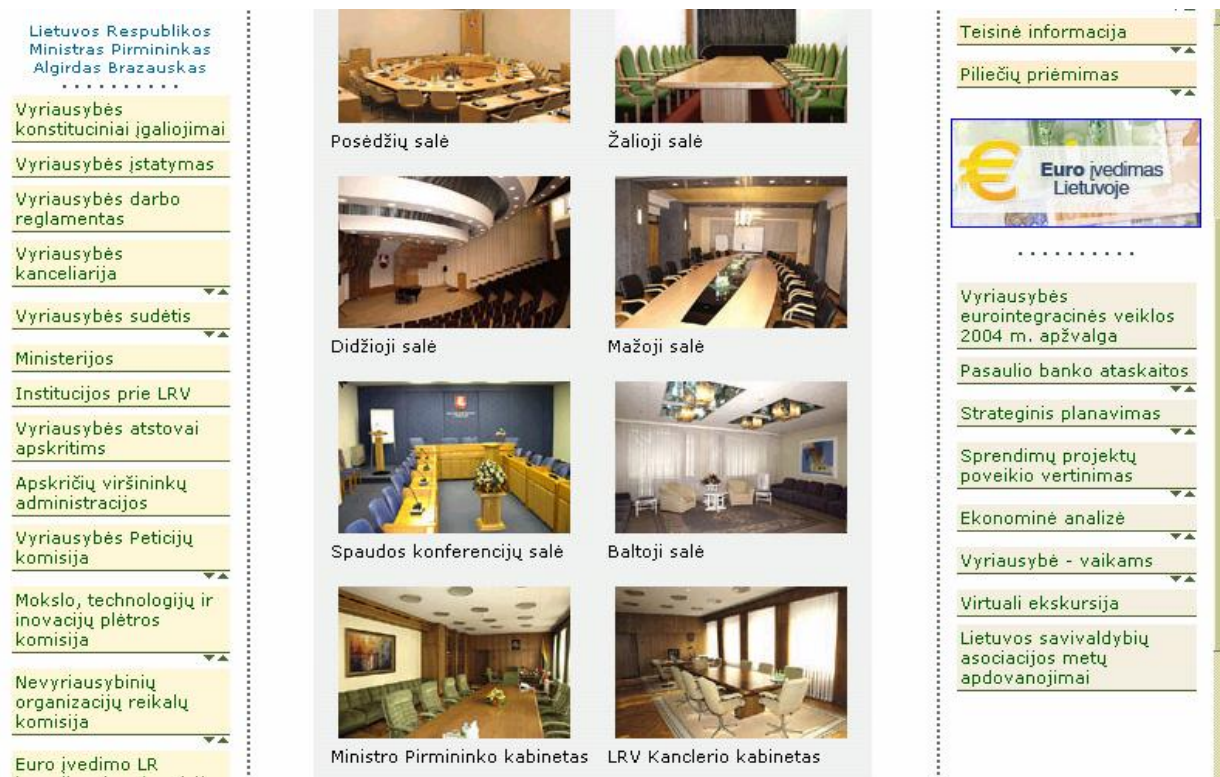

Lietuvos Respublikos Prezidento herbas rūmų centrinio rizalito atike bei Prezidento vėliava ant šio rizalito stogo. Prezidentui esant rūmuose ir

6 pav. Lietuvos Respublikos Prezidentūros interneto svetainė (virtuali ekskursija)

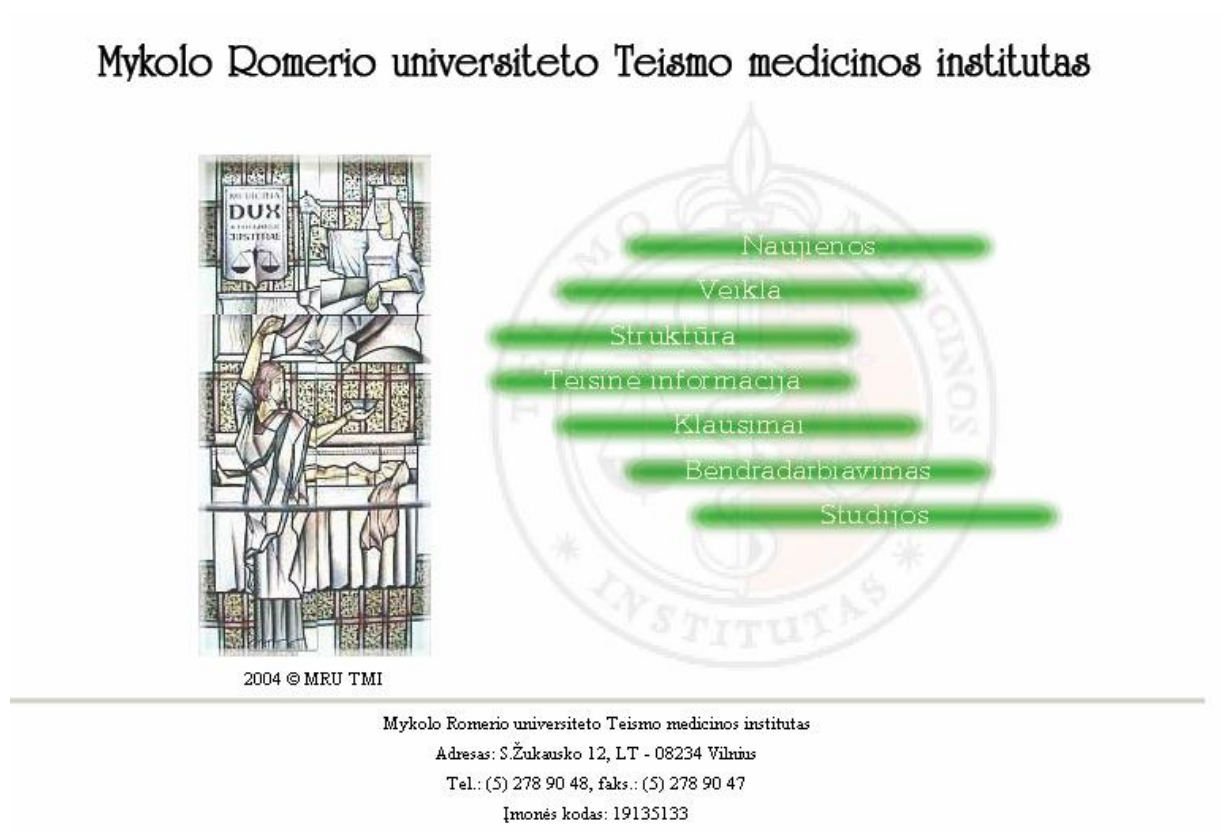
7 pav. Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto svetainė (ministerijos)

8 pav. Lietuvos Respublikos Vyriausybės interneto svetainė (virtuali ekskursija)

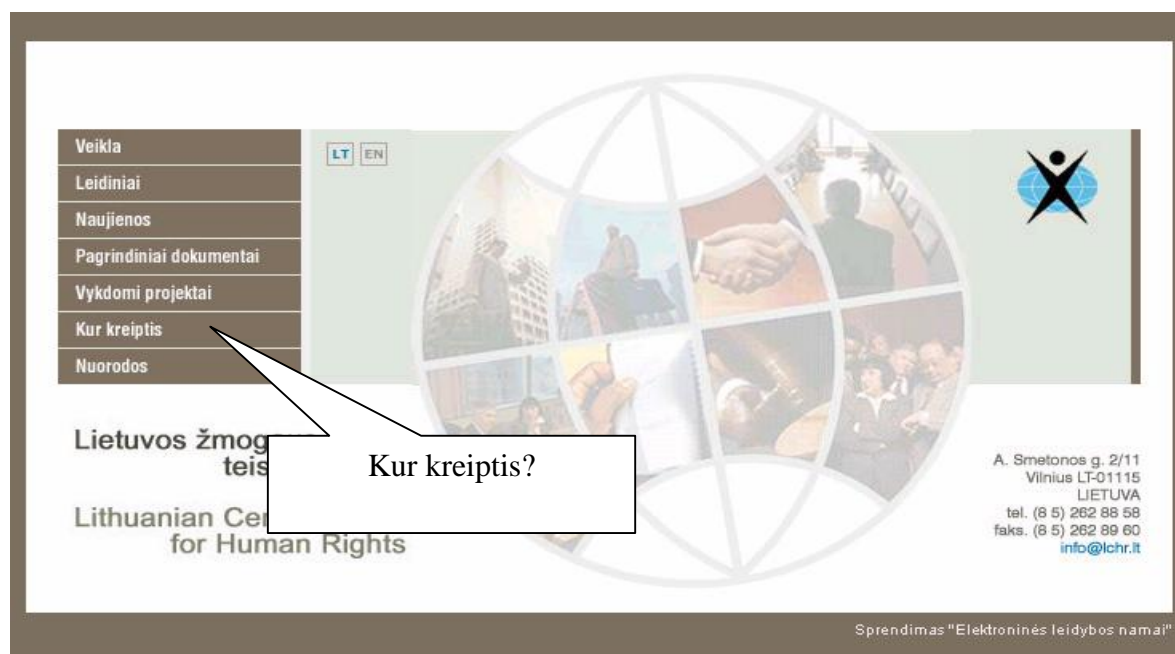
9 pav. Nacionalinės teismų administracijos interneto svetainė

10 pav. Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos institutas

11 pav. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjai

12 pav. Lietuvos žmogaus teisių centro interneto svetainė

13 pav. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto svetainė

14 pav. "Temidė" - moksleivių teisės žinių konkurso internetinė svetainė

Teisės pagrindų SSGG reitingavimo lentelė

Teisės pagrindų stiprybės	Nuo 12 iki 1
Susipažįstame su Lietuvos įstatymais	
Gauname teisinių žinių, kurias galėsime gyvenime panaudoti	
Žinau savo ir kitų žmonių teises ir pareigas	
Tinkamas, geras vadovėlis	
Pamokose daug diskusijų	
Galimybė pamokoje vaidinti bylų nagrinėjimą	
Žinių gali prireikti stojant	
Žinant kokios bausmės taikomos, ateityje nedarys nusikaltimų	
Bylą stebėjome teisme, įgijome praktinių žinių	
Lankėmės tardymo izoliatoriuje	
Susitikome su advokate	
Mokytoja pateikia įdomių pavyzdžių	

Teisės pagrindų silpnybės	Nuo 12 iki 1
Mažokai nagrinėjami teisės kodeksai, konstitucija	
Mažai nagrinėjame bylų	
Įstatymai keičiasi, todėl neverta jų aiškintis, nagrinėti	
Pamokoje pritrūksta laiko viską išdiskutuoti	
Vienos savaitinės valandos nepakanka	
Trūksta vadovėlių, todėl negalima mokytis namuose	
Vadovėliuose neišskirta pagrindinė informacija	
Su teorija susipažįstama pamokos metu, todėl trukdomas pamokos laikas	
Trūksta tikrų įvykio nagrinėjimo pamokose	
Per mažai vaizdinių priemonių	
Daug dalykų, kuriuos sunku įsiminti	
Teisės pagrindai nėra privalomi visiems	

Teisės pagrindų numatomos galimybės	Nuo 12 iki 1
Žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai, advokatai nebeturės darbo	
Galima būtų stebėti filmuotą medžiagą nusikaltimų arba teismų	
Teisės pamokų turėtų būti mažiausiai du kartus per savaitę	
Galėtų būti spalvoti vadovėliai	
Vadovėlyje teorinė dalis gali būti trumpesnė	
Teisės pagrindai turėtų būti privalomi visiems mokiniams	
Galėtų būti daugiau praktinių užduočių	
Galėtų kai kurias temas vesti tikri teisėtvarkos pareigūnai	
Vadovėlyje svarbiausius apibrėžimus reikia rašyti paryškintu šriftu	
Galėtų vadovėlyje būti daugiau schemų, o ne tekstų	
Pamokos galėtų vykti įvairiose įstaigose	
Jei būtų pakankamai vadovėlių - nereikėtų gaišti laiko ir užsirašinėti į sąsiuvinius	

Teisės pagrindų grėsmės	Nuo 4 iki 1
Įgytas žinias galima panaudoti blogiems kėslams	
Žmonės nebedarys nusikaltimų, teisėjai, advokatai nebeturės darbo	
Jei nesimokysi - negausi įskaitos	
Stebint teismo procesą yra grėsmė, kad nusikaltėlis gali užpulti	